

DENG'den Sunu

Dergimizin 43'üncü sayısı 12 Eylül'ün 18'inci yıldönümüne denk geldi. Hiç şüphesiz, aradan geçen bunca yıldan sonra geriye dönüp baktığımızda, o gün topluma vurulan darbenin olumsuz etkilerini halen sürdürdüğünü görebiliyoruz.

Faşist generaller büyük bir yıkım projesiyle o gün işe başlamışlardı. Amaçları toplumsal ilerlemeyi durdurmak, Kürt ulusal demokratik muhalefetini dağıtmak, emek, barış ve özgürlük güçlerini ezmektir. Onlar, barışa ve kardeşliğe düşmandılar. Sözde teröre karşıydılar ama toplumu yönetmede terörü başlıca yöntem olarak seçtiler. Uyguladıkları vahşet politikalarıyla önceki yönetimlerin baskı politikalarını fersah fersah geride bıraktılar. Ülke açık bir cezaevine dönüştü. Katil sürülerinden ve fanatik dincilerden çeteler, faşist psikopotlardan işkence timleri oluşturdular. Halka zulüm ettiler. İyiden ve güzelden yana olanları ezip, umudu dar ağaçlarının gölgesinde süründürdüler. Sola ve Kürt yurtseverliğine karşı dinsel gericiliği kullanıp, dini siyasallaştırdılar.

Generaller, toplumsal ve siyasal gelişmenin akışını durdurmak, en azından yönünü değiştirmek misyonuyla gelmişlerdi. Tankları, topları ve cellatlarıyla hayatın önüne barikat kurmuşlardı. Yeni bir insan tipi düşünüyorlardı; sınıfsal konumunu bilmeyen, ulusal kimliğine yabancı, insan onurunu hiçe sayan, onursuz, kişiliksiz yeni bir insan tipi... Devletin bütün kurum ve kuruluşları bu amaçla seferber oldu.

Generallerin topluma sunduğu bir diğer gerekçe ise, "kargaşayı" durdurmaktır. Oysa bizzat generallerin kurduğu yönetim kargaşayı büyüttü. O günden beri ülkede kargaşa dinmedi; dirlik düzenlik görülmedi. Kürt ulusal hareketine ve sol güçlere karşı desteklenen dinci akımlar siyasal güce, paraya ve kitle desteğine kavuştular. Şimdi bu gücü efendilerine karşı kullanmaya çalıştıkları için var olan kargaşaya, bir de "dinci-laik" kavgası eklendi.

Sürecin yarattığı sonuçlardan biri de sömürü ve baskının yaygınlaşıp toplumun çok büyük kesimlerini etkisine alması oldu. Yığınların durumu kötüleşti. Ücretlilerin alım gücü düştü. İşçi sınıfının sınıf bilinci köreltildi. Sendikasılaştırma ve özelleştirme politikaları atbaşı yürütüldü.. Kitleler derin bir kültürel, sosyal ve siyasal yozlaşmanın etkisine girdiler, ekonomik bunalım artarak krize dönüştü. Hırsızlık, soygun ve rüşvet devlet katında kabul gören bir politika haline getirildi. Bu yüzden toplumun, yönetenlere saygısı ve güveni kalmadı.

Devrimci, demokratik sol güçler ve Kürt yurtsever hareketi bu nesnel devrim durumuna birleşerek cevap vermek yerine, birbirleriyle didişerek ve kendi içlerinde bölünerek cevap verdiler. Güçleri artacağına azaldı ve egemenler saltanatlarını sürdürmede bu durumdan epeyce yararlandılar.

Ülke nüfusu hızla arttı. Ama bu durum kalkınmada etkili bir güce dönüştürülemedi. Sadece işsiz ve mutsuz insanların sayısı artmış oldu. İnsanların geleceğe dair umutları biraz daha karardı. Bu süreçte bilinen baskı yöntemlerine yenileri eklendi ve rejim giderek gaddarlaştı. Askerler ülke yönetimindeki ağırlıklarını sürdürdüler ve perde gerisinden öne geçerek açık bir konum aldılar. Mevcut yasalar daha açık çiğnenir oldu. Faili meçhuller, yargısız infazlar çoğaldı, yargı denetimi ve parlamentonun var olan ağırlığı da ortadan kalktı. Doğan

boşluğu çeteler doldurdu. Savunma ve güvenlik işleri bu çetelerle bölüşüldü. Koruculuk geliştirilerek, Kürt sorununa yeni bir boyut getirildi. Kürdistan'da yakılmadık orman, tahrip edilmedik köy ve mezra kalmadı. Hedefsiz ve umutsuz bir göç dalgası başladı. Açlık ve yoksulluk had safhaya ulaştı.

Ülkede yaşananlar salt bunlar değil elbet. Artan şovenizmden, toplumsal kirlenmeden, halklar arası düşmanlığın gelişmesinden de söz etmek gerekir. Kürtler'den ya da Kürt sorunundan söz eden siyasal partilerin kapatılması ve Kürt milletvekillerinin tutuklanması da 12 Eylül rejiminin başlattığı siyasal sürecin ürünleridir. Bu arada olumlu gelişmeler de yaşanmadı değil; kitleler tepkilerini ifade etme yollarını kendileri buldular. "Sürekli Aydınlık İçin 1 dakika Karanlık Eylemi" yığınların zora, zulme karşı barış ve demokrasiyi sahiplendiklerini gösterdi ve geleceğe olan umudu arttırdı. Türk tipi demokrasinin Susurluk'ta kazaya uğraması, mafya-polis ve siyasetçi ilişkilerinin ortaya çıkması 12 Eylül faşizmi için sonun başlangıcı oldu. Bu sonun ne kadar süreye yayılacağını şimdiden kestirmek güçtür.

Öte yandan, Kürt sorununun çözülememiş olması toplumsal değişim ve ilerlemenin önünü tıkamış birçok diğer sorunun doğup büyümesine yol açmıştır ve bu sorunun çözümsüzlüğü aynen devam etmektedir. Darbe ürünü Anayasa ve yasalar yerinde durmakta ve toplumu bunaltmaya devam etmektedir. Mevcut tablonun sorumlusu olan politikacılar dün olduğu gibi bugün de siyasal yaşamdaki etkilerini sürdürmektedir.

Değişenleri ve değişmeyenleriyle 12 Eylül süreci acılı bir süreçtir. Birçok yoldaşımızı işkence tezgahlarında ve zindanlarda, bu süreçte kaybettik; bu günde kaybetmeye devam ediyoruz. Darbecilerin, toplumun üzerine örttüğü karanlık örtü hâlâ tümünden kaldırılamamıştır. Ancak bu karanlık tabloya rağmen 12 Eylül rejiminin istediği sonucu elde ettiği söylenemez. İnsanların özgür ve mutlu bir geleceğe olan inançları sürmekte, direniş geleneği devam etmektedir. Bedenlerini işkence tezgahlarında ve faşist namluların ucunda bırakan devrimciler ve yurtseverlerin yerlerini yeni gençler almakta ve mücadelenin sıcaklığı artmaktadır.

12 eylül kuşağı devrimcilerin önemli bir kesimi bugün derinleşen yüz çizgileri, aklaşan saçları ve bedenlerindeki işkence izleriyle sürece son noktayı koymanın umut ve heyecanını yaşıyorlar. Bu tutum mücadelede süreklilik anlamına geliyor ve bütün olumsuzluklara karşı geleceğe olan güvenimizi artırıyor.

43. sayımızın ilk sayfalarında, geçen sayımızdan bu yana yaşanan gelişmeleri özetleyen Ali Çınar'ın yazısının yanısıra, 1997 yılının Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nce "İrkçılığa ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Mücadele Yılı" olarak ilan edilmesi üzerine Kürdistan Sosyalist Partisi-PSK tarafından hazırlanan ve İngilizce, Almanca ve Fransızca'ya çevrilerek başta Avrupa Parlamentosu üyeleri ile parlamentoda grubu bulunan partiler olmak üzere, Avrupa'nın birçok ülkesinde yaygın bir biçimde dağıtılan "İrkçilik ve Yabancı Düşmanlığı ile Mücadele Yılı ve Kürt halkının durumu" başlıklı broşürün Türkçesine yer veriyoruz. Yazarımız İbrahim Metin ise, yazısında, toplumdaki kirlenmenin yurtsever ve ilerici kesimler üzerindeki etkilerini ve bu etkiye yenik düşenlerin durumunu eleştirel bir üslupla değerlendiriyor.

Sayfalarımız arasında okuyacağınız bir diğer değerlendirme ise, Metin Ayçiçek'e ait. Ayçiçek, "Barış Treni" girişimini farklı bir üslupla kaleme almış. Araştırmacı-Yazar Munzur Çem ise, Dersim dergisinin Ekim 1996'da yayınlanan 4. sayısında yeralan "Dersim Alevi-Kürt ve Zaza Mitolojisi ve Pantheonu Üzerine" başlıklı E. Danık'ın yazısındaki çelişkileri eleştirel bir üslupla değerlendiriyor.

Dergimizin Araştırma-İnceleme-Belge sayfaında da Tori'nin geçen sayımızda ilk bölümü yayınlanan "Kürtler'in Dini İnançlarının Tarihi Kökeni" başlıklı araştırmasının devamını okuyabilirsiniz.

Gelecek sayılarda yeniden buluşmak dileğiyle.

DENG

Değişen bir şey yok

Ali Çınar

Osmanlı'nın yıkıntıları üzerinde kurulan Cumhuriyet'ten bu yana, dış ve iç kamuoyuna karşı demokratik bir yönetimin işbaşında olduğu görüntüsü verilmesine rağmen, Türkiye'de rejim hiçbir zaman demokratikleşemedi. Tüm bu dönem boyunca yaşanan ekonomik ve sosyal krizler ya da haksızlıklara karşı başkaldırıları ise, her seferinde öz itibarıyla aynı, ancak nüans farklılıkları taşıyan yol ve yöntemler izlenerek "aşıldı", çoğu kez de egemenler iktidarlarını kan dökerek korudu. Cumhuriyet rejiminin değişmeyen bu tutumu günümüze kadar süregelmiştir.

Demokratik olmayan zora dayalı yönetimler, hiç şüphesiz sürekli bir kriz içindedirler. Çünkü onlar kitlelerin iradesiyle değil, baskı ve sindime politikaları ile iktidarı ele geçirmişler ve iktidarın yarattığı olanakları kaybetmek de işlerine gelmez. Sömürü düzeninin devamı, bu yönetimlerin iktidarda kalmalarına bağlıdır.

Sömürü düzeninin karşı karşıya kaldığı krizleri ise iki ayrı boyut üzerinden değerlendirmek mümkün: Baskı rejimleri, ya baskılara direnen kitlelerin

yoğun muhalefeti ile kriz içine girmiş, ya da bizzat egemenlerin kendileri, suni krizler yaratarak, sallanan iktidarlarını bu suni krizlerden yola çıkarak korumayı hedeflemişlerdir. Rejim açısından önemli riskler de taşıyan ikinci durum, çoğu kez bir baskı ve zor politikası ile de bütünleştirilmiştir. Cumhuriyet rejimi açısından da bu durum böyledir.

Cumhuriyet'in başlangıç yıllarında, yani iktidarın henüz kurum ve kuruluşları ile yerine tam oturmadığı yıllarda, rejime karşı birçok isyan oldu. Bu dönemde, ağırlıklı Kürtlerin rejime karşı başkaldırılarından ve bu durumun rejime yönelik tehdidinden söz etmek mümkün. Ancak Kürtler dışında da, rejimin uygulamalarına bir karşı çıkış, bir muhalefet söz konusudur.

Cumhuriyet rejiminin iktidarı oturttuğu yıllardan sonra da, kuşkusuz rejime karşı başkaldırıları durmamıştır; sadece bu başkaldırıları büyük oranda biçim değiştirmiştir. Ancak 1938'lerden 1960'lı yılların başına kadar rejime karşı sürdürülen mücadele alabildiğine güçsüzdür. Bu yılları aynı zamanda

sömürgeci rejimin kurumlaştığı yıllar olarak da algılayabiliriz. Muhalefeti susturan, Kürt isyanlarını kanlı bir uygulamayla bastıran, komünistleri imha eden rejim, bu yıllar içerisinde ciddi bir muhalefet hareketi ile karşılaşmadı.

1950'li yılların ortalarından sonra ise, bir yandan Kürt hareketinin gençlik bazında da olsa yeniden örgütlenmeye başlaması, rejim karşıtı sosyalist ve islami akımların politik arenada yeniden görünmesi, Kemalizme karşı eleştirilerin bir artış periyoduna girmesi statükocuları tedirgin etti. Onlar iktidarlarının ellerinin dibinden kaymaması için arayış içine girdiler. 27 Mayıs 1960'ta yapılan askeri darbeyi, bu yönüyle de değerlendirmek mümkün. Öte yandan 1938'lerden sonra rejime karşı muhalefetin filiz verdiği ilk yıllara denk gelen 27 Mayıs darbesi, aynı zamanda bu filizleri yok etmeyi de hedeflemiştir. Bu darbe, giderek zorlanan statükocuların iktidarlarını yeniden sağlamlaştırdıkları ve rejimin sökülen çivilerinin tekrar yerine takıldığı ilk önemli uygulamadır aynı zamanda.

Rejimi 1960 yılında rahatla-

tan bu uygulama, sonraki yıllarda da hiç çekinilmeden uygulandı. Yani rejim çivileri her gevşedikçe, ya da söküldükçe, askeri darbe çekicine başvurdu. 1971 yılında 12 Mart askeri muhtırası, 1980 yılında da 12 Eylül askeri darbesi, bu anlamda köşeye sıkışan rejimi kurtarma amacıyla yapılmış diğer operasyonlardı.

Ancak burada dikkat çekilmesi gereken olgularda var: Rejim kendini korumaya almak için, özellikle muhalefetin boyutlandığı dönemlerde çeşitli ayak oyunlarına yönelmiş, hatta yarattığı provokasyonlarla uygulamalarına zemin hazırlamıştır. Öte yandan gelişen muhalefetin, özellikle askeri darbeler öncesinde rejimi ciddi bir sıkıntıya soktuğunu da görmek mümkün...

Geçtiğimiz son birkaç yılda yaşanan da budur.

12 Eylül askeri cuntasının kalıntıları üzerinde politika yürüten egemenler, aradan geçen onca yıla rağmen, toplumu sindirememiş, tam aksine sürekli bir kriz yaşamıştır. Zaman zaman krizleri seçimlerle aşmayı hedefleyen rejim, şimdiye kadar bunu da beceremedi. Tam aksine her seçim sonrasında yeni krizler kapıyı çok geçmeden çaldı. 1995 yılında yapılan ve rejimin devamlılığı için büyük umutlar bağlanan erken seçimi de bu anlamda değerlendirmek gerekir. Bu seçim de, beklenenin tam aksine krizi boyutlandırmıştır.

Özellikle Susurluk kazası ile rejimin kitleler nezdinde de açığa çıkan iğrenç yüzü, seçimin rejim açısından yarattığı yeni durumla birleşince, egemenler bir kez daha histeri nöbetine girdi. Bu yeni durum aynı zamanda Türkiye'yi ve dolayısıyla rejimi yeni bir sürecin eşiği-

ne daha getirmiştir.

1995 yılında yapılan erken genel seçimden RP'nin siyasi tarihi boyunca ilk kez birinci parti olarak çıkması, bu parti açısından kuşkusuz önemliydi. Diğer yandan RP'nin içindeki radikal uçlar ve bu partinin "siyasal islamı" esas alan yönetim anlayışı, egemenleri ürkütüyordu. İktidar olmadığı dönemlerde RP'nin bu durumunu rejim açısından bir risk olarak görmeyen, hatta onun bu durumunu sola ve Kürt yurtsever hareketine karşı kullanan egemenler, RP'nin lideri başbakan olunca tedirginliklerini sesli olarak dilelendirmeye başladılar. Egemenlerin tedirginliklerini bu açıklıkta ortaya koymasının elbet nedenleri var; Onlar, en azından RP'yi yeniden rejim açısından risk sayılmayacak sınırların içine çekmeyi hedefliyor, onun, geçmiş dönemde rejime sağladığı olanaklarından daha uzun yıllar yararlanmayı düşünüyorlardı.

Egemenler, RP'ye yönelik planlarının çoğunu, onun iktidar olduğu süre içinde birer birer yaşama geçirdiler. RP'nin basiretsiz ve gerçekleri görmekten uzak politik tutumu da, egemenlerin bu anlayışlarının yaşama geçirilmesini kolaylaştırdı. Deyim yerindeyse RP, ilkesiz ve korkak politikası ile egemenlerin çanak yalayıcılığı yaptı. Örneğin RP, Susurluk olayında takındığı tavırla, bir yandan kendisine oy veren seçmenler arasında bile prestijini kaybederken, Susurluk'un üstünün örtülmesinde de en az MGK kadar çaba harcadı. RP, Susurluk'un ucunun iktidarın diğer ortağı DYP'ye dayandığını kuşkusuz en iyi bilen kesimdi ve bunun belgelerine ulaşmak -en azından hükümet olduğu dönemde- RP açısından çok

güç bir iş değildi. O, buna rağmen, salt iktidar koltuğunu kaybetmemek için yüzbinleri karşısına almayı yeğledi.

RP'nin iktidardan olmamak için gözyumduğu pisliklerdeki payı, hiç şüphesiz diğer düzen partileri kadar değil. CHP'sinden DSP'sine, BBP'sinden MHP'sine, DYP'sinden ANAP'ına düzen partilerinin önemli bir çoğunluğu göbektelerinden Susurluk çetelerine bağlıyken, RP Susurluk çetelerine diğerleri kadar bulaşmamıştı. Ancak o, bir yıl bile sürmeyen iktidarı döneminde kendisini de bu çetelere göbekten bağlamayı becerdi. İktidarı kaybetmemek, düzenin efendilerine yaranmak için ilkesiz bir politikayı esas alan RP, buna rağmen kendini egemenlere sevdiremedi.

Egemenler ise, bir bütün olarak kirlenen sistemi kendi lehlerine yeniden canlandırmak için RP'nin konumunu değerlendirdiler. Onlar bir yandan Refahiyol iktidarı döneminde parlamento araştırma komisyonları, DGM soruşturmaları gibi göstermelik girişimlerle kamuoyunun ağzına bir parmak bal çalarken, diğer yandan da soruşturuluyor gibi gösterdikleri girişimleri iktidar ile muhalefet arasında bir iç politika malzemesi olarak kullanma eğilimine girdiler. Olay yeterince ısıtılıp, bundan arzuladıkları sonuçları alınca da, egemenler, tek düdekle bu tartışmaları bitirmesini bildiler.

Oysa gelişmelerin kitleler nezdinde de izlenen boyutları vardı. Egemenler, kitlelerin herşeyi açık bir şekilde görmesinden rahatsız oldular. Üstelik kitleler, 1995 yılında yapılan erken seçimden sonra, birçok gelişmeyi daha açık gözleme şansına sahip oldular. Kitlelerin kirli ilişkiler karşısında, bu

süreç içinde geliştirdikleri eylemlilikler de kuşkusuz önemliydi. Geniş bir kesim, faili meçhul cinayetlerin, Kürt ve Türk sol-yurtsever hareketine yönelik infazların, köy boşaltmaların, bizzat devlet eliyle geliştirilen kontrgerilla eylemlerinin bir sonucu olduğunu açıkça gördü ve Susurluk'la birlikte daha net ortaya çıkan bu çetelerin yargılanmasını talep etti.

Özellikle 1990'lı yılların ba-

*CHP'sinden
DSP'sine,
BBP'sinden
MHP'sine,
DYP'sinden
ANAP'ına düzen
partilerinin önemli
bir çoğunluğu
göbeklerinden
Susurluk
çetelerine
bağhyken, RP
Susurluk
çetelerine
diğerleri kadar
bulaşmamıştı.
Ancak o, bir yıl
bile sürmeyen
iktidarı döneminde
kendisini de bu
çetelere göbekten
bağlamayı
becerdi.*

şında bizzat MGK marifetiyle yeniden aktifleştirilen ve ağırlıkla Kürt halkının mücadelesini bastırmak için kullanılan Kontrgerilla'nın 1995 yılında yapılan seçimlerden sonra geniş halk kitleleri tarafından da görülmesi, rejimin işini güçleştirdi. Üstelik gelişmelerin başında, polis içinde kendiliğinden gelişen başıbozuk bir grup gibi gösterilmeye çalışılan devlet çetelerinin ucu giderek Ordu'ya dayandıkça, egemenler daha fazla tedirgin olmaya başladı. Egemenler kendilerine karşı gelişen bu durumu RP balonu ile bir kez daha frenlemeyi becerdiler. "Laik-Şeriatçı" kavgası ile RP'nin konumunu da kullanan egemenler, MGK'nın açık müdahaleleri sonucunda RP'yi istifa ettirdi, bunun öncesinde de tüm gündemi RP'ye kilitledi.

Gelenen durumda açıktır ki, rejim yeni bir kriz daha yaşı-

yor. Bu krizin bir boyutu bizzat egemenler eliyle yaratılmış suni gündemler neticesinde oluşmuşken, diğer boyutu ise egemenlerin iktidarını sallayacak ve onu tümünden bile ortadan kaldırabilecek boyuttadır. Bu gerçeği gören egemenler, özellikle kitlelerin rejime karşı başkaldırısını frenlemek için, kendi gündemlerini egemen kılmayı; bir diğer deyimle hedef şaşırtmayı amaçladılar. Yani tablo, egemenler açısından bugün daha nettir. Onlar, krizin gerçek boyutunu bugün daha net görüyor ve müdahalelerini de, "irtica tehlikesini" esas alarak değil, bizzat asıl tehlike olarak gördükleri Kürt ve Türk sol ve yurtsever hareketine karşı geliştiriyorlar. Çünkü bugün kendileri için tehlike olarak gördükleri "irtica" da bu bayların ürünüdür ve onlar kendi ellerinden büyüyen çocuğun kaç çap olduğunu farkındalar. Kuşkusuz irtica yanlılarının bu bayları alt etme riski vardır. Ancak onlar, bundan önce, dağınık olan demokrasi ve barış güçlerinin iyi bir muhalefet birliği geliştirmeleri durumunda daha ciddi bir riskle karşı karşıya kalabileceklerini görüyor ve "irtica tehlikesini" gerekçe gösterip, aynı zamanda demokrasi ve barış güçlerini engellemeyi de hedefliyorlar.

Gündem, RP'nin iktidardan alınmasından sonra da sürdü. Yeni hükümet "planlandığı" gibi pürüzsüz bir şekilde güvenoyu aldı. "Durumdan vazife çıkaran" Ordu, RP'yi ve ortağı DYP'yi etkin bir operasyonla işbaşından uzaklaştırdı. Ordu'nun kartlarını gören diğer liderler ise hükümeti kendileri kurmak için aç kurtlar gibi bekleyerek Demirel'in görevi kendilerine vermesini bekliyordu. Beklenen liderler, bir müddet

sonra muratlarına erdiler. Rejimin kendi olanaklarıyla yarattığı "şeriat" canavarından kurtulmak için, yeni hükümeti kurma görevi ANAP liderine verildi. Hükümet, bu görevlendirmeden kısa bir müddet sonra da ANAP, DSP ve DTP'nin ortaklığında, CHP'nin ise desteğinde kuruldu.

Hiç şüphesiz bu gelişmelerin mimarı askerlerdi. Susurluk kazasından sonra çivileri yerinden sökülen rejimi bir kez daha toparlamak için planlı bir şekilde "laik-antilaik" kavgasını gerekçe eden askerler, bu operasyonlarıyla hem Susurluk'un bir ucunun da kendilerine ulaşması riskinden kurtulmuş, hem de RP'yi hükümetten indirdikten sonra onu rejimleri için ciddi bir tehlike gibi göstermeyi başarmışlardır. Görünen o ki, Ordu ve düzenin diğer sahipleri, RP'yi, düzen sınırları içinde risksiz ve zayıf bir parti sınırında tutmanın hesaplarına girdiler; varlığı devam eden ancak hiçbir zaman yönetim erkinde bulunamayacak bir siyasi parti...

Uzun zamandır askerlerin gölgesinde kalarak silikleşen Cumhurbaşkanı Demirel ise, son gelişmelerden sonra, eski "karizmasına" kavuştu. O, sözüm ona etkin bir tavır takınarak rejimi tehlikeden kurtardı(!) Oysa Demirel'in yaptığı tek şey, birkez daha Ordu'ya selam durmaktır. Bizzat Ordu'nun direktifi ve Demirel'in görevlendirmesiyle hükümeti Mesut Yılmaz'ın kurmuş olması ise, yeni bir ara rejim denemesinden başka birşey değildir. O, çözüm önerileri olmayan, statükocu yeni bir hü-

kümet kurmuştur; yani eskilerin devamıdır..

Askerlerin "darbe" kartını gören bilumum devlet solcusu ise, tez elden söylemlerini değiştirmeye, tankların peşisıra uygun adım yürümeye başladılar. CHP ve İP gibi kendisine "demokratik sol" ya da "sosyalist" tanımlamasını uygun gören zevatin da ısrarla görmek istemediği, rejim krizine yol açan nedenlerin başında yapısal sorunların geldiği açıktır. Bu krizi aşmanın yolu ise; bir hükümeti uzaklaştırıp, diğerini iktidara oturtmak değil, halkın egemenliğine ve denetimine

55. hükümetin protokolünün başında, yaşanan sorunun bir Kürt sorunu değil de "(...) coğrafi, sosyal ve ekonomik nedenlerden, bölgenin feodal yapısından ve dış mihrakların kışkırtmalarından..." kaynaklı bir sorun olduğu şeklinde alışılmış bir belirlemenin dışında yeni bir şey yok.

Bu yaklaşım, Kürt sorunu konusundaki sicili bozuk olan ANAP'ın, kirli savaşı en iğrenç boyutuna ulaştıran DYP'den ayrılanların kurduğu DTP'nin ve milliyetçilik konusunda MHP ile yarışan DSP'nin de soruna nasıl baktıkları konusunda ciddi ipuçları veriyor. Zaten bunun aksi bir beklenti de sözkonusu değildi...

açık, katılımcı, çoğulcu ve demokratik bir anayasal düzenin oluşturulmasıdır.

MGK kararlarının hayata geçirilmesi konusunda "teredüt" etmesi, RP-DYP hükümetinin sonunu getirdi. Ancak ANAP-DSP-DTP ortaklığı ve CHP'nin desteğiyle kurulan yeni hükümetin de kuruluş şekli ve yapısı itibarıyla ülke sorunlarına ciddi ve kalıcı çözümler getiremeyeceği ortada.

Ordu'nun üstü kapalı darbe

tehditleri sonucunda son bulan RP-DYP hükümetinin yerine kurulan ANAP-DSP-DTP koalisyonunu önceki koalisyonlardan ayıran tek nokta, üç partinin de laiklik ve 8 yıllık temel eğitim gibi Ordu'nun "hassas" olduğu konularda Ordu ile mutabık olmaları. Bunun dışındaki Kürt sorunu, ekonomi sorunu, devlet içindeki çeteler... gibi ülkenin can alıcı diğer sorunları konusunda yeni hükümetin farklı yaklaşımları yok. Yani 55. hükümet de, aynen bundan önce kurulan ve ülkeyi içinden çıkılmaz bir batağa sürükleyen DYP-SHP, DYP-CHP, DYP-

ANAP ve DYP-RP hükümetleri gibi klasik anlamda bir 'Milli Mutabakat Hükümeti' niteliği taşıyor.

Ordu'nun 'tavsiyesi' dikkate alınarak oluşturulan ve ülkede yaratılan suni gerginliği yumuşatma misyonu biçilen ANAP-DSP-DTP hükümeti, MGK'nın 28 Şubat 1997 tarihli toplantısında aldığı kararları yaşama geçirmeyi öncelikli icraat olarak önüne koymuş durumda. Hatırlanacağı üzere hükümet protokolünde, Refah-yol hükümetinin iktidarı sırasında üzeri bilinçli bir biçimde örtülen Susurluk

olayının üzerine kararlılık ve ciddiyetle gidileceği yönünde herhangi bir madde yer almıyor, bu konu muğlak ifadeler kullanılarak geçiştiriliyordu. Hükümet protokolünde Kürt sorunu, ekonomik sorun ve ülkedeki demokrasi ve insan hakları sorunlarının çözüleceği yönünde de herhangi bir madde yer almıyordu. Hükümet protokolünde en sık vurgulanan ve üzerinde hassasiyetle durulan konuların başında laiklik geliyordu. Pro-

İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İle Mücadele Yılı ve Kürt halkının durumu

1997 yılının Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nce "İrkçılığa ve Yabancı Düşmanlığına karşı Mücadele Yılı" olarak ilan edilmesi üzerine, Kürdistan Sosyalist Partisi-PSK tarafından hazırlanan ve İngilizce, Almanca ve Fransızca'ya çevrilerek başta Avrupa Parlamentosu üyeleri ve parlamentoda grubu bulunan partiler olmak üzere, Avrupa'nın birçok ülkesinde yaygın bir biçimde dağıtılan broşürün Türkçesini, okuyucularımızın ilgiyle okuyacağı inancıyla yayınlıyoruz.

Deng

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi, 1997 yılını ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı mücadele yılı ilan etti. Bu gerekli ve olumlu bir karardır.

Faşizmin yenilgisinin üzerinden yarım yüzyıl geçmiş olmasına rağmen, Avrupa günümüzde hala, yabancı düşmanı ve ırkçı nitelikteki, toplumsal barışı ve uygarlığı tehdit eden ilkel akım ve örgütlere sahne olmaktadır. İrkçılık ve yabancı düşmanlığı, bazan farklı renkten insanlara, göçmenlere, bazan ayrı bir dil konuşan ya da ayrı bir inanç grubuna mensup

olan etnik gruplara karşı kendini göstermektedir. Bu eğilimler bazı durumda devlet politikası bile olmakta ve ciddi tahribatlar yapmaktadır. Bu durumda, barış ve demokrasi güçlerinin uyanıklığı elden bırakmamaları zorunludur.

Diğer yandan bu kararın kaçıt üzerinde kalmaması, olumlu sonuçlar verebilmesi, ırkçılığın ve yabancı düşmanlığının kötülükleri hakkında kamuoyunu gereği gibi aydınlatmaya ve bu türden çağdışı akım ve uygulamalarla mücadeleyi yükseltmeye bağlıdır.

Bu vesilesiyle Kürt halkının durumundan söz etmek istiyoruz. Çünkü Kürt halkı, kökeni ve kendine özgü dili ve kültürü nedeniyle yıllardır ağır ırkçı uygulamalara ve yer yer de yabancı düşmanlığına muhatap olan halklardan biridir. Bu uygulamaların en şiddetlisi ise, Avrupa Konseyi'nin bir üyesi olan ve aynı zamanda Avrupa Birliği'ne katılmak isteyen, daha şimdiden Avrupa Gümrük Birliği'ne katılmış olan Türkiye'de cereyan etmektedir. Bu nedenle sorun Avrupa'yı aynı zamanda bir iç sorun olarak ilgilendirmektedir.

Kürtler Ortadoğu'nun eski ve büyük uluslarından biridir. Kürdistan adını taşıyan ülkemiz Fransa büyüklüğündedir ve Türkiye, Irak, İran ve Suriye arasında parçalanmıştır. Günümüzde 35 milyona ulaşan Kürt nüfusunun büyük bölümü, yaklaşık 25 milyonu anayurdu Kürdistan'da yaşamaktadır. Geriye kalan 10 milyonun büyük bölümü, sonu gelmeyen savaşlar, göçler nedeniyle söz konusu devletlerin diğer bölgelerine, bir bölümü de öteki bölge ülkelerine, Avrupa'ya ve dünyanın dörtbir yanına dağılmıştır. Şu anda Avrupa'da işçi ve politik göçmen olarak bir milyon dolayında Kürt vardır.

Kürtler, parçalanmış ülkelerinin hiçbir parçasında özgür değiller. Kendilerine, büyük-küçük her ulusun doğal olarak sahip olduğu veya sahip olması gereken, kendi kaderini tayin hakkı tanınmamaktadır. Kürdistan'ın zengin yerüstü ve yeraltı kaynaklarını yağmalayan söz konusu devletler, kültürel hakları, kendi dillerinde okulları, gazete ve televizyon yayınlarını, hatta kimisinde Kürtçe müziği bile onlardan esirgiyor.

Kürtler, Irak'ta Arap, İran'da Fars, Türkiye'de Türk yapılmaya çalışılıyor.

Kürtlere yönelik en ağır baskı uygulamaları Türkiye'de cereyan etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi, Türk unsurunun dışındaki tüm uluslara, etnik gruplara karşı en aşırı, acımasız bir ırkçılığın tarihidir.

Etnik arındırma ve soykırım

Anadolu'nun yanı sıra, yüzlerce yıl Balkanlar'ı, Arabistan'ı ve Kürdistan'ı boyunduruk altında tutan Osmanlı Devleti, tüm bu halkların zulme ve sömürüye karşı direnişlerini ezdi ve bağımsızlık mücadelelerine karşı savaştı. Ama Osmanlı politikası ırkçı değildi; bu halkları yok saymıyordu; dil, din ve benzer farklara bir dereceye kadar saygılıydı. Ancak 20. yüzyıl başlarından itibaren sahneye çıkan Türk milliyetçiliği ile birlikte durum değişti. İmparatorluğun son döneminde ve özellikle 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte yönetimi ele geçiren bu kesim, TC'nin sınırları içinde kalan toprakları tümüyle Türkleştirmek için diğer halklara karşı yoğun bir etnik arındırmaya, hatta soykırımlara girişti.

Ermeni halkına karşı 1. Dünya Savaşı içinde, 1915 yılında girişilen büyük soykırımla, bir milyon dolayında Ermeni yok edildi, bir o kadarı da göçe mecbur edildi. Savaşın sona ermeniler TC sınırları içinde, çoğu İstanbul'da olmak üzere, sayıca önemsiz bir azınlık olarak kaldılar. Ülkenin Batı bölgesinde ve İstanbul'da birhayli yoğun olan Rum nüfusu da, özellikle, 1. Dünya Savaşı'nı izleyen Türk-Yunan savaşının ardından Anadolu'yu ve Trak-

ya'yı boşaltmak zorunda kaldılar. İstanbul'da kalan Rum azınlığı da zaman içinde baskılara yenik düşerek ülkeden ayrıldı.

Böylece Türk yönetimi Ermeni ve Rum sorunlarını kılıç zoruyla çözmüş oldu! Geriye Laz, Çerkez, Arap gibi Müslüman azınlıklar ve Kürtler kaldı. Devlet bunlara yönelik olarak da zoraki bir asimilasyon politikası başlattı. Türkçeden başka dilleri, kültürleri yasakladı ve sistemli bir Türkleştirme politikası izledi.

Laz, Çerkez ve Araplar sayıca büyük yekün tutmuyorlardı, dağıntıklar ve bu nedenle söz konusu politikaya karşı direnemediler. Oysa Kürtler, tarihi yurtları Kürdistan'da ezici çoğunlukta ve Kürdistan'ın Türkiye sınırları içinde kalan parçası TC'nin toplam yüzölçümünün üçte birini oluşturuyordu. Kürtler ulusal kimlik bilincine erişmiş mücadeleci bir halktı ve daha Osmanlılar döneminde, tüm 19. yüzyıl boyunca bağımsızlık için sürekli savaşıyor, ama Osmanlı ve İran arasında sıkışıp yenilmişlerdi. Kürtler Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkleştirme politikasına karşı da direndiler ve ulusal haklar istediler. Bu nedenle Cumhuriyet tarihi boyunca yirmiyi aşkın Kürt ayaklanması yer aldı. Bunların ilki ve en büyüklerinden biri, 1925 yılında patlak veren, bağımsızlığa yönelik Şeyh Sait ayaklanması idi. Ama tüm bu ayaklanmalar TC'nin askeri güçleri tarafından kanlı şekilde bastırıldı. Çevreleri, ülkelerini bölmüş düşman güçlerle kuşatılmış olan Kürtler yalnız kaldılar ve her keresinde yenildiler. Kürdistan'ın Irak ve İran parçalarında da aynı durum yaşandı.

Kürtlere karşı izlenen yok sayma ve zoraki asimilasyon politikası, bizzat Türkiye Cumhuriyeti'ne temel teşkil eden 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Andlaşması'na da aykırıdır. Çünkü Lozan Konferansı'ndaki TC temsilcileri Kürtleri yok saymadılar. Aksine, Türk heyetinin Başkanı İsmet İnönü, "Kürtler bir azınlık değildir, Türkler gibi asli bir unsurdur, Ankara hükümeti hem Türklerin, hem Kürtlerin hükümetidir" diyordu.

Ne var ki Kürt direnişi durmadı ve bugün de bu üç ülkede sürüp gelmekte.

Türkiye Lozan Andlaşması'nı çiğnedi

Kürtlere karşı izlenen bu yok sayma ve zoraki asimilasyon politikası, bizzat Türkiye Cumhuriyeti'ne temel teşkil eden 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Andlaşması'na da aykırıdır. Çünkü Lozan Konferansı'ndaki TC temsilcileri Kürtleri yok saymadılar. Aksine, Türk heyetinin Başkanı İsmet İnönü, "Kürtler bir azınlık değildir, Türkler gibi asli bir unsurdur, Ankara hükümeti hem Türklerin, hem Kürtlerin hükümetidir" diyordu. Ancak, Türklerle eş önemde ve ayrı bir ulus sayılan Kürtlere, daha sonra azınlık hakları bile tanınmadı. Hatta, tüm etnik grupların kendi dillerini toplumsal yaşamın her alanında özgürce kullanmasını güvence altına almış olan 39. madde çiğnenerek Laz, Çerkez, Arap gibi azınlık dillerinin yanı sıra, Kürt dili ve kültürü de tümenden yasaklandı.

TC ırkçı bir temel üzerinde şekillendi

Türk devleti ideoloji ve eğitim sistemi olarak ırkçı bir temel üzerinde şekillendi. Buna Türk devletinin kurucusu Mustafa Kemal (Atatürk) öncülük etti.

Atatürk'ün ırkçı nitelikte pekçok konuşma ve sözleri vardı. Bunlardan biri, "ne mutlu Türküm diyene!" sözüdür ki, bugün özellikle Kürdistan'da tüm okulların kapısında yazılıdır, hatta, dağa taş kazınmıştır..

Atatürk'ün çok sık ve yaygın olarak kullanılan diğer bir sözü de şudur: "Bir Türk dünyaya bedeldir!"

Atatürk'ün ünlü "Gençliğe Hitabe"si, "ey Türk gençliği!" diye başlar ve sonunda, "muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur," der. Türk soyunun üstünlüğü, Türk kanının asillliği üzerine yoğun bir edebiyat vardır ve bu günlük yaşamda sık sık karşınıza çıkar. Devletin sözde "ulusal" politikalarıyla bağdaşmayan görüşlerin sahipleri, solcular, muhalifler, sık sık "kansız" olmakla, "kanı bozuk" olmakla suçlanırlar.

Onyıllardan beri Türkiye'nin tüm ilkokullarında, hergün derse başlamadan önce çocuklara koro halinde okutulması zorunlu olan bir ant vardır. Bu ant "Türküm, doğruyum, çalışkanım" diye başlar ve "varlığım Türk varlığına armağan olsun!" diye biter.

İlk ve orta öğrenimde ders kitapları bu türden ırkçı şiir ve yazılarla doludur. Bu tür şiirler, tüm ulusal bayramlarda düzenlenen törenlerde, radyo ve televizyonlarda okunur. Bu şiirlerden biri şöyle başlar:

"Ben bir Türküm, dinim, ırkım uludur!"

İrkçilik "kahraman ırkım" ve benzeri ifadelerle bizzat Türk İstiklal Marşı'na girmiştir.

Türk ırkçılığı, bir yandan Türk soyunu böylesine akıl almaz biçimde yüceltip üstün ırk propagandası yaparken, diğer yandan başka halkları küçümsemekte ve düşman gibi göstermektedir. 1930 yılında, Ağrı Kürt ayaklanmasının bastırıldığı günlerde, Türk Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, bir mitingde yaptığı konuşmada, bu ayaklanmayla ilgili olarak, "bu iki ırkın savaşıdır, ne iltir ne de son olacaktır" diyor ve şöyle devam ediyordu:

"Biz Türkiye denen dünyanın en özgür ülkesinde yaşıyoruz. Türk bu ülkenin yegane efendisi, yegane sahibidir. Saf Türk soyundan olmayanların bu memlekette bir tek hakları vardır: Hizmetçi olma hakkı, köle olma hakkı. Dost ve düşman ve hatta dağlar bu hakikatı böyle bilsinler. (19 Eylül 1930 tarihli *Milliyet* Gazetesi).

O dönemin Başbakanı (Atatürk'ten sonra 2. Cumhurbaşkanı) İsmet İnönü ise, yine aynı günlerde, Sivas demiryolunun açılışı sırasında, Kürt isyanından söz ederek şöyle diyordu:

"Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve irksal haklar talep etme hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur." (31 Ağustos 1930 tarihli *Milliyet* gazetesi)

Bunun gibi pekçok örnek verilebilir. Bizzat Mustafa Kemal'in emriyle Türk ırkı üzerine araştırmalar yapılmış, Alman faşizminin iktidar olduğu dönemde Almanya'dan kafatası ölçen aletler getirilmiş ve prof. etiketli adamlar, verilen direktife uygun olarak Türklerin tipik göz rengi, kafa yapısı, kan grubu vs. üzerine bir dizi maşal uydurmuşlardır.

Yine bizzat Atatürk'ün direktiflerine uygun olarak Türk tarihçi ve dilcileri, "**Türk Tarih Teorisi**" ile "**Güneş dil Teorisi**" diye ilginç tezler ileri sürmüşlerdir ki, bunlara göre tüm uluslar Türklerden, tüm diller de Türkçeden türemiştir!.. Ve bu saçma sapan tezler yıllar yılı Türk tarih ve kültür yaşamında savunulmuştur.

1982 Anayasası

Türk hukuk sistemi, Türk politikası yıllar yılı bu ırkçı, şoven temel üzerinde biçimlendi. Örneğin 1982 Anayasası:

"Türk Vatanı ve Türk Milletinin ebedi varlığını ve Yüce Türk Devleti'nin bölünmez bütünlüğünü belirleyen bu anayasa, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, ölümsüz önder ve eşsiz kahraman Atatürk'ün belirlediği milliyetçilik anlayışı ve onun inkılap ve ilkeleri doğrultusunda..." diye başlar ve şöyle devam eder:

"Hiçbir düşünce ve mülhaza Türklüğün tarihi ve manevi değerleri ve Atatürk milliyetçiliği karşısında korunma göremez..."

"Atatürk milliyetçiliği" denen şeyin nasıl koyu bir ırkçılık ve şovenizm olduğunu yukarıdaki örnekler de göstermeye yetiyor. Ve bugünkü Türk anayasası bu anlayışı benimsediğini, buna karşı herhangi bir "düşünce ve mülhazaya" izin vermeyeceğini de açıkça dile getirmektedir.

Böyle bir ülkede düşünce ve inanç özgürlüğünün olmayacağı, her farklı sesin "Atatürkçülük ve milliyetçilik" adına kolayca suçlanıp boğulacağı açıktır. Ve yıllardır hep böyle gelmiştir. Bugün Türk hapishanelerinde 170 dolayında yazarın, gazetecinin, bilim adamının olması ve yüzlencesinin de süregelen koğuşurmalarla ceza tehditi altında olması bunun somut örneğidir.

Seçimlerin ardından Türk parlamentosu göreve başlarken tüm milletvekillerinin, Anayasa'nın 81. Maddesi'ne uygun olarak etmesi gereken yemin de yine ırkçı ve anti demokratik bir karakterdedir. Bu yeminde, her milletvekili, diğer şeylerin yanı sıra, "Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı kalacağıma Büyük Türk milleti önünde namusum ve şerefim üzerine yemin ederim" demek zorun-

dadır.

Görüldüğü üzere, herkes gibi, Kürt asıllı parlamenterler de ırkçılık ve Kürt düşmanlığı üzerine inşa edilmiş bir ideolojiye bağlılıklarını dile getirme ve "büyük Türk milleti" adına yemin etmeye mecburlar. Nitekim, 1991 yılında bir Kürt bakan parlamenter, Leyla Zana, yemini sırasında halkların kardeşliğinden söz ettiği için parlamento çoğunluğu ayağa kalkmış ve onu ihanetle suçlamışlardı. Bayan Zana, bu ve benzer nedenlerle daha sonra diğer bir grup Kürt kökenli parlamenterle birlikte meclisten çıkarılarak zindana gönderildi ve halen hapistedir.

Kürt varlığını, Kürt dili, kültürü ve tarihini yok sayan bir sistem

Kürt toplumu, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Türk ırkçılığının çok çeşitli uygulamalarıyla yüzyüzedir. Bir kere Kürt dili ve kültürü tümenden yasaklanmıştır. Türk resmi ideolojisine göre Kürt diye bir halk yok! Kürtlerin bir tarihi yok! Kürt dili, tüm akılalmaz baskılara rağmen bugün de canlı bir dil olduğu, folklor ve yazılı edebiyat alanında bol ve zengin ürünlere sahip olduğu halde, Türk rejimine göre Kürtçe diye bir dil yoktur!

Türkiye'nin yaklaşık üçte birini oluşturan, 20 milyonu aşkın Kürt nüfusuna karşılık, Kürt dilinde eğitim yapan bir tek okul yoktur. Kürtçe eğitim yasaktır. İstanbul'da Kürtlerin oluşturduğu bir vakıf KÜRT-KAV, kısa süre önce Kürtçe dil kursları vermek için girişimde bulundu. Ancak bunun için hala izin verilmemiştir. Tam tersine, T.C. İçişleri Bakanı Meral Akşener'in imzasıyla, kısa süre önce tüm valiliklere, Emniyet

Genel Müdürlüğü'ne ve Jandarma Genel Komutanlığı'na gönderilen "gizli" ibareli bir genelgede, "Kürtçenin yaygınlaştırılması, okuma yazma dili haline getirilmesi için araştırma yapanlara ve Kürtçe okuma-yazma kursu açanlara karşı idari ve yasal tedbirlerin alınması istenmektedir." (İstanbul'da yayın yapan haftalık *Hêvi* gazetesi, 8 Mart 1997)

Kürtçe yayın ve müzik yasak

Kürt diliyle televizyon ve radyo yayını yasaktır. Kürt dilinin siyasi toplantılarda kullanılması bile yasaktır ve cezaya tabidir.

Kürt müzik kasetleri 5-6 yıl kadar önce sözde serbest bırakıldı. Oysa pratikte yasak devam ediyor. Hemen hemen tüm kasetler çıkar çıkmaz toplanıyor veya polis keyfi biçimde el koyuyor. Kürtçe söyleyen müzik gruplarına ve kişilere konser izni pek ender olarak veriliyor.

Kürtçe dergi ve gazete çıkarmak yıllar boyu yasaktı. Üzerinde Kürtçe veya Kürtlerle ilgili bir kitap bulunan kişi idama gidebilirdi. Son yıllarda, Kürt aydınlarının çetin mücadelesi sonucu, bir ölçüde de Batıyla bütünleşme çabalarının hatırına, Kürtçe gazete, dergi, kitap gibi şeyler basılabiliyor. Ama bu da devletin tüm güçleriyle başka türlü engelleniyor. Ancak İstanbul gibi bir metropolde çıkarılabilen Kürtçe veya bir bölümüyle Kürtçe olan gazete, dergi ve kitaplar, çoğu zaman çıkar çıkmaz, ya da daha matbaada iken toplanıyor. Bunları Kürdistan'a götürmek ise bomba götürmek kadar tehlikeli! Yazarlar ve yayıncılar ağır hapis ve para cezaları karşısında bunalıyorlar. Son birkaç yıldan onlarca gazeteci öldürüldü,

gazete büroları basıldı ve yakıldı.

Bu politikayı eleştiren Türk asıllı aydın ve yazarlar da ağır baskılara uğruyorlar.

Kürt ve Kürdistan sözcükleri bile yasak

Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte, devlet yapısında ve kültür alanında yalnızca Türk etnik grubuna dayalı olarak örgütlenen rejim, Kürt varlığını yok etmek için yalnızca Kürt dilini, kültürünü tümenden yasaklamakla kalmadı, "Kürt" ve "Kürdistan" sözcüklerini bile yasakladı. Kitaplardan, ansiklopedilerden bu sözcükler ayıklandı. Ünlü "Kürt böreği"nin adını bile Türk böreğine çevirdi!

Bugün de herhangi bir yazıda, siyasi makale, roman, ya da şiir olsun, Kürt ve Kürdistan sözcüklerini kullanmak suç, hatta terör suçu sayılıyor! İsterse doğadan ya da aşktan söz edilsin!. Bundan dolayı gazeteler, dergiler, kitaplar toplanıyor ve insanlar mahkemelere sürükleniyor. Bu konuda Türk hukuk sisteminin, Türk üniversitesinin, engizisyon dönemi tutuculuğundan bir farkı yoktur.

Rejim Kürt kültürünü ve tarihini yok etme çabasıyla geçmişten kalan edebi eserleri bile yaktı ve yer yer tarihi eserleri yok etti, nadide yazıtları kazıttı. Bu, çağımızda artık eşine rastlanmayan bir vandalizmdir.

Kürtçe coğrafi adlar ve insan adları yasak

İrkçi Türk rejimi tüm Kürt köylerinin, çoğu kent ve kasabanın tarihi adlarını bile değiştirip Türkçe isimler koydu. Bu bir karmaşaya da yol açtı. İnsanlar şimdi bu yeni isimlerle komşu köyleri, hatta bazan kendi köylerini bile tanımakta güç-

lük çekiyorlar.

Rejim bununla kalmadı, Kürtlerin kendi çocuklarına Kürtçe isimler koymalarını da yasakladı. Eskiden konmuş isimleri bile, ebeveynlere baskı yaparak, mahkeme yoluyla zorla değiştirtti. Üstelik bu uygulamayı Avrupa'ya bile yaydı.

Avrupa'da bile..

Yıllardır, çeşitli Avrupa ülkelerinin nüfus idarelerinde, Türk konsoloslukları tarafından verilmiş isim listeleri vardır ve TC vatandaşlarının çocuklarına isim seçerken ancak bu listedeki isimlerden birini kullanabilecekleri şart koşulmuştur. İşin ilginç, Avrupa ülkeleri de bu uygulamaya aynen uymakta, böylece Türkiye'nin bu ırkçı, anti demokratik uygulamasına araç olmaktadır.

Avrupa ülkelerinin Kürtlere ilişkin bir başka anti demokratik uygulaması da radyo ve televizyon yayınları ile anadilde eğitime ilişkindir. Bu ülkelerde genellikle, önemli göçmen grupları için, günün veya haftanın belli saatlerinde ulusal dilde radyo ve televizyon yayını yapılmaktadır. Bu ülkelerde Kürtler önemli bir göçmen grubu oluşturdukları, hatta bazılarında en büyük göçmen grubunu teşkil ettikleri halde, devletleri olmadığı gerekçesiyle onlara bu hak tanınmamaktadır. Oysa bu hak devletlere değil, insanlara gereklidir. Devleti olan diğer gruplar için zaten bu pek gerekli bir ihtiyaç da değildir. Günümüz koşullarında çoğu etnik grubun kendi ülkelerinde yayın yapan çok sayıda radyo ve televizyonu izleme olanağı vardır. Bundan yoksun olanlar Kürtlerdir ve asıl onların böylesine yayınlara ihtiyacı var.

Avrupa ülkelerinde ayrıca, çok sayıda göçmen grupları için anadilde eğitim olanağı ta-

nınırken, yine aynı gerekçelerle Kürtlere bu hak da -bazı istisnaların dışında- tanınmamaktadır.

Böylece, Türkiye, Irak, İran, Suriye gibi bölge devletlerinin yasakları ve baskıları yetmiyormuş gibi, Batılı ülkeler de bu türden uygulamalar ile aynı tutuma ortak olmaktadır.

Kürt ulusal renkleri yasak

Türk yönetimi, yeşil, sarı ve kırmızıdan oluşan Kürt ulusal renklerini bile yasakladı. Öyle ki, bu yüzden, bir ara Diyarbakır'da trafik lambalarındaki renkler bile değiştirildi!

Kürt Kimlikli Siyasi Partiler ve Dernekler Yasak

Dilleri, adları bile yasaklanan Kürtlerin, doğal olarak, haklarını istemek için kültürel veya politik nitelikte dernekler kurmaları da yasaklanmıştır ve bu tür girişimler, "vatani ve ulusu bölmeye" yönelik ağır suçlardan sayılmaktadır. Geçmişte Kürtlerin oluşturduğu bu türden kültür dernekleri bile yasaklandı ve onlar ağır koşturmalara, cezalara uğradılar. Bugüne kadar izlenen Kürt politikasını eleştirmek, Kürtlere kültürel haklar istemek, hatta Türk kültüründen başka bir kültürün olduğunu ileri sürmek siyasi partiler için kapatma sebebidir. Bugüne kadar bu şekilde onlarca siyasi parti kapatılmıştır. Türkiye Siyasi Partiler Yasası'nın 81. Maddesi aynen şöyledir.

"Siyasi Partiler:

a) Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli ve dini kültür veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler.

b) Türk dilinden ve kültüründen başka dil ve kültürle-

ri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

c) Tüzük ve programlarının yazımı ve yayınlanmasında, kongrelerinde, açık ve kapalı salon toplantılarında, mitinglerinde, propagandalarında Türkçeden başka dil kullanamazlar; Türkçeden başka dillerde yazılmış pankartlar, levhalar, plaklar, ses ve görüntü bantları, broşür ve beyannameler kullanamaz ve dağıtamazlar; bu eylem ve işlemlerin başkaları tarafından yapılmasına kayıtsız kalamazlar. Ancak, tüzük ve programlarının kanunla yasaklanmış diller dışındaki yabancı bir dile çevrilmesi mümkündür."

"Kanunla yasaklanmış diller.."

Türkiye, dünyamızda bir dili yasaklayan ilk ve tek ülke olmuştur. Kürt halkını yok etme politikasının bu devleti ve toplumu nerelere sürüklediği açık olarak görülüyor.

Görüldüğü üzere bu maddede, "kanunla yasaklanmış diller"den söz edilmektedir. Burada TC Anayasası'nın 26 ve 28. maddelerine atıfta bulunmaktadır. 26. Maddede şöyle denmektedir:

"Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz."

28. Maddede ise şöyle deniyor:

"Kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayım ya-

pılamaz."

Sonradan buna uygun bir kanun da çıkarıldı ve Kürtçenin adını vermemek için, "yasak dil" şöyle tarif edildi. "Her ülkenin birinci resmi dili dışındaki diller..." Kürtçe Irak'ta ikinci resmi dildi. Bu nedenle "birinci resmi dil" sınırlaması kondu...

Böylece Türkiye, dünyamızda bir dili yasaklayan ilk ve tek ülke olmuştur. Kürt halkını yok etme politikasının bu devleti ve toplumu nerelere sürüklediği açık olarak görülüyor.

Dağ Türkleri ve soykırım

Türk yönetimi "Kürt" ve "Kürtçe" adlarını kullanmamak için "Dağlı Türkler" ve "Dağ Türkçesi" gibi terimleri icad etmiştir (Ünlü İngiliz yazarı Harold Pinter'in "Dağ Dili" adlı oyunu bunu konu edinmişti). Ancak, "Dağlı Türk" olmak da Türk rejiminin öfkesinden korunmaya yetmiyor. 1960 darbe-

siyle iktidara el koyan ve 4. Cumhurbaşkanı olan General Cemal Gürsel şöyle demişti: "Eğer Dağlı Türkler rahat durmazlarsa, Ordu, şehir ve köylerini bombalayıp yıkmakta tereddüt etmeyecektir. Öyle bir kan gölü olacaktır ki, onlar da ülkeleri de yok olacaktır." (Dagens Nyheter adlı İsveç gazetesi, 16 Kasım 1960)

İşte Türk yönetimi son birkaç yıldır, Kürdistan'da bunu yapmaya çalışmaktadır.

Bu akıl almaz despotça poli-

tikanın Kürt halkını tepkiye ve direnişe sürüklemesi kaçınılmazdı. Baskı ve şiddet politikası, kaçınılmaz olarak kendi karıştını yarattı ve bu nedenle Türkiye yıllardır partizan savaşı yürüten Kürtlere karşı savaşıyor. Bu savaşta da Türkiye, savaş kurallarını da bir yana iterek Kürt halkına, hatta insanlığa karşı ağır suçlar işledi. Türkiye Kürt köy ve kasabalarını tank ve toplanla, uçaklarla bombaladı, yaktı, yıktı. Dört bin Kürt köyü ve onlarca kasaba yerle bir edildi veya harabeye çevrildi. Dört milyon insanımız göçe zorlandı. Herşeylerini yitirmiş bu insanlarımız, şimdi büyük kentlerin varoşlarında aç, işsiz, perişanlar. Ormanlar yakıldı, kimyasal silah bile kullanıldı. Türk askerleri, kestikleri partizan kafalarıyla resimler çektiler. Kadınların ırzına geçildi, çocuklar işkenceden geçirildiler. Cezaevlerindeki tutuklulara karşı bile kıyım yapıldı. Devlet güdümlü binlerce cinayet işlendi ve failleri "meçhul" kaldı..

Ve bu arada Türkiye, Kürtlere karşı kirli savaşı finanse etmek için, devlet eliyle yaratılan, korunan bir uyuşturucu ve kumar cennetine döndü.

Sözkonusu tahribatı -yıkımı, kıyımı, sürgünü- daha önce Saddam yönetimi Irak Kürdistanı'ndaki halkımıza yapmıştı ve uluslararası planda -çok geç de olsa- bu bir soykırım olarak nitelendi. Ama nedense Türkiye'nin yaptıkları karşısında herkes susuyor. Acaba uluslararası kamuoyunun harekete geçmesi için daha ne gerekiyor, Kuveyt'in işgali mi?

Tam bir ırkçılık örneği olan MGK Raporu

Ama Türk devleti bununla yetinmiş görünmüyor. Kısa sü-

re önce kamuoyuna yansıyan Milli Güvenlik Kurulu Raporu bu bakımdan ibret vericidir.

Bu raporda Kürtlerde nüfus artışı tehlikeli bulunuyor ve bunun 2010 yılında toplam nüfusun yüzde 40'ına, 2025 yılında ise yüzde 50'ye ulaşacağı, bu durumda Kürtlerin parlamentoda çoğunluğu elde edebilecekleri ileri sürülerek, bu durum tehlikeli sayılıyor ve bunu önlemek için "radikal tedbirler" isteniyor. Düşünülen tedbirler arasında çocuk başına vergi alma önerisi var! Yani bir tür para cezası..

Bu raporda, yine, bölgedeki din adamlarının yüzde 90'ının, gardiyanların yüzde 80'inin, öğretmenlerin ise yüzde 43'ünün Kürt kökenli olduğundan söz edilerek bunun tehlikeli olduğu belirtiliyor ve hükümetin tedbirler alması isteniyor.

Türk yönetiminin Kürt bölgesinde Kürt asıllı memurların çalışmasını önleme politikası yeni değil. Ama bunu başaramadı; çünkü Türk memurlar, güç bölge koşulları nedeniyle burada çalışmak istemiyorlar, burası onlar için bir sürgün yeridir. Diğer yandan, Türk devleti, Türk nüfusun artışından hiç şikayetçi değilken, Kürtlerin artışını önlemek için yıllardır çaba gösteriyor. Bu amaçla, Kürt kadınlarına spiral takma, bölgede bedava prezervatif dağıtma dahil, birhayli yol yöntem denendi. Ama besbelli bunlar ve milyonlarca Kürdün zoraki sürgünü, bir bölümünün kıyımı yetmemiş ki, daha radikal tedbirler isteniyor. Bundan ötesi acaba nedir?

Türk yönetimi yıllardır, Kürt halkına karşı yürüttüğü kirli savaşın gerekçesi olarak teröre karşı savaştığını ileri sürüyor. Oysa bu MGK raporu da

Türk devleti, Türk nüfusun artışından hiç şikayetçi değilken, Kürtlerin artışını önlemek için yıllardır çaba gösteriyor. Bu amaçla, Kürt kadınlarına spiral takma, bölgede bedava prezervatif dağıtma dahil, birhayli yol yöntem denendi. Ama besbelli bunlar ve milyonlarca Kürdün zoraki sürgünü, bir bölümünün kıyımı yetmemiş ki, daha radikal tedbirler isteniyor. Bundan ötesi acaba nedir?.

bir kez daha kanıtıyor ki, terör denen şey, Türk devletinin politikasının bir ürünü olma bir yana, onun baskı politikası için bir gerektir. Türk devletinin asıl amacı Kürt kimliğini, kendi sınırları içindeki 20 milyonluk bir halkın varlığını ortadan kaldırmaktır.

Öyle ki, bu rapor hükümete ulaştığı zaman, hükümet içindeki Kürt kökenli bir bakan bile tahammül edemeyip, "ben bunu imzalamam, bu bölücülüğün ta kendisi" dedi.

İş ve meslek yaşamında Kürtlere karşı ayrımcılık

Malum olduğu üzere, bir Kürdün düzen partilerinde yer alabilmesi, parlamentoya girebilmesi, hele hele bakan olması, Kürt halkına karşı işleyen bu baskıcı, anti demokratik, ırkçı düzeni her yönüyle savunmaya bağlıdır. Ancak baskı ve horlama zaman zaman o dereceye varıyor ki, bu kadarına bu türden uşak Kürtler bile bazan tahammül edemiyorlar.

Türk devleti, sözkonusu uygulamalar nedeniyle kendisine yöneltile eleştirilere karşı, Kürtlerin de politik yaşama katıldıklarını, seçme ve seçilme hakları olduğunu, parlamentoya girebildiklerini ve hatta bakan bile olduklarını söylüyor. Bu doğrudur. Ama düzenin koyduğu çerçevede! Yani baskı rejimine teslim olma, onun her dediğine evet deme ve kendi kimliğini yok sayma koşuluyla.. Bunu hangi zorba kabul etmez?!

Buna rağmen, işbirlikçi Kürtlere bile devlet çarkında kimi hassas kanallar kapalıdır. Subay okullarına Kürt kökenliler alınmıyor. Dışişleri memuriyetleri Kürtlere kapalı. Kürt kökenliler kaymakam, vali gibi

yönetici görevlere alınmıyorlar. Son yıllarda poliste de benzer bir uygulama var. Yurtsever, aydın, kendi kimliğini inkar etmeyen Kürtlere ise tüm devlet memuriyetleri kapalı. Hatta bunların özel sektörde bile iş bulması çok güçtür. Herhangi bir işe girmek için emniyet soruşturmaları gerekiyor ve polisin de Kürtlere karşı tutumu bellidir.

Kürtlerin geleneksel bayramı Newroz da yasak

Bütün bunları yapan rejimin Kürtlerin ulusal ve geleneksel bayramı Newrozu yasaklamış olması elbet düşünülemezdi. Türk yönetimi aynen işçi bayramı 1 Mayıs gibi, her yılın 21 martında kutlanan Newrozu da engellemek için her şeyi yaptı ve acımasızca kan döktü. 1992 yılının 21 Martı'nda, Türk ordusu ve polisi Kürtlerin Newrozu kutlamasını önlemek için, bayram elbiseleriyle barışçı biçimde sokağa çıkıp yürüyen kitlelere, kadın ve çocuklara acımasızca ateş açtı. Cizre, Nusaybin, Şırnak gibi Kürt kentlerinde yüzü aşkın insan katledildi.

Newroz üzerindeki baskılar bugün de süregelmekte. Rejim bunu tümünden önleyemeyeceğini, onun bir direniş sembolüne dönüştüğünü görünce, bu kez sözde sahip çıktı ve içini boşaltmaya çalıştı. Şimdi Türk yönetimi Newrozu bir Türk bayramı ilan etmiştir ve kaynağını da ırkçı nitelikteki bozkurt masalına dayandırmaktadır (Bir efsaneye göre, Türkler boz bir kurdun soyundan gelmedir). Böylece, şimdi de Newrozu kutlamak Kürtlere yine yasakken Türk yönetimi, onu bir Türk bayramı gibi gösterip hükümet mensupları, parti liderleri, valiler, polisler ve generalle-

rin katıldığı ırkçı törenlerle kutlamaktadır!

Newroz gününün, dünyamızda, her yılın 21 martında kutlanan ırkçılıkla mücadele günü ile çakışması ilginç bir rastlantıdır. Ve Kürtler bu günde barış ve özgürlük özelemlerini en coşkulu biçimde dile getiriyorlar.

Kürtlerin durumuna sessiz kalınmamalı

Sonuç olarak Kürtler dünyamızda ulusal baskının, ırk ayrımının kurbanı olan halkların başında geliyor. Ve Kürtlere karşı bu politikayı izleyen devletlerden biri de, Avrupa Konseyi'nin ve AGİT'in üyesi olan Türkiye'dir. Türkiye böylece uluslararası hukuku ve bizzat kendi taahhütlerini kaba biçimde çiğnemektedir. O, insanlığa karşı suç işlemektedir.

1997 yılını ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı mücadele yılı olarak ilan etmiş olan Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği, Kürtlerin bu acılı durumu ve Türkiye'nin ağır insan hakları ihlalleri ve ırkçı uygulamaları karşısında sessiz kalmamalıdır.

Kürt halkının uluslararası desteğe ihtiyacı var.

Avrupa Konseyi'ne ve Avrupa Birliği'ne taraf olan ülkeler, hem Türkiye'ye karşı uluslararası sözleşmelerden doğan yaptırım haklarını kullanmalı, hem de kendi ülkelerindeki Kürt göçmen gruplarının varlığını kabul etmeli, radyo ve televizyon yayını ve anadilde ders hakkı dahil, diğerleriyle eşit haklar tanımalı ve böylece, bizzat kendi ülkelerinde var olan bir haksızlığı gidermelidirler.

Kürdistan Sosyalist Partisi Mart 1997

Değişim mi kirlenme mi?

İbrahim Metin

12 Eylül darbesinin üzerinden 17 yıl geçti. Bu, toplumların yaşamında az bir süre sayılsa da, ortalama insan ömrünün 50-60 yıllı sınırlı olduğu ülkemiz için uzun süre sayılır. 12 Eylül'le birlikte oturtulmaya çalışılan faşist rejim zaman zaman geriletilmiş olsa da etkisini hiç bir zaman kaybetmedi. Toplumsal, siyasal yaşamı kategorize eden kalıplar zaman içinde çatladı ama, genel çerçeve hep yerinde kaldı ve insanları biçimlemeye, yönlendirmeye devam etti. Bu durum toplumsal

siyasal yaşamda deformasyona ve kültürel yozlaşmaya yol açtı.

*"Bütün renkler aynı hızla
/ kirleniyordu
Birinciliği beyaza verdiler"*

Yanılmıyorsam yukarıdaki dizeler şair Özdemir Asaf'ındır. Aklımda öyle kalmış. 12 Eylül'lü günlerde insanların yaşadığı dramatik değişimleri, ikiyüzlülük ve vefasızlıkla başlayan çürüme ve kirlenmeyi ne güzel anlatıyor. Bu kirlenmeden rejim karşıtı ya da yandaşı hemen tüm kişi ve kuruluşlar az

ya da çok paylarını aldılar. Kirliler zaten kirliydiler de, gelecek güzel günleri düşleyen beyazların kirlenmesi daha çok farkedildi. Nasıl fark edilmesin ki? Bir zamanlar uğruna ölümlere gidilen değerler, kimileri için şimdi dudak bükülen düşüncelere dönüşmüş. Kapitalizmin gözbebeği metropollerde tüketim çılgınlığına yenik düşmüş herşey. Coşku ve enerjisiyle özgürlüğü çağrıştıran gençlik, büyük çoğunluğuyla ya şimdi futbol maçlarına koşuyor, ya da rock müziğinin sağır edi-

ci gürültüsünde kendi gerçeğinden kopuyor.

Bu durum bir günde gerçekleşmedi elbet. Yaygın propaganda araçları devreye sokularak, insanlar ölümlerle yaşam arasında tercihe zorlanarak gerçekleştirildi. İyiden, güzelden yana değerler, sistemli bir biçimde karalandı, gözden düşürüldü. Yoz burjuva kültürünün etkisi altında kalan toplum, demokratik değerlere, ilerici hedeflere uzak düştü. Israrla sürdürülen gerilim politikası, kaosa yol açtı ve toplum savrulma içine girdi. Haklı ile haksız, doğru ile yanlış karıştı. Halk kitleleri, bu ortamdan çıkış yolu ararken, işe kan bulaştı. Göz gözü görmez oldu. Bu durum, kendine uygun taraflar ve çıkar grupları yarattı. Dökülen kandan çıkar sağlayan devasa bir çark oluştu. Kan döküldükçe çark büyüdü, çark büyüdüğü daha fazla kan döküldü. Emekçi yığınlar canından bezdi. İnsanların duyarlılığı azaldı. Komşusunun çılgınlıklarına koşamayan, tepki koyamayan insanlar çoğaldı ve sıra kendilerine geldiğinde, kendi çılgınlıklarına koşacak bir kimse bulamaz oldular. Bu atmosfer içinde namuslu insanların sesi kesildi, suya-sabuna dokunmayan bir insan kitlesi oluştu. Meydan mafya gruplarına ve cinayet çetelerine kaldı ve kirlilik adım adım büyüyerek bugünkü duruma geldi.

Bu tabloya isyan etmemek mümkün mü? Yaşananlara seyirci kalanlar gerçekten insan mı, böylelerinin yaşamaya hakkı var mı, diye düşünüyorum. Hele bunlar kendilerine ilerici, devrimci ve yurtsever diyorlarsa durum daha da vahimdir. Çünkü düzen, propagandasını en iyi böylesi unsurlar eliyle yürütüyor. Karşıt saflardan adam ayartmak düzen için dai-

ma çekici olmuştur. O, böylesi "solcu dönmeleri" her zaman yem gibi kullanmaya bayılır. Bakın bakalım yazılı ve sözlü basın köşe başlarına ya da düzen partilerinin vitrinlerine, hep bu tür adamları göreceksiniz.

Son yıllarda köşe dönme politikasına yenik düşenlerin çoğalmasında tesadüfi değil. Baskı ve zulüm politikaları uzun süre devam edip, özgür ve mutlu yarınlara da ufukta görünmeyince birçoklarının soluğu tükendi. Ekonomik kaygılar, kişisel çıkar ve bencillik daha ağır bastı. Faşizmin saldırılarından arta kalan değerler de haraç-mezat satılığa çıkarıldı. Devrimciliği ve yurtseverliği dilinden düşürmeyen birçok kişi, değişim ve yenilenme adına kabak çiçeği gibi açıldı. Burjuva dünyasında ufak bir yer edinme uğruna, düne kadar ortodoksça savundukları değerleri bir kenara ittiler. Bazen bir kitlesel eylemde, bazen bir şölende rastladığımız bu unsurlar semirmiş yüzleriyle nostaljik duygularını tatmine çalışırken, son derece kötü bir görüntü sergiliyorlar. Böylelerine acımamak elde değil. Onlar, düzenin acımasız çarkına kapılarak, sosyalist-yurtsever halk muhalefetinin örgütlü gücüne dayanmak yerine, burjuvazinin ışıltılı yaşamına ve paranın gücüne yenik düştüler. Ama acımanın yararı yok. Düzenin çarkı böyle işliyor. O, durmadan çıkarıcı, ürkek, köle ruhlu insanlar üretiyor. Her biri kendi dünyasında özgür görünsede, insanı özgür kılan değerlere hiçbiri sahip değil.

Özdemir Asaf haklı, düzenin efendileri zaten kirliydi, ama yollarından ricat edenler kirlilikte şampiyonluğu ele geçirdiler. Özgürlük ve eşitliğe dair soylu değerler bunlar için ateşten gömlek haline geldi. Bu

Son yıllarda köşe dönme politikasına yenik düşenlerin çoğalmasında tesadüfi değil. Baskı ve zulüm politikaları uzun süre devam edip, özgür ve mutlu yarınlara da ufukta görünmeyince birçoklarının soluğu tükendi. Ekonomik kaygılar, kişisel çıkar ve bencillik daha ağır bastı.

ateşten gömleği sırtından atan egemenlerin hizmetine koşuyor. Zira şimdi düzenin nimetlerinden yararlanma modası egemen. Dünnün birçok solcusu şimdi bar işletmecisi olmuş. Bazılarıysa yeteneklerini sermayeye pazarlama yarışında ömür tüketiyor. Yıkılan yalnızca inançları değil, gururları da yok olmuş. Dostluk ve aile ilişkileri

bile değişmiş. "Bir size, bir bize ziyaretleri" viski ve şarabın kalite yarışına dönüşmüş. Karşılaştıklarında eski dostlarına "Nasılsın?" yerine "Ne iş yapıyorsun?" diye soruyorlar. Arından bilgiççe "yazık" diyorlar "sen hala o işlerle mi uğraşıyorsun?" "Evet öyle" diyenlere de "olmuyor

dostum, parasız hiçbir şey olmuyor, önce para kazanmalısın" diyerek ödedikleri bedeli gösterir gibi utangaç bir gülümsemeyle kredi kartlarını, çek defterlerini gösteriyorlar. İğrenmemek elde değil. Ağız dolusu tükürsen, yağmur yağdı diye şükür edecekler.

Açıktır ki, düzen en çok bu dönmelerden yararlanıyor. Onları oltanın ucundaki yem gibi kullanarak, devrimci saflara kir ve irin taşıyor. Dikkat edin bunlar literatürden iyi anlıyorlar. Konuşmalarını ustalardan alınma sözlerle güçlendirmeyi pek severler. Devrimci direniş şirlelerinden ezberledikleri dizelerle alkolden ve sigara dumanından kızarmış gözlerini kırıştırarak, etraflarını saran insanları kolayca yanıltabilirler. Bunu bir kez

başardılar mı, kendilerine benzettinceye kadar kimsenin yakasını bırakmazlar. Değişimin gücünü kanıtlamak ve çağdaşlıklarını(!) göstermek için cafe-bar'larda protest müzik eşliğinde vecde gelip "devrim ateşlerini" alkolün serinliğinde söndürürler.

İlerici-yurtsever kültür kurumları, bu tür yoz kişiliklerin avlanma alanıdır. Bu zeminlerden insan kopardıkça, ezikliklerini giderir, uzağına düştükleri çevrelerden duydukları intikam duygusunu tatmin ederler. Gerçek yüzlerini gizlemek için de, savrulma ve deformasyonu, değişim ve yenilenme olarak sunarlar. Oysa yaşam tarzları,

göze batacak kadar halka yabancı ve sefilcedir. Yedikleri yemekten giysilerine, dinledikleri müzikten ev dekorlarına kadar hemen herşeyde burjuva ölçüleri geçerli hale gelmiştir. Protest müziğin ritmiyle coştuklarına ve arada sırada ayran çorbası özlemi çektiklerine bakmayın, bunları, kendilerini halktan yana göstereceğine inandıkları için yapıyorlar. Aslında bulundukları konuma ve ruhsal dünyalarına en uygun düşen, aşçı yemeği ve arabesk müziktir.

Bu soytarılar üzerine yazı yazmaya değer mi, diyen dostları duyar gibiyim. Devrimci safları terk eden, soluğu tükenen insanlarla zaman kaybetmek doğru değil elbet. Ama tutumlarına seyirci kalmak da bazılarının cesaret veriyor. Kabul etmek ge-

rekir ki, bu tipler, devrimci-yurtsever zeminler için ciddi bir tehlike oluşturuyorlar. Terk ettikleri alanlar için ileri-geri konuşmayı, kişiler ve kurumlar arası laf taşımayı, var olma nedeni sayıyorlar. Sahte devrimci söylemleri, paraları ve popülist tutumlarıyla insanları yanıltabiliyorlar. Tütülenmiş kafaları, alkolden çarpılmış ağızlarıyla içine düştükleri utanç verici duruma bakmadan, özgürlüğe ve eşitliğe inanan, bu uğurda mücadele eden insanlarla dalga geçiyorlar. Kendileri gibi davranmayanların ne kadar çağdışı ve ilkel kaldığını, bıkıp usanmadan anlatıyorlar.

Bu yüzden zaman zaman bu tiplerden söz etmek ve dikkatlerimizi bu alanda yoğunlaştırmak gereği var. Kurumlarımızı kirlitmelerine fırsat vermemeliyiz. Düzenin dayattığı zorluklar ve baskılara karşı alkole sığınmak çare gibi sunuluyor. Oysa bu, çürümenin ta kendisidir. Biz bu tutumlara karşı sigara dahil direncimizi azaltan ve bizi bağımlı kılan bütün alışkanlıklardan biran önce kurtularak cevap vermeliyiz. Bir yurtseverin bu koşullarda barlarda ve diskoteklerde harcayacak ne zamanı, ne de parası olmalı. Enerjimizi daha yararlı işlerde harcamak halkımıza ve insanlığa karşı onur borcumuzdur.

Bundan böyle, zorunlu olmadıkça bu güzel sayfalarda mücadele kaçınıklarından, keyif düşkünlerinden söz etmeyeceğiz. Varsın onlar bulundukları bataкта debelenip dursunlar ve düzenin değirmenine su taşımaya devam etsinler. Yapıp söylediklerine cevap yetiştirerek hak etmedikleri bir değeri elbette vermeyeceğiz. Halk boşuna söylememiş, "İt ürür, kervan yürür" diye. Düşenler düşsün; biz, yolumuzda yürümeye devam edeceğiz.

Kara tren gelmez m'ola

Metin Ayçiçek

Sanayi devriminin muhteşem devi tren. Ray üzeri taşımacılığı 16. yüzyıldan beri tanıyan insanogl'u, buharlı çekicileri kullanabilmeyi ancak 1800 yılının ilk yarısında başarabildi. Madenlerde başlayan buhar gücünün kullanımı yolcu taşımacılığıyla birlikte bütün dünyaya hızla yayıldı. Raylarla küçüldü dünya. İletişimin hızlanması kültürün yayılmasına yeni bir ivme kazandı. Ve kara tren dünyanın yüzünü değiştiren önemli bir yenilik oldu. Kùltürler kùltürleri daha yakından tanıdı.

İlk yayılımı katliamlarla gerçekleştirildi kara trenin. Kuzey Amerika halkları topraklarından sökülüp atıldı trenin geçeceği bütün yollardan. Binlerce Kızılderili köyü boşaltıldı kapitalist pazarların oluşumun-

da. Öldürülen öldürüldü, kalanı asimile edilmeye çalışıldı. Kapitalizm yayılmak için engel tanı-mıyordu. Ne doğa denildi ne de halkların binlerce yıllık kùltür birikimleri. Kara trenin bacasından çıkan kapkara duman, kara bir örtü serdi insanlığın üzerine.

Bir çok şarkının hüznü nağmelerinde özel anlam ve misyon yüklenir tren. Otomobilin kapitalizmle (modern ya da 'lüküs hayat'la) bağlantısına karşın ayrılıkların, hüznlerin, gurbetlerin sembolü olmuştur tren. Özlemlerin, hasretlerin suçlusu sayılır tren. Ve bilinçleri çarpıtılmış olan halklar, egemenlerde aramak yerine araçlarda ararlar zulmü. "Kara tren gelmez m'ola / Dündüğünü çalmaz m'ola / Gurbet ele yar yol-ladım / Mektubumu almaz

m'ola?"

Yazım tarihinde ya da örneğin sinema sanatında çoktan yerini aldı tren. Orient Expres hepimizin aklındadır, hem romanı hem filmiyle. Sonra sanırım Türkçe adı Köprü idi, unuttum, bir film vardı: Trende yolcular bulaşıcı ölümcül bir hastalığa yakalanırlar. Durum fark edilir ve egemenler el koyarlar olaya. Trenin duraklarda duruşu engelenir. Ordu ve polis alarmdadır. Trenin geçeceği her durak olağanüstü hal bölgesidir. Asker egemendir. Yöneticiler trendekilere, kendileri için hazırlanan bir durağa doğru gitmeleri emrini verirler. Yolcular orda kalıp, tedavi göreceklərini sanmaktadırlar. Oysa başka bir plan vardır işin içinde: Geçecekleri yol gerçekte artık kullanılmayan, iptal edilmiş bir yol-

dur. Ve yol üzerinde artık kulanılmayan, yıkık bir köprü vardır. Yöneticiler, trenin, sadece kalıntıları kalan bu köprüden geçerken çok derin bir uçuruma gömüleceğini ummaktadırlar. Trende bulunan hastalar bütünüyle katledildikten sonra kurtulacaktır toplum hastalığından. Fakat böylesi yöntemlerle ayakta tutulan bir toplum, gerçekte sağlıklı bir toplum olarak kalabilir miydi? Kara trenin kara dumanından daha kara kafaların kurdukları sistemler tüketilmeden toplumlar sağlıklı olabilir miydi?

Ayrılık olur da umut olmaz mı? Ayrılıkların, gurbetlerin sembolü tren umutların da taşıyıcısı idi elbette. Çünkü biraz bizdendi tren. Otomobilin insan ilişkilerini birbirinden yalıtın sınırsız özel mülkiyetçiliğine karşın daha toplumsal olardı tren. Bu nedenle sevilmedi egemenler tarafından, insanın toplumsal olanı gibi.

Politika tarihinde de trenin önemli bir yeri var. Kim unuttur Lenin'in Avrupa'dan mühürlü bir vagon içinde kara trenle, devrim yapmak üzere Rusya'ya dönüşünü. Tren içinde yapılan uluslararası anlaşmalar tarih kitaplarında trenle birlikte yürür gider. Politik tartışmalarda tren literatürü solculuğun sağcılığın ayrıacı olmuştur zaman zaman. Trenden, demir yolu taşımacılığından yanaysanız komünist olduğunuz anlamı çıkarırlarmış, kara trenin kara dumanından daha kara kafalar.

Ve artık trenin politik tarihinin bütünlüklü olarak yeniden yazılması gerekir. Nereden geliyor tren ve nereye gidiyor? Dün köyleri boşaltılan Kızıldelilerin korkusu olan tren, bugün köyleri boşaltılan Kürt köylülerinin ve Türkiye halklarının umutlarını yükledi vagon-

larına. Bir avuç insan. Bir avuç özgürlükçü, demokrat insan. Yani insana özgü değerler sisteminin bütünüyle çökertilmek istendiği şu lanetli çağda bir avuç gerçek insan yola çıkmak istedi bir başka tren ile. "Köyleri boşaltılmasın, insanlar öldürülmesin, halklar katledilmesin!" diyordu zulme uğrayanlar. "Sadece kendimiz için istemiyoruz" diyorlardı ve gerçekten sadece kendileri için istemiyorlardı barışı, özgürlüğü, demokrasiyi. Halkların bütünü için gerekli bu: Ekmekten sudan elzem, ekmekten sudan ivedi. Mezopotamya'nın bütün nehirlerinden daha bereketli olacak bu akış; Mezopotamya'nın sıcak güneşinden daha üretken olacak. Gelmiş geçmiş bütün tanrılar kıskanacaktı bu akışın yarattığı insanı. Ve bütün etiklerin temelini oluşturacaktı bu akışın yarattığı insan değerleri.

Umut doluydu vagonlar. Ve barış koydular valizlerine bütün yolcular. Ve yolcularının hepsinin adı Barış'tı. Barışça konuşuyorlardı, Barış'a tapıyorlardı, barış dininden idiler. Ama hepsinin adı Barış'tı. Ve, *Ma hüdayı alem yaftım beşer*" (1) diyorlardı. Ve Barış'ın en çok gerekli olduğu ülke Barış dileklerini götürmek için dizildiler yollara dört bir yandan.

Hayır. Trenle yola çıkamadılar. Kara trenin kara dumanından daha kara kafalar buna izin vermediler. Treni engellemek için her şey yapıldı. Uluslararası platformlar, firmalar, çıkarlar, satışlar, faşistler, sosyal şovenistler, askerler, polisler, korucular, çeteler, yöneten olduğunu söyleyen hükümetler, muhalif olduğunu söyleyen hükümet ortakları, aydın olduğunu söyleyen milliyetçiler, mandacılık karşıtı olduğunu söyleyen sosyal kolonyalistler... Ya-

ni kara trenin kara dumanından daha kara kafalar bütünü. Yani insana, insan güzelliğine karşı olan bütün alçaklar. Yani özgürlüğe, demokrasiye karşı olan bütün alçaklar. Yani alçak sözünün bile, onları gördüğünde yükseklik kompleksine katıldığı yüksek yoğunluklu alçaklar.

Barış elçileri durmadılar yasağın karşısında. Uçaklarla yola revan oldular valizlerinde barış taşıyarak. Onbinlerce kişiyle karşılandılar İstanbul'da. Onbinlerce sosyalist, devrimci, demokrat. Yani halkımın en ileri unsurları, barıştan yana ve kavganın içinde olan. Sosyalistlerdi, demokratlardı, barıştan yana olan tutarlı aydınlar. İstanbul'da kırk bin kişi idiler, Kürt, Türk ve diğer halklardan. Ve barışı selamladılar barış elçilerinin nezdinde. Selamlıyorum onları, selamlıyorum ama...

Ya diğerleri? Ya benim halim?

Savaştan dolayı ekmeği küçülen işçim, özgürlüğü unuttuğum aydınım, geleceğin güvencesi gençliğim... Savaş kurbanı olan, onuru çiğnenen halkımın büyük çoğunluğu neredeydi? İstanbul'un nüfusu ne kadardır, bilir misiniz? Refah'a karşı kazan kaldıran Refah belediyesi İstanbul'da, kaç milyon katıldı *'Bir Dakika Karanlık'* eylemine? Ankara'da, İzmir'de, Adana'da hangi fabrikalarda kapandı şalterler, barış elçilerini desteklemek için? Anti Refah demokratları neredeydi. Uluslararası Barış Günü'nde, barışın savaşçıları Kürdistan'da gözaltına alınırken.

Türk halkının bu trenden haberinin olmadığını söylemek mümkün değildir. Medya zorunlu olarak da olsa olaydan sö-

zetmek zorunda kaldı. Faşistler ve sosyalfaşistler treni engelle-yecelerini açık açık ilan etti-ler. Niçin dökülmedi halkım so-kağa? Niçin akan kana dur de-mek için ezilenler yanında yer alarak barış çığlığını yükselt-mediler? Niçin sokaklara taş-madılar?

Niçin?

Barıştan yana değiller mi?

Musa Anter adıyla açılan Barış Treni süreci uzun zaman-dır dile getirdiğimiz bazı ger-çekleri bir kez daha gözler önü-ne serdi.

Birincisi: Kemalizm adıyla genelleştirilerek tanımlanan resmi ideoloji, aslında kendi başına orijinal bir düşünce sis-temi değil, burjuva ideolojisi-nin özgün tarihsel ve toplumsal koşullarda formüle edilmiş özel bir versiyonudur. Fakat gecik-miş bir uluslaşma (uluslaştırma) hareketinin, güdük bir ka-pitalizme dayandırılarak yük-selmesi nedeniyle, bilinen bur-juva idolojik düşüncelerin hep-sinden daha pragmatist ve mak-yavelist, ilkel ve ilkesiz; çoku-luslu bir toplum üzerinde halk-ların inkarına dayalı bir uluslaş-ma yolu izlendiği için, bilinen bütün burjuva akımlarından da-ha antidemokratik, ırkçı, şoven, militarist karaktere sahiptir.

Cumhuriyetin ilk elli-altmış yılı boyunca resmi idolojinin, esas olarak eğitim kurumları aracılığıyla tepeden topluma şı-ringa edilmeye çalışıldığını söylemekteydik. Bugün böylesi bir inanış ve söylem yanlış ola-caktır. Resmi ideoloji diye isimlendirilen bu ırkçı-milliyet-çi düşünce toplumun her ala-nında yaşamla da bütünleştirile-rek içselleştirilmiş bir düşünce sistemidir. Bu nedenle Türkiye toplumunu *barış ve demokrasi*

sorunları karşısında duyarısız olarak tanımlamak, savaş or-taklığı konumunda olan bu hal-kı aklamak anlamına gelecektir. Türkiye halkı demokrasi ve sa-vaş konusunda oldukça duyarlı-dır. O, susmakla bile egemenle-rin yanında yer almaktadır. Halkın savaştan habersiz oldu-ğunu, savaşın sonuçlarından henüz etkilenmediğini ve bu nedenle savaşı henüz yaşamadı-ğın, bu nedenle savaşa karşıt açık tepkiler içinde bulunmadı-ğın söylemek mümkün de-ğil-dir. Tersine bu halk yeterince duyarlıdır. Musa Anter Barış Treni'ni duyunca resmi devlet-ten önce gerçek devletin (MHP'li Devlet Bahçeli ile ül-küdaşı Doğu Perinçek) açıkla-ma yapması bir rastlantı de-ğil-dir. Bu tarihin ironisidir, Türk halkı milli bir tutum alarak Kürt katliamına göz yummakta ya da destek olmaktadır. Somut ya da soyut hangi nedenlere da-yanırsa dayansın, Türk halkı kirli bir savaşı sürdürmek ko-nusunda kararlı olan devletin yanında.

İkincisi: Akan bunca kana rağmen Türkiye Cumhuriyeti, Kürt sorununun çözümüne yö-nelik adil bir barışa yanaşma-

Akan bunca kana rağmen Türkiye Cumhuriyeti, Kürt sorununun çözümüne yönelik adil bir barışa yanaşmamakta kararlıdır. Şiddet politikasının özellikle yeni hükümet döneminde eskisine kıyasla daha da tırmanacağından kuşku duymamak gerekir.

çilik karakterinin üstünün örtül-meye çalışıldığı söylenebilir. Türkiye'de Kürt sorunu üzerine değil politika yapmak propa-ganda yapmanın bile neredeyse olanaksız olduğunu söyleyen-ler, bunun nedenini saptarken yanlış nedenler üretmektedirler.

Altıncısı: Yukarıdaki cüm-leden devam ederek: ... yanlış nedenler üretmektedirler, çünkü Türkiye sosyalist hareketi de bu bağlamda kendi tarihiyle ciddi bir hesaplaşmayı henüz gerçek-

leştirebilmiş de-ğildir. Türkiye sosyalist hare-keti genel ola-rak Kemalizm ile göbek bağıni kesememiştir. Bir arkadaşın çok hoşuma gi-den tanımıyla; "Bireyin bağımsız bir kişilik olarak gelişip yürüyebilmesi için doğumdan sonra ilk kesilip atılması gereken göbekbağı", bir kişiliği başka bir kişiliğe ba-ğımlı kılan iliş-kiler bütünü olarak anlaşıl-malıdır. Türkiye sosyalist/ko-münist hareketi daha başından Kemalizmle ortaklaşan hatta Kemalist literatürden devralı-nan kavramlara dayanarak, bunlarla biçimlenerek oluştu. Ermeni katliamının sorumlulu-ğunu Ermeni halkının üzerine yıkan, Yunan-Türk savaşında savaşın sonucunu ırkçı motif-lerle öven, Kürt hareketini İngi-liz ajanlarına dayandıran, Kürt sorunu üzerine soruları "o da neymiş?" tarzıyla görmezlikten gelen, inkar eden 1920'li yılların kemalistmarksistleri ile gü-

nümüz sol hareketinin genel karakteristik özellikleri arasında neredeyse genetik bağlar kura-biliriz. Yine genel söylem için-de kalarak: Türkiye sosyalist hareketi anti emperyalizm, lai-sizm, çağdaşlaşma-çağdaşlık, ulus, halkçılık gibi üzerine bi-çimlendiği bir çok kavramı Ke-malizmden almıştır. Türkiye sosyalist hareketinin dün anti emperyalizm, popülizm, din (ya da İslam) düşmanlığı, ordu ile dostluk gibi karakteristik öze-

likleri, Kema-lizmin temel karakteristik özelliklerin-den başka bir şey değildir.

Üstelik, 1968-70'li yıl-larda (teorik olarak sorun üretilmediği için) daha ileri anlamlara sa-hip olan ulu-sal soruna iliş-kin tezler, bu-gün sorunun ulaştığı so-mutluk karşı-sında gerile-miş, içi boşal-tılmıştır. Çün-kü yaşam

şimdi soldan söz değil iş iste-mektedir. Ulusların kendi kade-rini tayin hakkı ilkesinin milliyetçilik duvarına toslaması, an-cak ulusların sınırlarının yavaş yavaş örüldüğü tarihsel koşul-larda olabilmektedir. Ezen ulus komünistlerinin tutumlarını so-mut olarak, yani eylemli bir ze-min üzerinde netleştirmeleri zo-runluluktur. Tarihle hesaplaşıp milliyetçi bir geleneğin içinden kurtulabilmenin başka bir tarzı olamaz.

Yedincisi: Türkiye demok-rasi ve sosyalizm hareketinin

ve Kürdistan özgürlük mücade-lesinin var olan dinamikleri, güçlerinin olanaklarını her ko-şulda, koşullara uygun geçici ya da kalıcı biçimlerde, ama mutlaka birlikte yürümek şia-rıyla bütünleştirmelidirler. De-nenen ve zengin bir birikim bı-rakan Emek Barış Özgürlük Bloku girişiminden uzun vade-de cephe örgütlenmelerine ka-dar bir çok biçim ve tarzı bir-likte düşünülebilir, tartışılabilir. Fakat yarın; "çok geç" deme-mek için hemen bugün, şimdi tartışmak zorundayız bu soru-nu. Kürt ve Türk halklarının barış ve demokrasi güçlerini bir araya getirebilecek, geniş bir eylemlilik tanımı üzerinde du-rabilecek bir örgütlenme soru-nu, günün can alıcı sorunu ola-rak karşımıza dikilmektedir. Teorik sorunların, çok derin ol-duğu iddia edilen idolojik tezle-rin tartışmasına takılmadan; ya-pıları, bireyleri iş üzerine bir araya getirebilmeliyiz. Türkiye-li sosyalistler eğer bunu gerçek-leştiremezlerse, en az savaş yanlısı egemen sınıflar kadar bu savaşın sorumlusu olacak-lardır. Türkiyeli sosyalistler uzun zamandır böylesi bir ta-rihsel sorumluluğun altındadırlar. Ne yazık ki bugüne kadar bu sorumluluğun hakkını ver-mekten çok uzak davranıldı. Oysa bu sorumluluk gerçekle-ştirilirse...

Ve o zaman kara tren, pen-cerelerinde kırmızı karanfillerle yeniden geçecek Türkiye ve Kürdistan'ı bir baştan bir başa. Ve bu geçtiği yerlerde kırmızı karanfiller açacak boy boy. Ve Mezopotamya'nın hepimizi ısı-tan güneşi altında, hepimiz bir-likte büyüteceğiz kırmızı karan-fillerimizi.

"Kara tren gelir.

(1) "Biz, evrenin tanrısı ol-maya insanı layık gördük."

“Dersim Aleviliği” çok tanrıçılık mı?

Munzur Çem

Dersim ve Dersimliler üzerine son yıllarda hayli şeyler yazıldı, yazılıyor. Bu durum, bir yönüyle olumludur. Bu sayede ülkemizin bu parçasının kültürü, tarihi ve inançları ile ilgili pek çok şey gün ışığına

çıkıyor. Ancak bu tür çalışmalar belli bir dikkatle yapılmalıdır. Aksi takdirde, kamuoyuna yanlış bilgi aktarılması gibi sakıncalı bir durum ortaya çıkabilir.

Dersim dergisinin yıl 2,

Ekim 1996, 4. sayısında yer alan ve daha önce de Birikim’de yayınlanmış olan “Dersim Alevi-Kürt ve Zaza Mitolojisi ve Pantheonu Üzerine” başlıklı yazının da bu açıdan irdelenmesi gerektiği kanısındayım.

Hem Dersim'in sözkonusu sayısı elime geç geçtiği ve hem de işlerimin yoğunluğu nedeniyle, daha önce üzerinde durma fırsatı bulamadığım bu konuyla ilgili kimi noktalara değinmeyi yararlı görmekteyim.

Bir önceki paragrafta yer alan alıntıda da görüleceği gibi yazar ilk önemli yanı sıra, yazısına koyduğu başlıkta, Kırmancı (Zazaki) konuşan insanlarımızı Kürtlerden ayrı gören bir tutum içersine girmekle düşüyor.

Ertuğrul Danık, makalesinin bir yerinde ise şunları söylüyor:

"12. yüzyıldan (belki de daha erken), 16. yüzyıla kadar yaşanan olaylar ve devamındaki süreç içinde, kimliğini yenileyen Dersim aşiretleri, Alevilik hamuru içinde, başka kültürleri de yoğurarak, kendi Alevi-Kürt mitolojilerini yaratmışlardır." (a.g.y. s, 35)

Görüldüğü gibi E. Danık, Dersim aşiretlerinin 12. yüzyıldan 16. yüzyıla kadarki sürede "yaşanan olaylar ve devamındaki süreç içerisinde" kimliklerini yenilediklerini yazıyor ama bunun ne tür bir "yenilenme" olduğuna ilişkin somut bir şey söylemiyor. Kanımca bu da bir diğer eksiklik. Öyle ya Dersimliler daha önce neydiler, bahsi geçen sürede ne tür bir yenileşme yaşadılar ve neye dönüştüler? Doğaldır ki konunun yeterince aydınlatılabilmesi için kısaca da olsa bu noktalara değinilmesi gerekirdi.

Danık, devamla "13. yüzyıla rastlayan bu göç ile birlikte; Dersim bölgesine ... geldiklerinde, geldikleri bölge ve geçiş yolları üzerinde de Şiilik, Panteizm, Şamanizm, Mazdaizm, Brahmanizm, Zerdüştlük, Yezidilik, Yahuduluk (yazıda Yahudilik bu şekilde yazılmış. M.Ç.) gibi değişik kültürlerle karşıla-

.....
E. Danık, Dersimlilerin, 13. yüzyılda Horasan'dan yola çıkarak şimdi yaşadıkları yerlere geldiklerine inandıklarını söylüyor, bahsettiği kimlik yenileme sürecinin başlangıcı olarak da bu tarihi alıyor. Yani bir yandan sözkonusu "göç" olayı ile ilgili kesin bir belirlemede bulunamıyarak sadece ona ilişkin bir inançtan bahsediyor, bir yandan da "13. yüzyıla rastlayan bu göç ile birlikte; Dersim bölgesine ... geldiklerinde" diyerek sözkonusu "Horasan göçünü" kesin bir olgu gibi kabul ediyor ve görüşlerini onun üzerine inşa ediyor. Doğaldır ki bu da bir başka çelişkidir.

.....

şırlar... (a.g.y. s, 35)

"... Dersim bölgesi dışında hiç bir Alevi ya da Kürt bölgesinde görülmeyen, antik Anadolu kültüründen Mazdehizm'e Şamanizm'e kadar uzanıp, çeşitli inançlarla beslenen bu özellik, Dersimliler'i tek Tanrı inancından uzaklaştırarak, olasılıkla daha önceden bildikleri çok tanrıcılığa sürüklemiş ve

böylece 'Dersim Aleviliği' olarak adlandırdığımız 'Panteizm' ve 'Dersim Panteonunu' oluşturmuştur." (a.g.y. s, 35-36) diyor.

E. Danık, Dersimlilerin, 13. yüzyılda Horasan'dan yola çıkarak şimdi yaşadıkları yerlere geldiklerine inandıklarını söylüyor, bahsettiği kimlik yenileme sürecinin başlangıcı olarak da bu tarihi alıyor. Yani bir yandan sözkonusu "göç" olayı ile ilgili kesin bir belirlemede bulunamıyarak sadece ona ilişkin bir inançtan bahsediyor, bir yandan da "13. yüzyıla rastlayan bu göç ile birlikte; Dersim bölgesine ... geldiklerinde" diyerek sözkonusu "Horasan göçünü" kesin bir olgu gibi kabul ediyor ve görüşlerini onun üzerine inşa ediyor. Doğaldır ki bu da bir başka çelişkidir. Ve yine ona göre, göçerler gelirken de geldikleri bölge ve geçiş yolları üzerinde Şiilik, Panteizm, Şamanizm, Mazdaizm, Brahmanizm, Zerdüştlük, Yezidilik, Yahuduluk gibi kültürlerle karşılaşılıyorlar.

Kanımca burada yazar, aralarında kimi yönlerden bağlar bulunsa bile, büyük farklar, çelişki ve çatışmalar da ihtiva eden bir dizi eski inanç ve kültürü rastgele bir araya topluyor, bir genelleme ile onların etkisinden bahsediyor. Ne var ki, "göç"ten önce bu insanların ne olduğuna ilişkin somut bir belirlemede de bulunmuyor.

Oysa, Dersimlilerin gerçekten bahsi geçen dönemde Horasan'dan geldiklerini kabul etmek bile, ne Horasan'da, ne de sözkonusu geliş yolları üzerinde bu kadar çok sayıda din ve kültürle birden karşılaşmak olanaklı değil. Zaten bahsi geçen din ve kültürlerin bazıları o süreçte, bu alanlarda ya hiç yoktular, ya da etkileri son derece azdı. Açık ki, E. Danık'ın

bahsettiği düzeyde bir etkilenme için ayrıca da bu yolculuğun süresini çok çok aşan bir zaman dilimi gereklidir. Bu işin öyle hemen bugünden yarına olacak bir şey olmadığını söylememe sanıyorum gerek yok.

Öte yandan, 13. yüzyılda meydana geldiği söylenen göçle ilgili kesin bir bilgi ve belge yok. En azından ben bugüne kadar rastlamış değilim. O tarihte yok olmasına yok ama daha sonraki yüzyıllarda Dersim'le Horasan arasında bu tür gel-gitler olmuş.

Tanınmış Kürdolog Martin Van Bruinessen, Ağa, Şeyh ve Devlet isimli çalışmasında konuya ilişkin şu bilgilere veriyor:

"...İran'ın kuzeydoğu eyaleti kuzey-doğu Horasan'da birkaç yüzbin Kürt yaşamaktadır. * (...) Buradaki aşiretler üç grupta toplanmıştır. Şadlû, Zefiranlû ve Keyvanlû. Kullandıkları dil Kurmanci'dir. (...) Özgün gelenekleriyle, Çemişgezek diye adlandırılan geniş aşiretten gelmekte. Çemişgezek'liler buraya, 1600'de Şah Abbas tarafından, Özbek ve Türkmen'lere karşı sınır korumacılığı için gönderildiler. Daha küçük Kürt aşiretlerinden küçük gruplar, bir süreden beridir buralara yerleşmiş durumdaydılar zaten. Geriye kalanlar da daha sonra, gene şahlar tarafından oraya gönderilmişlerdi." (a.g.e., s. 213.)

Araştırmacı-yazar Mehmet Bayrak ise aynı konuya ilişkin şöyle söylemektedir:

"Safevi şahları tarafından Kuzey Horasan'a yerleştirilen ve kuzeydeki Sünni Özbeklere ve Türkmenlere karşı kullanılan Dersim kökenli bu Alevi-Kürt aşiret topluluklarından bir bölümü, savaş sonrası barış aşamasında eski topraklarına geri dö-

nüyorlar. İşte 'Horasan'dan gelme olayı' budur.

Gerçekten bugünkü aşiret durumuna bakılırsa, Horasan'daki aşiretlerin -ki buradaki iki aşiret konfederasyonundan biri Zafiranlû (Çemişgezek), diğeri Şadlû'dur- birincisi Dersim'in Çemişgezek, öteki Şad-yan aşiretiyle bağlantılıdır. Aşiret alt birimleri Dersim'in bir yansıması gibidir." (Mehmet Bayrak, Azadi Gazetesi, 12-18 şubat 1995 ve 19-25 Şubat 1995)

Tarihçi İshak Sunguroğlu'nun ise Kürtlerin Dersim'e gelişleri üzerine verdiği bilgiler şöyle:

"... Şah İsmail ise, zaptettiği bölgelerde emniyeti temin etmek için kendi tebaasından olan Dinbilli aşiretini tedibe girişince etrafında bulunan bütün Irak Kürtleri korkularından batıya doğru kaçmağa başlamışlar ve gelip Van, Bitlis, Diyarbakır, Harput gibi dağlık bölgelerine yayılmışlar ve bunlardan bir kısmı bilhassa sarp dağlara ve vahşi meşe ormanlarına sahip ve aynı zamanda yol uğrağı da olmayan Dersim'i bir yurd olarak seçmişler ve buraya yerleşmişlerdi." (İshak Sunguroğlu, Harput Yollarında, 1958, c. 1. s. 134-135. Malmisanij, Kırd, Kırmanc, Dımili veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları Broşür Dizisi, 1996, s.41-42'den naklen)

Sunguroğlu'nun verdiği bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Irak Kürdistanı'ndan kuzey-batıya doğru gerçekleşen göç, sadece Dersim'e değil, aynı zamanda Van, Diyarbakır, Bitlis ve Harput yörelerinedir. Bugün Dersim'de bulunan bazı aşiretlerin aynı zamanda Ağrı, Van ve Hakkari yörelerinde yaşıyor olmaları da büyük ihtimalle bu

olaylardan kaynaklanmaktadır.

Sunguroğlu yukarıya alınan sözlerinin devamında, bahsi geçen göçten sonra Şah İsmail'in Rumeli Nur Ali Halife adında bir Kızılbaş şeyhini Dersim'e yolladığını, onun orada Şiiliği yaygınlaştırarak mezhep çelişkilerini yaygınlaşmasına neden olduğunu söylüyor. Ne var ki bu belirlemede, pek de gerçekçi gözükmeyen bir yan var. Öyle ya, Şii olan İran Şahı, neden inançsal bir yaklaşım sağlamak amacıyla bir Kızılbaş şeyhini yöreye yollamış olsun? Normalde bunun bir Şii din adamı olması gerekmez mi? Muhtemeldir ki Sunguroğlu, Şii ve Kızılbaş sözcüklerinin zaman zaman aynı anlamda kullanılmış olmalarının etkisiyle böyle bir belirlemede bulunmuş. Ama şöyle veya böyle, sonuç itibarıyla Şah'ın, gönderdiği kişinin başarıya ulaşamadığı ortaya çıkıyor, çünkü Dersimliler Şiiliği benimsemiş değiller. Bir ihtimal de Şah'ın, zararın neresinden dönülürse kadir anlayışıyla, Dersim Kızılbaşlarıyla iyi ilişkiler kurması için gerçekten de Kızılbaş olan birini yollamış olmasıdır.

E. Danık, Şah İsmail'in yanısıra Hacı Bektaş Veli'nin de bölgeye misyonerler yolladığını söylediğini belirtiyor ve bunlar arasında Duzgün Baba'nın da adını veriyor. (a.g.y. s. 35) Oysa yine kendisi, aynı yazının bir başka yerinde "Düzgün Baba (Şah Haydar) ise, Kureys'in oğlu olup, Zeve mezarası, Zargovit Tepesi'nde yaptığı evde yaşarken.." diyor. (a.g.y. s. 36)

Açıktır ki, o yörede doğup büyümüş olan Kurêş'in oğlu Duzgün Baba'nın, Hacı Bektaş Veli tarafından misyoner olarak bölgeye gönderilen biri olması

*E. Danık'ın
"Anadolu'nun diğer
bölgelerinde
yürütülen bu
çalışmalar, Hacı
Bektaş Veli
döneminde merkezi
otoriteyi sarsacak
olaylara ve gelişmelere
neden olurken..."
belirlenmesi de
gerçeklere denk
düşmemektedir.*

maddeten mümkün değil. Zaten, Kürt Aleviliğiyle Bektaşiliğin birbirlerinden farklı olmaları da bu tür bir görüşe şans tanımıyor. Örneğin, Kürt Aleviliğinde pirlik babadan oğula geçerken, Bektaşilik ondan farklı bir sistemi öngörüyor. Doğal olarak pirlere en etkilisi olan Kurêş'in oğlunun, kendi konumuna ve çıkarına ters olan böyle bir sisteme sahip çıkması da düşünülemez. Üstelik, Hacı Bektaş Veli ile Duzgün'ün aynı tarihlerde yaşayıp yaşamadıkları da belli değil.

Yine E. Danık'ın "Anadolu'nun diğer bölgelerinde yürütülen bu çalışmalar, Hacı Bektaş Veli döneminde merkezi otoriteyi sarsacak olaylara ve gelişmelere neden olurken..." belirlemesi de gerçeklere denk düşmemektedir.

Kanımca bu tesbitte başka bir çok araştırmacının çalışmalarında olduğu gibi, Türkiye'deki resmi tezin etkisi var. Bilindiği gibi resmi tez, Alevilikle ilgili nerdeyse her şeyi Hacı Bektaş Veli'ye bağlamayı gelenek haline getirmiş. Buna, Dersim evliyalarına ilişkin pek çok efsane de dahildir. Tabii bu tezin sahipleri bununla da kalmıyor, hemen ardından da Hacı Bektaş Veli'yi "Türk" ilan ediyor, böylelikle de senaryoyu tamamlayarak "Aleviliğin bir Türk düşünce tarzı" olduğu da sözümona kanıtlamış oluyorlar. Gerçi E. Danık, Aleviliği Türklerle bütünleştiren bir tutumu yok ama Hacı Bektaş Veli'nin rolünü abarttığı da bir gerçek.

Mehmet Bayrak'ın verdiği bilgilere göre 7. İmam Musa Kazım'ın torunlarından olan Hacı Bektaş Veli, Baba İlyas ve Baba İshak ile birlikte Babailer isyanında yer almış, canını zorlukla kurtarabilmiş ve uzun-

ca bir süre sonra da bugünkü Hacıbektaş'ta ortaya çıkmış. (M. Bayrak, Alevilik ve Kürtler, Özge Yayınları 20, s. 61)

Yine aynı eserin 87. sayfasında verilen bilgilere göre Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen eserler de onun ölümünden 200 yıl sonra yazılmış.

O halde eğer E. Danık'ın yazısında merkezi otoriteyi sarstığı söylenen olaylar, Babailer İsyanı ise, onda Hacı Bektaş Veli'nin rolü, Danık tarafından söylenenden çok daha alt sıralardadır. Yok eğer bu isyanlar değilse, o zaman da ortada merkezi otoriteyi sarsacak bir durum mevcut değil.

Birkaç söz de Aleviliğin şekillenmesi ve yayılması üzerine

E. Danık, Aleviliğin şekillenmesi ve yayılışı üzerinde dururken de "...Dersim bölgesi dışında hiç bir Alevi ya da Kürt bölgesinde görülmeyen, antik Anadolu kültüründen Mazdehizm'e Şamanizm'e kadar uzanıp, çeşitli inançlarla beslenen bu özellik," diyor ve yine bir yanılsa düşünüyor.

Alevilik elbet bir tek kültürün, bir tek inancın devam ettiricisi değil. Onda pek çok eski kültür ve inancın etkisi var. Eski inanç ve kültürler arasında en çok etkili olanlar ise kuşkusuz Mezopotamya-İran kaynaklı olanlardır. Zerdeştilik, Mazdeizm ile onu devamı niteliğindeki Hurremilik vb. Onları, Anadolu kaynaklı olanlar izlerken, Şamanizm'in, E. Danık'ın belirttiği tarzda belirleyici bir rolü ve etkisi mevcut değil. Şunu unutmamak gerekir ki, Dersim Kürtlerinin en azından önemli bir kesiminin gelmiş oldukları Güney Kürdistan'da, Müslümanlık buraya girmeden

mek oluyor ki, daha eskilerde var olan bu birlikteliği ya da geleneği, Aleviler İslamiyetin etkilemesiyle Allah-Muhammet-Ali şekline çevirmişler. Bazan Muhammed'in yerine Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in geçirildiği de olur. Bu anlayışa göre, Allah-Muhammet ve Ali özünde bir ve aynıdırlar. Daha doğrusu bunlar Tanrı'nın üç ayrı görüntüsüdür (donudur). (Daha geniş bilgi için bkz.: M. Bayrak, Alevilik ve Kürtler, Özge Yayınları, 1997, s.33-34).

Evliyaların görevleri nelerdir?

Tipki peygamber ve kutsal kitap Kur'an meselesinde olduğu gibi, Dersim'de tepedeki bu Tanrı da günlük yaşamda çoğu kez geri plandadır. İnsanların dua ettikleri, yalvarıp merhamet diledikleri, adak sundukları, Tanrı'dan çok ziyaretler, melekler ve evliyalardır.

Alevi inancındaki sözkonusu ziyaret, melek ve evliyalar, Tanrı ile insan arasında yer alırlar. Yani yerleri insanın üstünde, Tanrı'nın altındadır. Sır ve keramet sahibidirler. Olaylara yön verme güçleri var. Bunlar doğal 'afetleri önler, insanları kötülöklere karşı korurlar. Hastaları iyileştirir, çocuğu ölmeyi çocuk sahibi kılarlar vs. Şayet kişinin bir suçu varsa, ona gelecek kötülüğü önlemek için çaba harcamaz, hatta gerektiğinde bizzat kendileri cezalandırma yoluna giderler. Bu kötülüğün önüne geçmeleri için, günah işleyenin pişmanlık duyması, af dilemesi ve çoğunlukla da adak sunması gereklidir. Sözkonusu koruyucu çabalar, hem toplumu bir bütün olarak kapsayan kollektif niteliktedir, hem de tek tek her aileyi ya da kişiyi kapsar. Yine hem dışardan kaynaklanan tehlikeler,

hem içerden kaynaklananlar için geçerlidir bu. Bu bakımdan ziyaretlerin hepsinin değilse bile bir kesiminin silah sahibi olduklarına inanılır. Örneğin, mevcut inanca göre Duzgün Bava'nın, Jêle'nin, Sultan Bava'nın vs. topları var ve bu silahlar zaman zaman kafiye karşı kullanılırlar. Gerekteğinde bu silahları kullanmaları için de dualar edilir, yalvarılır, kurbanlar kesilir. Buradaki kafir terimi ile kastedilenler, Alevi olmayıp toplumu dışarıdan tehdit eden güçler, pratikte ise devlettir. 1937-38 katliamı sırasında ve sonrasında, halkın, kendilerini "kafirin zulmüne karşı korumayan" ziyaretlere çokça sitem ettiği bilinir.

Ancak Alevi olup da kötülük peşinde koşanların cezalandırılması sözkonusu olduğunda, kural olarak evliyaların top türü ağır silahları kullanmadıkları kabul edilir. Onların cezalandırılmaları, hastalık, hayvanlara ve ekine zarar verme vs. biçiminde olur. Ölüm cezasını haketseler bile bu, hastalık ya da başka türden bir doğal felaketle olur. Bunun nedeni, muhtemelen top kullanılarak verilecek bir cezanın çok ağır görülmesidir. Ayrıca bu düşünce, topla gelen kafiye aynı silahla; yani topla karşılık verilmesi gibi mantiki bir nedenden de kaynaklanıyor olabilir.

Kanımca burada, yani Dersim'de karşı karşıya bulduğumuz bu durumu, araştırmacı Mehrdad R. İzady'nin de belirttiği gibi, bir melek kültü olarak nitelendirmek yanlış olmaz. İzady, "A Concise Handbook: The Kurds" (Kısa Bir Kılavuz Kitap: Kürtler) "Kürtlerin Din ve İnanç Yapısı" başlıklı bölümde bu Kült'e ilişkin olarak şunları yazıyor: "...Yazdanizm

ya da Melekler Kültü bu dinin kendi başına bir kolu olan Yezidizmin (göröldüğü gibi bu ismin İslam dinindeki Yezit ile ilgisi yok M.Ç.) bir varyasyondur. Yezidizm de zaten 'Melekler' anlamını taşımaktadır... Bu inancın daha da eskiye dayanan bir ismi de belki Hak idi. 'Hak' ismi bu dinde ezeli ve ebedi olan, her şeyi kapsayan Tanrı, evrensel ruha verilmiştir... 'Melekler Kültü'nün sadece üç kolu eski çağlardan günümüze ulaşabilmiştir. Bunlar Yezidilik, Alevilik ve Yarsanilik. (Aliullahi ya da Ahl-Hak diye de bilinmektedir).

"Bu kültte sınırsız, her şeyi içine alan yine de bağımsız olan 'evrensel bir ruha' (Hak) inanılır..." (M. Bayrak, a.g.y., s. 579'dan naklen.)

Göröldüğü gibi burada ortaya çıkan tablo, Kürt Aleviliğine oldukça uygun düşmektedir.

Evliya ya da melekler arasında belli bir işbölümü de mevcut. Ne var ki bu işbölümü çok kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmış değil. Bu, esas olarak kimi evliyaların, kimi alanlarda daha çok ustalaştıkları, ya da o işleri öncelikli görevler olarak kabul ettikleri şeklinde olmakla birlikte, aynı işi pekala başka melek ve evliyalar da yerine getirebilirler. Örneğin Xızır (Hızır), meleklerin hiyerarşik sıralamasında belli bir önceliğe sahiptir. O her yerde hazır ve nazırdır, dara düşenlerin yardımına yetişir. Yeri gelmişken şunu da belirtelim; Xızır, Müslüman Kürtler arasında da bilinir ve saygı duyulur. Başka bir deyişle Müslümanlık bu eski inancı tümüyle ortadan kaldıramamış.

Kürt Alevilerin inancındaki evliya ve meleklerin, aynı zamanda eski çağlardaki "insan

tanrı" anlayışının ya da inancının bir yansıması olduğunu söylemek de yanlış olmasa gerek. Ne var ki, daha önce de değinildiği gibi, bu inanış biçimi en üstteki Tanrı'yı ortadan kaldırmaz. Eğer bunları Tanrı olarak değerlendirmek gerekirse kendilerine ikinci dereceden Tanrılar demek daha uygun düşer.

Dersim evliyalarına dair

E. Danık'ın, Dersim'in evliya ve melekleri üzerine yazdıkları ile ilgili olarak gerekli gördüğümüz noktalara değinmeden önce, bu alanda yapılacak çalışmaların prensibine ilişkin bir konuya dikkat çekmek istiyorum.

Bilindiği gibi Türkiye'de resmi tezin savunucuları, her şeyi Türklere maletmek için yoğun çaba harcıyorlar. T.C. tarihi, buna ilişkin sayısız yalanla doludur. O nedenle dil, kültür, inanç vb. alanlarda çalışma yapılırken, yazılıp çizilen ya da anlatılanları çok dikkatli bir süzgeçten geçirmek gerekiyor. Bu yapılmadığı takdirde, insan ister istemez bir dizi gerçekdışı şeyi kendi eliyle okuyucuya gerçekmiş gibi sunmak durumunda kalabilir. Örneğin, elimde Ali Kaya'nın, "Tunceli Kültürü" isminde bir çalışması var. Esas itibarıyla resmi teze göre hazırlanmış ve başlı başına bir değerlendirmeyi gerektiren bu kitaptan, konumuza açıklık kazandıracağını düşünerek bir örnek vermek istiyorum:

Duzgın Bava ile ilgili bilgi verirken şöyle diyor Kaya:

"Mürtitlerden bir kaç kişi bu 2450 m. yükseklikteki dağın tepesine çıkıp Şah Haydar ile görüşürler. Durumun iyi olduğunu, herhangi bir sorununun olmadığını öğrenirler ve tekrar Zeve'ye dönerler. Seyyid Mahmud Hayrani'ye durum düz-

gündür, merak edilecek herhangi bir şey yoktur. Selam ve hürmet eder ellerinizden öper derler." (Bu işi düzgündür sözü dilden dile dolaşır ve asıl adı Şah Haydar olan bu zata bir süre sonra Düzgün Bava olarak bir isim atfedilir.) (Ali Kaya, Tunceli Kültürü, İstanbul 1995, s. 88)**

A. Kaya'nın, Düzgün Bava ilgili bilgiyi nereden aldığı belli değil ama söyledikleri gerçekte bağdaşmıyor. Bir kere Kurêş ve çevresinin dili Türkçe miydi ki, Duzgın Bava'yı görmekten dönen insanlar "durumu düzgündü" desinler? Türkçe'nin, bu yörede hiç bir dönemde halkın dili olarak konuşulmadığı bilinen bir şey. Halk arasında dolaşan Kurêş ve Kurêşanlarla ilgili söylencede konuşmalar, yer, kişi ve aşiret isimleri Kürtçedir. Örneğin, o dönemde, adı en çok geçen aşiretlerden biri Lolan, ötekisi ise Karsanan'dır. (Efsane ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Munzur Çem, Alevilik Sorunu ve Dersim Aayaklanması Üzerine, s. 97-110)

Diğer taraftan, bilindiği gibi "duz" Kırmancide "doğru", "düz"; "ın" ise Türkçedeki "lı", "li" ve "lu" ekleri anlamına gelir. Bunu, Kırmancî'nin (Zazaki) konuşulduğu o bölgeden olan A. Kaya'nın da bildiğini sanıyorum. Muhtemelen Duzgın ismi "doğru olan", "doğrucu" anlamına gelmektedir. Onun gibi doğruluğu temsil eden birine böyle bir ismin verilmesi ise son derece mantikidir. O halde A. Kaya neden orijinali "Duzgın" olan; yani Dersim halkının dilinde bulunan bu kelimeyi bir kenara bırakıyor da, zorlama ile onu o yörede konuşulan bir dil olmayan Türkçeye maletmeye kalkışıyor?

Ayrıca, yerleşim birimleri-

nin, ziyaretlerin, kişilerin vs. orijinal isimlerini mutlaka bulup yazmaya çalışmak gerekir. Bunların Türkçeleştirilmişlerini almak, hem orijinallerinin kaybolmasına göz yummak olur; hem de o kültürleri, gerçekdışı iddialarla Türk kaynaklı göstermeye çalışanların tezlerine yardımcı olunmuş olunur. Bazı "araştırmacılar"ın yer, zaman ve kişi isimlerinin Türkçeye uyarlanmış ya da Türkçeleştirilmiş hallerini esas alıp, laf olsun diye arada bir de o yörede kullanılan orijinallerinden örnekler serpiştirmeleri ise durumu daha da olumsuzlaştırıyor. Bölgeyi tanımayan biri böyle şeyleri okuduğu zaman, rahatlıkla söz konusu isimlerin gerçekten de Türkçe olduklarını düşünebilir.

Benzer eksiklikler, kısmen E. Danık'ın yazısında da göze çarpıyor. Örneğin, kısa bir araştırma ile Kürtçe isimleri bulabilecek olan pek çok kutsal yerin ismi, Türkçe'de kullanılan haliyle verilmiş. Böyle olunca da örneğin, Dewrêş Gewr bir çırpıda Derviş Güler; Dewa Pile ya da Dewa Kurêşû, Büyük Köy; Oriya Xıdırî, Üryan Hıdır; Hênîyê Vêyvîke, Gelin Pınarı, Koyê Maran ise Yılanlı Dağ oluvermişler vs.

Bu noktayı belirttikten sonra, şimdi de gelelim Dersim evliyalarına, ya da yazarın deyimiyle tanrılarıyla ilgili kimi yanlışlara. E. Danık, Hızır'ı Dersim'in baş tanrısı olarak alırken yanlışla düşüyor. Daha önce de değinildiği gibi Hızır baş tanrı değil, evliyalar ve melekler sıralamasında, ya da ikinci dereceden tanrılar arasında, kısmen önceliği olan bir iyilik meleğidir.

Ana Fatma, yine Tanrıça değil. Muhammedin Kızı, Hz. Ali'nin karısı ve Hz. Hasan ile Hüseyin'in anneleri olduğu

için, Dersimliler onda kutsal nitelikler görür ve sevip sayarlar.

Kadının melek ya da tanrıça olarak kabul edilmesi geleneğinin çok eskilere dayandığı ise bilinen bilinen bir şey. Dersim evliyalari arasında, böyleleri mevcut. Örneğin Jêle (Zêle), Xaskare, Buyere vs. İsmi yazılı bu üç ziyaretin, Duzgın Bava'nın kızkardeşleri olduklarına inanılır. Yine Kurêşanların bir kolu olan Qayijû'nun, Kurêş'in kızının çocukları olduğu söylenir.

Mihemmed ya da Muhammed Güneş Tanrısı değil, kutsal güneşe verilen isimlerden biridir. Kürt Aleviler, güneşe "Muhammed Ali'nin Nuru" derler. Güneş, kendi ismi olan Tiji, Roz ve Roj'a ek olarak Bimbarek, Bimbarekê Serê Sodiri ya da Mihemmed olarak da adlandırılır. Dua ve beddualarda bolca yer alan bu sözcükler, bir çok Dersim türküsüne de girmiş durumdadır.

Güneşe bakılarak "Ya Hızır" diye dua edilmesi, bu duada esas değil, talidir. Güneşe bakılarak dua edildiğinde asıl söylenen "Ya Bimbarek", "Ya Bimbarekê Serê Sodiri", "Ya nurê Mihemmedi-Öli"dir. Ancak, Dersimliler güneşe bakarak olsun, başka tarzda olsun; dua ederlerken biçim açısından mutlak kalıplara uymazlar. Dua anında, her hangi bir evliya veya meleş seslenilebilir.

Demek oluyor ki, Kürtler eski inançlarında önemli bir yeri olan güneşin kutsallığını, İslamiyetin bölgede hakimiyet kurmasından sonra da terketmiş değiller. Bu, hem Müslümanlığı benimseyenler, hem de onun dışında kalanlar için böyledir. Ama elbet Müslüman olanlar bakımından bu kutsallık derecesi ve ibadetdeki yeri, İslamda-

sı inançlar olan Alevilik ve Yezidilik kadar önemli değil. Beri taraftan bilindiği gibi, Müslümanlaşmayan Kürtler, muhtemelen ağır baskıların da etkisiyle, terketmedikleri eski geleneklerinden bazılarını İslami motifler katarak, onları sürdürme yoluna gittiler. Güneşin Muhammed ve Ali ile bağlantısı da bu tür bir yaklaşımın sonucu olsa gerek.

Wayiro Xêr, sadece hayvanlarla ilgili değil, genel olarak evin koruyucu meleş için kullanılır. E. Danik'ın hayvanların kötü tanrısı olduğunu söylediği "Memiko Gavan" benim için yeni bir isimdir. Ama kendi yörem de dahil, Dersim'in bazı yerlerinde hayvanlara binen, onlara eziyet ederek bağırattığı söylenen ve normalde gözükmeyen bir kötü kişi (cin ya da peri) var. Ona da "Hêlîka Gîzkîne" deniliyor. Yine bu inanca göre belli koşullarda onu tutup açığa çıkarmak ise mümkün. Örneğin, "Eğer birisi fırsatını bulup kendisine çuvaldızı batırabilirse, sırrı kaybolur ve açığa çıkar," denilirdi. Hatta çocukluğumuzda, komşu köyden birinin onu bu yöntemle yakalamayı başardığı söylenmekteydi. Beri taraftan "Hêlîke"nin sırf hayvanlara değil, lohusa kadınlara da eziyet edip onları boğduğuna inanılır ve doğumdan sonraki ilk üç günde bu durumdaki kadınlar yalnız bırakılmaz, yanında mutlaka biri bekletilir.

Yazarın belirttiği tarzda bir "Ev ve Aile Tanrısı," yine mevcut değil. Her ev ya da aile, melek ya da evliyalardan birini ötekilerine oranla kendine daha yakın görür, onu koruyucu olarak kabul eder. Bazan da bu, bütün bir aşiretin veya aşiretler grubunun sahibidir. Yani, Özdiğerde olduğu gibi Alevilerde de evliyalara bir yandan ano-

nim, yani herkese aitler, bir yandan da onlar aşiret ya da aşiret grubunun sahibidirler. Örneğin, Nazîmiye'ye bağlı Gemike mezasından ünlü din adamı (mürşid) ve şair Sêyqazi bir türküsünde bu konuda şunları söylüyor:

... Kemerê Duzgîni meravê
/ wertê Kurêsan o (2)

Dewa Kûrêşû Paga pi û
/ kalkan o (3)

Jêla Miroddayîye (4) wayirê
/ Hêyderan o

Harsiya Mirodû wayirê
/ Demenan o

Kalferatî persenê hîra, wayirê
/ Arêzan o

Ewliyayê Tosniye wayirê
/ Bamasuran o (5)

Aliyê Kîsumî wayirê
/ Pilvançikan o

Alidosti Persenê wayirê
/ Xîrançikan o (6)

Sarê Doli Bavay (7) persenê
/ wayirê Usivan o

Heser Bavay persenê wayirê
/ Xormançikan o (8)

Kalo Sîpê Rînd o wayirê
/ Çarekan o

Çîmê Muzîr Bavay wayirê
/ Şîxhesenan o

Çîmê Emir Bavay wayirê
/ Paxîzan o

Sêy Sovîni persenê wayirê
/ Qazîyan o

Türkçesi:

Duzgîn'ı sorarsan
/ Kureşanların ortak
/ kutsalıdır (ziyaretidir)

Kureşan (Kurêşû) köyünü
/ sorarsan ata ocağıdır

Muradveren Jêle
/ Haydaranların sahibidir

Murad yeri Harsiyê,
/ Demenanların sahibidir

Kalferatı sorarsanız kardeş,
/ Arezanların sahibidir

Tosniye Evliyası
/ Bamasuranların sahibidir

*Kıstım Ali'si Pilvaçikanların
/ sahibidir*

*Alidostu sorarsanız
/ Xırançikanların sahibidir*

*Doli Bava tepesini sorarsanız
/ Usvanların sahibidir*

*Heser Bava'yı sorarsanız
/ Xormançikanların sahibidir*

*Kalo Sipê iyidir,
/ Çarekanların sahibidir*

*Muzır Bava Gözesi
/ Şıxhesenanların sahibidir*

*Emır Bava gözesi
/ Paxızanların sahibidir*

*Sêy Sovini sorarsanız
/ Qaziyanların sahibidir.*

(Ozan Serdar'ın kasetinden)

E. Danık, ateşin ve ocağın kutsallığına değinirken "Ateşin ve ocağın kutsallığı da ev ile ilişkili olup, bugün bile 'ocağın kül tutmasın', 'ocağına incir ağacı dikilsin', 'ocağın kurusun' ya da 'ocağın batsın' söylemleri, eve ve aileye yöneliktir. Dersim'de de ateş ve ocak kutsallığı, kendini ateşin su ile söndürülmemesi, kül içinde kendiliğinden sönmeye bırakılması şeklinde gösterir.." diyor. (a.g.y., ş. 36)

Dersim'de, daha doğrusu Alevi Kürtlerde (bu gelenek Müslüman Kürtlerde de var) ateşin kutsal olduğu bir gerçek. Asıl olan ateşin söndürülmemesidir. Bir ailenin ocağında ateşin sönmesi, başkalarından ateş istenmesi, uğursuz bir durum olarak kabul edilir. Eğer ateşin sönmesi herhangi bir nedenle zorunlu ise bunun da su ile olmamasına özen gösterilir. Ateşe işlemek günahıdır. E. Danık'ın, beddua sözcükleri olarak yazdığı "ocağın kül tutmasın", "ocağına incir ağacı dikilsin", "ocağın kurusun" ya da "ocağın batsın" sözleri ise Dersim'de kullanılan bu tür terimlerle aynı anlamı verseler bile,

kelimeler ya da terim olarak onlara uymuyorlar. Anlaşıldığı kadarıyla yazar, Kürtçe'ye bu anlamda girmiş sözcükleri alıp Türkçe'ye çevireceğine, Türkçe'de kullanılan kelime ve terimleri alarak, Dersim'de söyleniyormuş gibi göstermiş. Örneğin, Dersim'de bu konuya ilişkin olarak hemen her zaman ve her yerde "Heq adirê to wedaro", "Sola du lozina to ra wemedariyo", "Adirê to wedariyo", "Adır wedariaye", "Lozina to de du wemedariyo" vs. Bunların Türkçesi sırasıyla "Tanrı ocağını söndürsün", "Ocağında duman tütmeyiz olsun", "Ocağın sönsün", "Ocağında ateş sönsünce!" ya da "Ocağı batasın!", "Ocağında duman tütmesin"dir.

Avdel Mursa'yı kötülük tanrısı olarak nitelendirmek de mümkün değil. Mevcut inanışa göre o cinlerden oluşan bir tabura komuta etmektedir. Gezginleri olan bu tabur açtır, geçimini esas olarak yağmacılıkla karşılar. Karşı geleni cezalandırabilir. Ancak bazan Avdel Mursa'nın yardımsever bir rolde ortaya çıktığı da olur. Hatta onun muhtemel şerrinden korunmak ve gerektiğinde yardım istemek amacıyla kimileri, Avdel Mursa'ya kirvelik önerisinde bile bulunabilirler. Onun tarafından da bu kirveliliğin kabul edilmesi halinde, artık çekinmeye gerek kalmaz. Ondan onlara zarar gelmez. Bu satırların yazarı, Avdel Mursa ile ilgili bu türden pek çok anlatı dinlemiştir. Örneğin, hala hayatta olan bir yakınım, 1938 katliamı sırasında, kendisini devlete teslim etmek isteyen bir milisten (korucu) gece vakti kaçıp köy yakınında bir kayalığa gizlendiğinde, etrafının Avdel Mursa'nın askerleriyle kuşatıldığını ve onların kendisini korumak amacıyla sabaha kadar orada

beklediklerini, ortalık aydınlanmaz ise kaybolduklarını, zaten ailece de onlara kirve olduğumuzu söylemişti. Burada, yakalanma ve öldürülme korkusu içerisinde olan bir insanın, Avdel Mursa askerlerinin kendisine yardım ettiklerine inanması ve onlardan herhangi bir şekilde çekinmemesi ilginçtir. Çocukluğumda, evimizde, evliyalara için olduğu gibi, Avdel Mursa ve askerleri için de bazan kutsanmış ekmek (nono niyaz) pişirilir ve komşuya dağıtılırdı. Anne ve babam, Avdel Mursa ya da askerlerinin aç olduklarını, rüyalarında kendilerinden yiyecek istediklerini söylediklerini iyi hatırlıyorum. Tabii bu sırf bizim aileye özgü bir durum değildi. Sonuçta, onları bu davranışa iten asıl neden korku olsa da, Avdel Mursa ile aralarında uzlaşmaya dayalı bir bağ kurulabildiği de gözüküyor.

Beri taraftan vurucu-kırıcı ve yağmacı rolü atfedilen cinlerin askeri bir birlik şeklinde kabul edilmeleri ve kendilerine "tabur" isminin verilmesi de bir başka ilginç noktadır. Yüzyıllarca hatta binlerce yıldır askerlerden çok çekmiş bir toplumda böyle bir benzetme çokça mantıklı değil mi?

Çocuğu olmayanlar, çocuk sahibi olmak amacıyla ziyaretlere gider, adak sunarlar. Ancak, sırf bu işle görevli olan ziyaretler de var. Bunlar, çeldergüş diye isimlendirilir ve bir değil, bir çok yerde mevcuttur. Yeri gelmişken "çel" in Kürtçe'de kırk, "dergüş" un ise bebek ya da beşik anlamına geldiklerini de belirtelim.

E. Danık'ın listesinde kimi evliya ve meleklerin olmaması da dikkat çekicidir. Örneğin, Şıxhesenan bölgesindeki Bodig, Plemuriye (Pülümür) yöre-

sinde Ewliyaê Tosniye (Tosniye Evliyası) ile Buyere (Gola Buyere), Erzingan (Erzincan) tarafında Ewliyaê Kistımı (Kistım evliyası), daha kuzeyde Mose (Türkçeleştirilmiş ismi Çayırılı olan ilçe merkezinin bulunduğu yerde), Çarekanların sahibi olarak kabul edilen Kalo Sıpe -ki bu aynı zamanda Xızır'a verilen isimlerden biridir.

E, Danık'ın Dersim Aleviliği ile ilgili olarak; "Dersim bölgesi dışında hiç bir Alevi ya da Kürt bölgesinde görülmeyen" belirlemesinde bulunması hangi gözlem ve araştırmaya dayanıyor bilmiyorum. Kars-Göle'nin, Gılgım (Varto) ve Hınıs'ın, Malatya, Adıyaman, Maraş, Sivas ve Kayseri Kürt Alevilerinin, Dersim Alevilerinden farkı nedir, insan merak ediyor doğrusu. Dersim, Kürt Alevilerin yaşadıkları bölgelerin ortasında kaldığı, dış tehdit ve etkilenmelerden kendisini öteki yerlere oranla daha fazla koruyabildiği için, Kürt Aleviliğinin kurallarının orada daha fazla yoğunluk kazanması, klasik biçimiyle en çok orada yaşama şansı bulunması doğaldır. Ama yine de öteki yörelerdeki Kürt Alevilerle aralarında, öze ilişkin olarak söylendiği ölçüde farklar yok. Fark, kimi ayrıntılarda ortaya çıkıyor. E. Danık'ın paragrafın başına alınan bu belirlemenin bir zorlamanın ürünü olduğu inancındayım. Alevi Kürtlerin benzerlikleri bir yana, daha önce de değinildiği gibi onlarla Özdi ve Ehli Haq Kürtleri arasında bile bu yönden önemli paralellikler var.

Dipnotlar:

* Araştırmacılar genellikle Horasan'da yaşamakta olan Kürtlerin sayısını 1-1,5 milyon dolayında veriyorlar. Bilimsel literatürde ise Horasan, Kürt-

lerin yaşadıkları 7 ana yerleşim birimlerinden biri olarak da kabul edilmektedir. (Bkz. Mehmet Bayrak, a.g.e., s. 72)

** Bu konuda Sarı Saltık ile ilgili olarak bir örnek vermek istiyorum: Bir çokları Sarı Saltık ya da Saru Saltuk'taki Sarı ya da Saru'ya bakarak, onun Türkçe'deki sarıdan geldiğini iddia etmekte. Bunun böyle olup olmadığına ilişkin kesin bir bilgi mevcut değil. Ama olaya araştırmacı bir gözle bakanların, bu tür iddiaları hemen benimsemek yerine, ona geniş bir çeçevede bakmaları ve kelimelerin farklı anlamlarının bulunabileceğini gözardı etmemeleri gerekiyor. Özellikle de yabancı dillerden önce, o bölgede konuşulmakta olan dil ile bağlantısı üzerinde durulmalı. Sar ya da şar, bilindiği gibi Kırmacki de bir yörenin ahalisi, orada yaşayan halk demektir. Sarı Saltuki ya da Sarı Saltukızı, aynı zamanda bu isimle bilinen dağın çevresindeki bir grubun (bir kabile-nin) ismidir. Aynı şekilde Kırmackide sare ya da sere'nin baş anlamına geldiği de bilinmektedir. Demek oluyor ki bu isim pekala Sarı Saltuk'tan değil de, Sarê Saltuki (Saltuk'un ahalisi) ya da Sarê/Serê Saltuki (Saltuk'un başından ileri gelmiş olabilir, ki kanımca bu en güçlü olasılıktır.

1) Yıldız konulan yerlere Dr. A. Medyalı sırasıyla 45, 46 ve 47 diye numara yazmış ve karşılıklarına da dipnotlar düşmüş. Bu dipnotlar şöyledir:

* Bu deyim olasılıkla en büyük Zerdüş'tanrısı olan Ahura Mazda'yı tanımlamak için kullanılmıştır.

** Bugünkü Süleymaniye kenti.

*** Hürmüz, Ahura Maz-

da'nın Kürtçe'deki karşılığıdır.

2) Bir başka varyantda Duzgan Bava için "Basê Jiyan ol Ziyaretlerin başıdır" diye geçer ki bu deyiş halk arasında da yaygındır.

3) Dewa Kurêşû (Kureşan Köyü)'nün asıl ismi Zêve'dir. Kurêş'le ilgili söylenceye göre, Kurêş bugünkü Depe (Karakoçan)'a bağlı Çeleqas'tan ayrı-lıp Zêve'ye yerleşmiş. E. Danık'ın yazısında adı geçen Zar-govit ise bol orman ve besiciliğe uygun olması nedeniyle Kurêş tarafından Kom (Gome) olarak kullanılmış.

Ayrıca Dewa Kurêşû gibi, türkûde isimleri geçen Jêle, Harsiye, Buyere cins olarak dîşildirler ve kullanıldıkları cümlelerin de gramatik olarak "a" ile bitmesi gerekirken, şiirde kafiye olmasını sağlamak bakımından olacak ki "o" diye geçer. Bazan "Buyêr Bava". "Jêl Bava"... şeklinde de söylenir.

4) Kırmackide "Jêla Mıroddayiye" iken Türkçe'nin etkisiyle olmuş olacak ki bazı kasetlerde, bu arada Serdar tarafından okunan metinde de "Mıroddayiye" diye geçer. Ben Kürtçesini yani orijinalini aldım.

5) Başka bir varyantda "Ewliyaê Tosniye" yerine "Diwarê Muxundiye yê Bamasuran o" (Muxundiye (Muhundu) Duvarı Bamasuranlarındır) deniyor ki her ikisi de doğrudur. (Bkz. M. Çem, Tayê Kılâmê Dêrsimi, s. 126)

6) Başka bir varyantda "Alidost" yerine "Ewliyaê Goleke" deniliyor. Bunlar ayrı ayrı ziyaretlerdir ve herikisi de Xırançıklara ait kabul edilir.

7) Her ne kadar kasette Doli Bava olarak geçiyorsa da halk arasında Doli Bava diye söylenir.

Kürtler'in Dini İnançlarının Tarihi Kökeni-2

Tori

4 - Kassi Tanrı ve Tanrıçaları

Kutsal Huma şenliklerinde kadınları takındıkları iğne başları ve kayış tokalarının üstündeki resimlerinden ve Kassiler'in Zerdüştlük öncesi zamanlarda ibadet eden kişilerin isimlerinden anlaşıldığı gibi Kassiler güneşe tapıyorlardı. Bunlar tanrılarını hava, atmosfer ve yer olmak üzere üç basamakta tahim ediyorlardı. Bu, tanrısal figürlerle süslü, üst üste konmuş panodan oluşan bronzla da ifade edilmektedir.

Kassi tanrıları dünyanın düzeni ile yakın ilişkileri olan tanrılarıdır. Yine Kassiler, ulusal tanrıları yanında Hint-Avrupa kökenli Mitra, Indra, Varuna gibi tanrıları da kutsarlardı. Arkeolojik bir araştırma ile ele geçen bir panoda Mitra, evrensel öküzü ile yer almaktadır. Onların altında, merkezde atmosfer Indra yer almıştır. Indra'ya aslanlar ve bir av kuşu eşlik etmektedir. En alttaki panoda yeryüzü tanrısı Nasatya yer almaktadır. Bunlar iyileştirici, gençleştirici ve doğurganlığın

tanrılarıdır.

Dinsel temaları canlandıran plakalar arasında ikonografik bir birlik vardır. Tanrılar daha çok kanatlı, rahipler normal olarak ortalarından barsok (bağ) ile bağlı aynı elbiseler giymişler. Bunlar uzundurlar ve bir püskül ile son bulmuştur. Birçok altın ve gümüş plakaları hayvanları süren ve sonradan Zerdüşt tarafından yasaklanan kanlı adaklar için mangal hazırlayan rahipleri gösteriyorlar. Aynı zamanda yine Zerdüşt tarafından yasaklanan Huma içkini karıştırıyorlar.

Bilinen Kassi kökenli tanrı ve tanrıçalar

1 - Kaşşu, 2 - Suqamuna, 3 - Sumalya, 4 - Kar Durnias, 5 - Tanrı Dunias, 6 - yeryüzü tanrıçası Mirias, 7 - Güneş tanrıçası Surias, 8 - Fırtına tanrıçası Ubruas, 9- Dağların tanrıçası Simalias, 10 -Kassiler'in Babil'de kurdukları devlete ve Kürtlere adını veren Kardumias, (bkz. "Kürt Kökeni Büyük Boylar") 11 - Ülkenin efendisi Burias, 12- Gidar, 13- Dur, 15 - Hala, 16-İyileştirme tanrıçası Harbe,

17 - Hava tanrısı Huda 18 - Kamulla, 19 - Gök tanrısı Şagmuna 20 - Gök tanrısı Şumliye 21 - Nurgal, 22 - Gidar, 23 - Marttaş, 24 - Şugurna, Şiumaliye, 25 - Şihu, 26 - Şugab.

Bu tanrıların çoğu krallara da ad olmuşlardı.

5 - Med Tanrıları

Medli boylar Gutiler'in, Lullular'ın, Hurriler'in ve Kassiler'in eski dinlerini değiştirmeden devam etmişlerdir. Bu anda Kassi tapınma çeşitleri Medya'ya girmiştir.

Med bölgesel tanrıları, Merlik'ten, Hassanlu'dan ve de Ziviy'e'den çıkarılan metal eşyaların üzerindeki şekillerden tanınmış, kültür sahnesine çıkmışlardır. Bu tanrıların ortak özellikleri yarı-insan yarı-hayvan şeklinde betimlemeleridir. Çıkarılan metal eşyaların üzerinde canavar, şeytanların kanatlı sfenkslerin ve piffin resimlerinin oluşu bunların bir başka ortak özellikleridir. Bunlar Hurritolojilerinde de vardı.

Medler başlangıçta yani M. Ö. 7. yüzyılın başlarında Zerdüşt öğretisini beminsememiş-

lerdi. Medya'da 8. ve 7. asırlarda din alanında bazı değişiklikler olmuştur. Herodot'a göre daha Med kralı Astyages (584-549) zamanında din adamları Magiler, Med sarayında resmi olarak görünmez alem habercileri olarak görev yapıyorlardı.

Herodot ve Bisitun yazıtlarına göre 6. asır ve 5. asır başlarında Magilik bir meslek olarak, Magiler de bu meslek sınıfının kişileri olarak görülüyorlardı. Daha sonra ortaya çıkan gerçeği göre Magiler Zerdüş öncesi düşüncenin temsilcileri olarak kabul edilmişlerdir. Bunların Zarathust oldukları Med Kralı Astyages ve hatta yine Med Kralı Key Aksar'ın döneminde Zerdüş öğretisinden aldıkları bir dini benimsediklerine inanılmaktadır

Bilinen Med tanrıları:

Med dini inançlarını bir kaç dönemde incelenmektedir, bunlar:

- 1 - Çok tarıli dönemin tanrı ve tanrıçalarına inanış dönemi
- 2 - Evliya düzeyindeki tanrılara inanış dönemi
- 3 - Evliya düzeyindeki kralara inanış dönemi,
- 4 - Büyü dinine inanış dönemleri.

Medli boyların inanış dönemleri hiç şüphesiz birbirinden belirgin çizgilerle ayrılmıyor. Bunları dönem olarak ele alıp incelemek gerekirse:

- 1 - Medlerin çoktanrıli dönemin tanrı ve tanrıçalarına inanış dönemi ve dönemin tanrıları:

a - Tanrı Ahura Mazda

Med tanrılarının başında tanrı Ahura Mazda (Ohrmazd) vardı. Ahura Mazda güneş ile simgelenmekteydi. Tanrı Ahura Mazda iyinin ve olumlunun kaynağı, ışık, güzellik, gerçek

yaşam, sağlık ve şansın kaynağı idi. O, insanlara tanrısal düzeni getirmişti.

b - Tanrı Mitra

Hurri, Muttani, Kassiler tarafından kutsanan Hint-Avrupa kökenli tanrı Mitra, Medler tarafından da kutsanmaktaydı. Medli boylar, gökteki yıldızların Mitra'nın gözleri olduklarına inanıyorlardı. Mitra gökteki ışıklı sarayında oturur, dört kıratın çektiği bir savaş arabasında görülürdü.

Güneş ve gökyüzü tanrısı olarak tanınan Mitra aynı zamanda yeryüzünün düzenini koruyan bir tanrı idi. Toplumsal düzeni sağlamanın yanında haklınında koruyucusu idi.

Savaş tanrısı olarak tanınan Mitra, disiplini, itaati ve cesareti simgeliyordu. Kralları, genç erkekleri, yetişkinleri koruyan Mitra, doğurganlığın, üretkenliğin tanrısı idi. Adalet onun tarafından dağıtılırdı.

Yılın sonbaharına denk gelen günlerinde, gece ve gündüz olmak üzere Medli boylar Mitra bayramını kutlarlardı. Onun için yapılan tapınaklarında din adamları kutsal ateşi yakıyor, dini etkinlikleri yönetiyorlardı. Bu dönemde Medli kadınlar tapınaklarda, tanrı ve tanrıçalara hizmet etmek için görev almaya başlamışlardır. Kadınlar bu alanda eğitilip tapınaklara alınıyor, bir ömür boyu tapınaklarda kalıyorlardı.

Tanrı Ahura Mazda'nın ön sırada kutsanmasından sonra tanrı Mitra, Med toplumunda ikinci sıraya getirilmiştir. Homa bitkisinin suyu tanrılara kurban olarak sunulduğunda bu tanrılar yaşam ve güç kazanmaktaydılar. Başka bir deyimle, tanrılar bununla ölümsüzleşiyorlardı. İnsanların ölümsüzlüğü yanında, Hurri toplumunda

tanrıların da ölümsüz oldukları inancı vardı. Bu nedenle Homa bitkisinin suyunun tanrılara kurban olarak sunulması Zerdüş tarafından yasaklanmıştır. Ancak Zerdüş'ün ölümünden sonra, ölümü kovan, yani ölümsüzlüğü getiren Homa'ya tekrar dönüşmüştür.

Medler'in ikinci öge olarak katıldıkları Pers imparatorluğu yönetimi M.Ö. 330 yılında Makedonya kralı Büyük İskender med ülkesinde tarih ve dini eserlere ait ne varsa yazılı kaynakları yakıtıp yıktırdı.

Büyük İskender'in ölümü, Med ülkesinin Makedonyalı kumandan Selefkus'un yönetimine geçmesi ile başlayan dönem Zerdüşlüğün biraz daha gerilemesine neden oldu. Bu nedenle Selefkus yönetimini izleyen ve Kürt ülkesini, yönetiminin altında tutan Part ve Sasanî dönemlerinde Zerdüşlük devlet dinin olmasına karşın diğer din ve dini inanışlara sıcak bakılmıştır. Bunun sonucu olarak Kürt ülkesinde bazı dini akımlar gelişti ve bu akımlar Kürtler'in bir kısmının islamlığı benimsemesi dönemine kadar sarktı. Mandaizm, Maniheizm, Hurremizm, Yezidilik gibi ortaya çıktı.

2- Mandaizm

Dilleri Medce olan, Medya'daki Tund Mada dağlık bölgesinin kendilerine ait olduğunu illeri süren küçük bir grup Mandaist düşüncüyü geliştirdi. Bu grup Part kralı Arduvan'ı kendilerine lider olarak kabul ediyorlardı. Bu grubun bir de GANZA adında bir din kitapları vardı.

Mandaist görüşte insan ruhu gökteki ışık dünyasından yaratılmıştı. Bu nedenle insan ışığın maddi yapısı idi. Bundan, ışığın fizik yapısını oluşturan insan,

bu yapısından ötürü dünyada kalmak zorunda kalmıştı. Ancak insanın ölümü ile ruh, bu maddi yapıdan çıkarak, geldiği yer olan gökteki ışık dünyasına dönecektir. Bu düşünce yapılarıyla Mandaistler Zerdüştlarla birleşirler. Zerdüşst öğretisinde aydınlığın kaynağı olarak ateş gösterilmiştir. Ateş de tanrı Ahura Mazda'nın ruhudur. İnsan dünyasının bir ögesi, dünyadaki tüm varlıklar tanrının bir parçası olduklarından insan da tanrının ruhu olan ateşten yaratılmıştır. Bu nedenle insan öldüğünde ruhu onu yaratan güç olan gökteki ateşe dönecek, tekrar onunla bütünleşecektir.

Mandaistler yeryüzünü bir azap ülkesi olarak görürler. Bu nedenle kişinin ölümünü, onun azaptan kurtulması olarak görürler. Bundandır ki Mandaistler ölümlerinin ardından ağlamazlar, üzülmezlerdi. Bu düşünce yapılarıyla da Zerdüştlükten ayrılırlar.

Beş vakit namaz kılmakla kendilerinden çok sonra ortaya çıkacak olan islama, kanlı kurbanı benimsemediklerinden dolayı da Mandaistler Zerdüştlere benzerler. kurban konusunda olduğu gibi ateş konusunda da Mandaistler Zerdüştlere yaklaşırlar. Oysa Mandaistler ateşin her şeyi yenilme gücüne sahip olduğuna inanırlar.

3- Maniheizm

Maniheizm, Medli Mani'nin M.S. III. yy'da kurduğu seçmeci (eklektik) bir dindir. M.S. II ve III. yy'larda yukarı Mezopotamya ve çevresindeki bölgelerde din alanında bazı karışıklıklar, belirsizlikler vardı. Bu bölgelerde Persler, daha sonra da Sasaniler'in egemen sınıfı egemendi. Sasanilerin bu egemen sınıfı halk dini olan çoktanrıcılık dini düşüncesinde idi. Bu dönemde tanrı Mitra ve tanrıça

Anahita'nın Zerwanizm'ine inanılıyordu, bu din kutsanıyordu. İranlı halklar arasında da Zerdüşst dini egemendi. Yine bu dönemde, Babil halkı tanrı EA ve tanrı Marduk düşüncesi egemendi, bu tanrılar kutsanıyordu. Ev gel de ji kendilerini cinlerden korumaları için kendilerini koruma suyu (yaşam yağı) ile yıkıyorlardı. Bu bölgelerin güneyinde de hristiyanlık egemendi. Sabiler o dönemde hristiyan düşüncesinde idiler. Sabilik günümüze değin sarkan düşüncelerden biri durumundadır.

dünyaya geldi. Ancak Mani babasının benimsediği Sabilgi Mani red etti. Medli Mani başlangıçta Mandaist görüşü benimsemişti. Mani Zerdüştlükten farklı olarak öğretisi Maniheizmi Mandaist inanç temelinde geliştirdi. bundan başka, Mani öğretisini yaydığı ülkelerin dini temellerine de oturttu. Daha iyi anlaşılması için öğretisini yaydığı ülkenin dilinde yazdı. Bunun sonucu olarak düşüncesine yaygınlık kazandırdı.

Öğretisini yaymada Sasanı kralı Şapur'dan destek alan Ma-

Maniheizm, Medli Mani'nin M.S. III. yy'da kurduğu seçmeci (eklektik) bir dindir. M.S. II ve III. yy'larda yukarı Mezopotamya ve çevresindeki bölgelerde din alanında bazı karışıklıklar, belirsizlikler vardı. Bu bölgelerde Persler, daha sonra da Sasaniler'in egemen sınıfı egemendi. Sasanilerin bu egemen sınıfı halk dini olan çoktanrıcılık dini düşüncesinde idi. Bu dönemde tanrı Mitra ve tanrıça Anahita'nın Zerwanizm'ine inanılıyordu, bu din kutsanıyordu. İranlı halklar arasında da Zerdüşst dini egemendi.

Mani'nin yaşam öyküsü

Bu dönemde Medya'da, Ekbatana (Hamadan) şehrinde Patik adında bir prens yaşamaktaydı. Prens Patik Meryem adında bir kadınla evli idi. Patik yaşamının bir yerinde Ekbatana şehrinden göç ederek Mezopotamya'nın bir yerinde Ekbatana şehrinden, Mezopotamya'nın Seleukia Ktesifon şehrine göç ederek o şehre yerleşti. Dini düşünce Patik'in en büyük ilgi alanı idir. O dönemde zaten bir tanrı arayışı vardı. Patik de tanrı arayışı içinde olanlar arasından birisi idi. Sonuçta, Hristiyanlığı benimseyen Sabiler arasında yer aldı.

Patik ve eşi Meryem'in Mani adını verdikleri oğulları M.S. 216 yılı Nisan ayının 14'ünde

ni, yine Sasanı krallarından Behram I. (274-277)'den aynı desteği görmedi. Sasanı devlet dininin Zerdüştlük olması, Zerdüştlüğün egemen sınıfı arasında yaygın olması nedeniyle Mani tutuklanarak zindana atıldı. Ancak Mani'nin vücudu zindan şartlarına uymadığından M.S. 277 yılının 26 şubatında öldü.

Maniheizme göre en yüce ve egemen güç aydınlıktır. Aydınlık tanrısal varlığın cevheri idi. Bu nedenle maddeden temelinen ayrılır. Aydınlık dünyası bir yandan tanrısallığın temelidir de. Maddi dünya tanrı tarafından yaratılmamıştır. Madde daha önce de vardı. Sonradan olmadığı için yaratılmamış, hep olmuştur. tanrı aydınlığın dün-

yasında, kendi aydınlığı ile, kendi gücü ve bilgeliği ile çevrili, egemenlik etmektedir. Aydınlık dünya doğudan, batı ve kuzeyden sınırsızdır. Aydınlık yalnız güneşten, karanlığın dünya ile sınırlıdır. Karanlıklar dünyası barıştan ve dünyanın dinginliğinden kıskanmaktadır. Ona karşıttır ve onunla yarış durumundadır. Bu karışıklıklardan, zulmün egemenleri ve yandaşları, zulmün sınırına kadar gelirler. Orada aydınlık dünyayı görürler. Göremedikleri bu dünyaya ortaya çıkardıkları bu dünyayı söyleyerek bunun bir put, inançlarının da putperestlik olduğunu söylemek en azından Kürt tarihini ve de Yezidileri tanınamamak anlamına gelir. Çünkü Yezidi Melek Tavus'u 'şeytan' simgeleyen bibloya değil, bizzat tanrıya tapar. Bibloyu yanlarıda bulundurmanın tek nedeni, korktukları Melek Tavus'u yanlarıda bulundurarak kendilerini güvenceye almaktan başka bir yorumu yapılamaz. Oysa Yezidi inancına göre şeytan çirkinlik ve kötülük tanrısıdır. Bu nedenle Yezidi insanı ondan korkar. Bu konuda Yezidiler hakkında araştırma yapanlar bu kanıtlarını araştırmalarının da belirtirler.

Yezidi Din Adamları

Yezidilerin bir adının da 'Halidi' olduğu bilinmektedir. Bu ad Urartu devlet tanrısı 'Haldi' adından gelir. Bu da bize Yezidi din inancının bir kısmını, Urartuların tarih sahnesine çıktıkları M.Ö. 13.yy'dan günümüze değin taşıdıklarını görmekteyiz. Halidiler'de de şimdi Yezidiler'de olduğu gibi ve oldukça zengin bir din sınıfı vardı. Bu din sınıfı Med dönemine geldiğinde varlığını Magi adı altında kodurular. Çünkü dualist düşüncenin gelişme döneminde, Medya'da Magi adı

ile bir büyücü topluluğu vardı. Magi adına Zerdüşt'ün din kitabı Zend-Avesta'da rastlanmıyor. Bu ad doğu İran'da bulunan Avesta metinlerine sonradan eklenen bölümün bir yerinde rastlanabilir. Yunanlı tarihçi Herodot'a göre Magi topluluğu Medya'da ortaya çıkmış, Medya'da doğa yakınlarında, açık havada yapılan çoktanrıcılığın dini ayinlerine ünlü büyücüler katılmaktaydı. Med asıllı büyücüler, Medce bazı metinlerde Zerdüşt'ün yaşamı boyunca Medya'da takipçileri olmuşlardır. Çalışmaları Perslerin kaldıkları bölge Parswa sınırına kadar uzanmaktaydı. Kendilerini Zerdüştlüğü buşu olarak sayan Magiler Med döneminde nüfus alanında birinci derecede yer aldılar. Büyük İskender döneminde yakıldığı söylenen Zerdüştlüğü din kitabı Zend-Avesta'nın yeniden yazılmasına Magiler büyük ölçüde yardımcı olmuşlardır. Med din adamları Magiler, Assur başkenti Nineve'nin M.Ö. 612'de düşüşünden sonra yeniden sahneye çıktılar. Med başkenti Ekbatana'da (Hamadan) kurban kesme Magiler'e ait bir ayrıcalıktı. Bu kurban kesme ayrıcalığını Yezidiler de din adamlarına kurban kesmekle gösteriyorlar. Çünkü Yezidi din adamları Magiler gibi toplum yaşamında bir ayrıcalığa sahiptiler. Yezidiler Şeyh Adıyy'e beyaz bir sığır kurban olarak seçmelerinin bir nedeni de Magiler'in uzun ve beyaz elbise giymelerinden kaynaklanıyor. Hatta Yezidi bölgelerindeki Kürt erkeklerinin uzun ve beyaz elbise giymeleri bundan kaynaklanıyor olabilir. Yezidilerin Zerdüşt inancında olanlardan farklı olarak kanlı kurban kestikleri, bu nedenle Yezidilerin Zerdüşt dini inancında olmadıklarını göstermek, konu-

nun kaynağından araştırılmadığının sonucunu verir. Bundan amaç konuyu saptırmak, gerçekleri çarpıtmaktır. Ama tarihi kanıtlar aksi düşüncede olanların savlarını yalanlama nitelik ve niceliktedirler.

Yezidi topluluğundaki din adamları çeşitli ad ve görevlerle halen konumlarını sürdürmektedirler. bunlar şu sınıflara ayrılırlar: 1-İhtiyar, 2-Mir, 3-Şeyh, 4-Pir, 5-Fakir, 6-Koçek, şeklinde hierarşik bir şekilde sıralanırlar. Buda Yezidilerin teokratik ilkeler üstünde kurulu bir toplumsal yapısının olduğunu göstermektedir.

Yezidiler'de Tapınma

Yezidiler'in tapınması B. Murat Öztemir tarafından detaylı bir şekilde araştırılmıştır. Araştırmacı bu konuda şunları söylemektedir. "Yezidiler'de, Hac'da Hudaya (Xweda) yapılan tapınma dışında toplu tapınma yoktur. Herkes kendi ibadetini yapar. Herhangi bir saldırı, istenilmeyen bir davranışla karşılaşmamak için Yezidiler tapınmalarını gizli yaparlar. Yezidiler güneş doğarken ve batarken tapınırlar. Bu tapınmasını güneş üç adam boyu yükselmeden yapması gerekir. Yezidi tapınırken yüzünü güneşe çevrir, sol el, sağ elin üstüne gelecek şekilde tutup gökyüzüne doğru kaldırarak dua eder.

3- Büyü Dini İnancı dönemi

Herodot büyücülerin kendilerine özgü bir dinlerinin olduğunu söyler. Büyücü, dininin ilk kökeni Medler'le birleşik olan bir boydan gelmekteydiler. Büyücüler o dönemde bir grup oluşturmuşlardı. Büyücülerin yaşamları hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak yaşam tarzlarının diğer halkların yaşamlarından çok az farklı idi.

Dini kavram ile çok dar bir ilişki içinde olan cenaze işlemlerinde halk ve krallarda büyücülerde görülmeyen bir kutsallığa rastlanmaktadır. Halk ölümlerini mumlayıp toprağa gömerlerken, karallar mezarlarını dağların eğimlerinin ortasına oydurmuşlardır. Büyücülerde ölümlerini gömerlerdi ama onlar ölümlerini ilk önce sessizlik kulesine götürüp kuşlar ve köpekler tarafından parçalanmaya bırakırlardı. Onlara göre ölümler temiz değillerdi. Bunların temizlenmesi için de iskelet haline dönüşmesi gerekmektedir.

Zerdüşt önceleri doğu tanrılarını red etmiş, daha sonra onları da onurlandırılmıştı. Mitra, Hama, veretnagner, atar (ateş), Apo (su), Huar (güneş), Mah (ay), Zam (toprak), Asman (gökyüzü), Vaya (rüzgar, yaşam ve ölüm) ve daha birçok doğu tanrısı tekrar kutsanmaya başlanmışlardı. Dashva (adillik), Nistay (bilgi), Razihta Shista (doğru görüş) gibi canlandırılmış anlayışlar tekrar teshir edilmişlerdir. (29)

C- Dualist düşünce ve bu düşüncenin din ve akımları

Diğer bölümlerde Kürt kökeni Ari boyların dini inançlarını çeşitli başlıklar altında işlenmiştir. Her ne kadar halk dini olan çoktanrıçılıktan ara dönemin evliya düzeyindeki tanrı, evliya düzeyindeki krallar ve büyü dini inançlarına geçilmiş ise de, bu, birinin bittiği yerde diğerinin başladığı anlamına gelmez. Bunlar varlıkları içiçe bir süre sürdürürler. Her dönemin inancında bir önceki ve daha eski dönemlere ait bir miktar düşünce bulunabilir. Örneğin, ileride göreceğimiz akımlarda çoktanrıçılıktan izler görebiliriz. Ya da bir sonraki, kendisinden öncesindeki düşünceden izler taşır. En son tanıyacağımız Ye-

zidilikte hepsinden izler vardır.

Dualizm

Zerdüşt, dünyadaki çeşitli olayların kaynağını meleklerin ve şeytanların etkinlikleri olarak görmüştür. Ona göre Tanrı Ahura Mazda ve emrindeki melekler bütün canlıları iyiliğe ve güzele yönlendirirken, Ahriman (angra Mainyu) ve emrindeki şeytanlar da kötülüğe ve yanlış yola yönlendirmektedirler. Bu düşüncede Ahura Mazda en büyük tanrıdır. Yaratıcı tek güçtür. Ahura Mazda düzen ve haklılığı, iyiliği sağlamaya çalışırken, ahriman düzeni bozan, haksızlığı yapan ve kötülükler eden evrensel bir güçtür. Bu güç kendiliğinden vardır ve Ahura Mazda'ya bağlı değildir. Ondan bağımsız olarak vardır ve de kötülüğün sahibi olduğu gibi, yaratıcısıdır da. Ahura Mazda'nın istemlerine karşıt olan varlıkların yaratıcısı durumundadır. Bu nedenle bu iki evrensel güç dünyada mutlak bir egemenlik sağlamak için sürekli savaşım halindedirler. Zerdüşt, bu savaşımında zaferin sonuçta Ahura Mazda'nın olacağına inanmaktadır. Ahura Mazda'nın bu zaferi ve dünyaya egemen olması aydınlığı getirecektir. Bu nedenle Mazdaistler, başka bir adla Zerdüşt düşüncesinde olanlar aydınlığın simgesi olan ateşi kutsal saymaktadırlar.

Dualist Din ve akımlar:

1- Zerdüştlük

Zerdüşt, tüm kaynakların doğruladığı gibi, İran'ın kuzeydoğusundaki Aryan ülkesinde dünyaya gelmiştir. Prophrio'dan kalma ve Arapçaya çevrilmiş olan bir kronike göre Zerdüşt M.Ö. 520-521 yıllarında ölmüştür. Öldüğünde 77 yaşında idi. Yaşadığı 77 yıl geri atıldığında doğum yılı M.Ö.

599-598 yılı ortaya çıkar. Efsanenin anlatıldığına göre Zerdüşt yirmi yaşlarında baba evinden çıkar, yalnızlığa çekilir. Daha sonraki bir araştırmada Zerdüşt, Oxus vadisinde çalışmaya başlar. Zerdüşt'ün peygamber olarak ortaya çıkışı da M.Ö. 569-568 yıllarına rastlar. Ancak Zerdüşt'ün ortaya çıkışı, neler yaptığı, çalışma alanının merkezini oluşturan yerler hakkındaki bilgiler daha aydınlığa kavuşturulmamıştır. Onun hakkında bilinen ve kesin olan tek bilgi onun tarihi bir karakterinin oluşudur. Zerdüşt'ün annesinin adı Dugdova, babasının adı Poyruşaspa idi. Evliya bir aileden olan Zerdüşt'ün beş kardeşten üçüncüsüdür. Onun İştaystra adında bir oğlu ve üç kızı vardı.

Zerdüşt'ün Çalıştığı yer:

Dil ve tarihsel belirlemelere göre Zerdüşt, dini bilgilerini Medya'da değil, günümüz Afganistan'ın Baktariya (Beln) bölgesinde yaymaya başlamıştır. Zerdüşt, öğretisini sığındığı ülkenin prensi Viştaspa'nın koruması altında tüm İran'a yayma olanağını bulmuştur.

Zerdüşt, çocukluğunda geleneksel Allahsız Allahların algıladığıktan sonra iyi ruh, uysallık, bağlılık, alçak gönüllülük, güç, şiddet ama öncelikle doğrulukla simgelenen Ahura Mazda'yı tanımıştır.

Zerdüşt kurduğu dinin tanrısını Ahura-Mazda olarak adlandırmıştır. Bu ad "herşeyi bilen" anlamında idi. Zerdüşt'ün Gathalarında Ahura ve Mazda adları birbirlerinden ayrılmıştır. Bir bütün olarak verilir. Ahura, tanrı anlamında, Mazda da, herşeyi bilen anlamındadır. Zerdüşt'ün Gathalarında "tanrı" sözcüğü geçmez. Avesta yazıtlarında Ahura Mazda yalnız iyi ve temiz varlıkların yaratıcısı

olarak, Ahriman ise, yestani kuvvetlerin yaratıcısı olarak tanınıyor. Ahura Mazda'nın görüntüsü belirtilmez. O, ateşten, ateşin alevinden algılanmaktadır. Wohu Manah tanrının elçisi olan bir melek olarak gösterilir. O melekten önce Sraoşa adı da yazıtlarda geçmektedir.

Zerdüş'tün çalıştığı ortam

İran, Meya ve Persiya bölgeleri çeşitli düşünceler yönünden birbirine karşı iki bölgesi idiler. Medya bölgesinde, doğu Oxus sahilinden bütün İran'a yayılan, onun dini dokusunu gelecek bin yıl içinde belirleyecek bir ateş, Persiya bölgesinde bütün eski yakın doğuyu güç alanı içine alacak bir hükümdarlık başlamıştı.

Zerdüş't çalışmalarını daha çok küçük prensliklerdeki orta sınıf soyluları ve bu prensliklerden eskiden beri oturan köylü ve şehirli halka yönelikti. Zerdüş't yaşamının doruk noktasında Pers Kralı Krus (Cyrus) II'nin (559-530) çağdaşıydı. Med ve Pers tarihi geçmişinde hiç bir kimse Zerdüş't ve Krus II kadar ülkelerinin tarihini belirlememişlerdir. Krus II yağmacılığı ile ülkesini dünyanın en kuvvetlisi yapmaya çalışırken Zerdüş't başlangıçtan beri dini ve ahlaki bir dünya kurmaya çalışmıştır. Zerdüş't doğa dinlerine ve kara büyüye kuvvetle karşı bir peygamber olarak ortaya çıkmıştır. Yine Zerdüş't, temelinde kutsal düşüncenin yer aldığı bir dini, kutsal ahlaki düşüncesinin ve bu kutsal ahlaka iyiliklerle birleştirmeye çalışan biri olarak ortaya çıkmıştır.

Peygamber Zerdüş't

Zerdüş't kişisel çağrı ve buradan hareketle tanrı ile doğru ilişki kurarak diğer peygamberlerden ayrılmıştır. Zer-

düş'tün öğretisi din kitabı Avesta içindeki Gathalarda Ahura Mazda ile diyaloglar şeklindedir. Bu öğreti eski İran halk insanı ile doğrudan doğruya ilişkilidir. Öğreti Allah ve Şeytan olmak üzere iki kategoriden oluşmaktadır. Bunlar ölümden sonra karanlığın yerini aydınlığının alabilmesi için iyinin, kötünden iyiye yönelmeleridir. Bu da dünyanın yaratıcısı ve akıllı efendisi Ahura Mazda ile onun karşısı ve ikiz kardeşi, kızgın ruh Ahriman'dır. Ahura Mazda doğrunun, iyiliğin kralı, Ahriman cehennemin ve kötünün yaratıcısıdır.

Tanrı Ahura Mazda

Zerdüş'tün din kitabı Zend-Avesta'da Ahura Mazda, göklerin ve dünyanın yaratıcısı, asırlar boyu sürecek ışığın ve iyinin yaratıcısı, başlangıcın, en üstün bütün öteki ruhların tek tanrısı olarak gösteriliyordu. Kendisine kurban adanması yerini ilk sırada doğruluğun ve adaletin başta geldiği temiz iyi işlerin yapılması Ahura Mazda tarafından istenmektedir. Bunları uygulayanlar yaşam boyu ödüllendirilecek, uygulamayanlar cezalandırılacaktır.

Ahura Mazda eski Avesta metinlerinde bütün yarattıklarının en üstünü, daha sonraki metinlerde tek iyi efendisi olarak gösterilmişti. Amesya Spentalar, eski Ari ışık tanrıları, güneşin ruhu Mitra, dünya düzenini sağlayan tanrılar ve iyi cinler Ahura Mazda'nın yanında, yardımcıları durumunda idiler. Ahura Mazda, sayıları yedi olan bu kutsal melekleri ölümsüz idiler. Amesya Spentalar (evliya) olarak adlandırılan bu kutsal melekler iyi ruh, doğruluk, akıllılık, zenginlik, iteat, kusursuzluk ve ölümsüzlüğü simgeliyorlardı. Bu yedi melek gökteki sıralamada Ahura Maz-

da'dan sonra geliyorlardı. Onlarında altında Yazatalar (saygıya değerler) gelmekteydiler. Onlardan bazıları güneş ve ay gibi doğa güçlerine bağlanmaktaydılar. Yine bunlar Ari boyların çoktanrıçılık döneminin tanrıları idiler. Bu tanrıların da varlıkları kabul edilerek Mazdaizm'in kapsamına alınmışlardı. Bunlar Mitra, Varuna, Indra-Nasatya gibi önceleri Hurrili boyların kutsadığı tanrılarıydı. Yazataların, yani saygıya değerlerin arasında sadece bir ölümsüz, daha doğrusu ölümsüzleştirilen Zerdüş't vardı. Ahura Mazda'nın yardımcıları olarak bilinen melekler de Asha, Vohu Manu, Khashathra (kuvvet), Armaniti (akıllık), Haurvatat (sağlık) ve Ameratat (ölümsüzlük) dirlar.

Tanrı Ahura Mazda ve Ahriman (Angra Mainyu) arasında bitmez tükenmez bir savaş devam etmekteydi. İnsanlar ikisi arasında bir seçim yapmak zorunda idiler. Ahlaki bir yaşam, Ahura Mazda'yı uygar bir dünyayı yaratmada yardımcı olmak ya da haksızlık, yalancılık, aldatma ve ahlaksızlıkla Ahriman'a ülkesini yaratmada yardımcı olmak arasında bir seçimdi bu. Böylece insan ödülünü veya cezasını ölümden sonraki yaşamda kazanacaktı. Öldükten sonra ruh üç gün vücudun etrafında dolanmaktadır. Bundan sonra ruh sırat köprüsünde, tanrı Mitra tarafından sorgulanmaktadır. Bu ruh saf ve adaletli ise, göklere ve sonsuz yaşama yüceltilecek, suçlu ise, yerin dibine indirilecektir.

Ahura Mazda'ya tapınaklarda değil dağların doruklarında ve başka yerlerde onuruna ateş yakılarak ve ona övgü şarkıları söylenerek kutsanıyordu. Zerdüş't yanlıları Hristiyanların "tanrı sevgidir" yerine "sevgi tanrısı" sözünü kullanıyorlar-

dı.

Zerdüştlükte ateşin yeri

Meleklerle şeytanların iyilikle kötülüğün savaşı bir yerde aydınlıkla karanlığın savaşımı idi. Mazdaistler kutsal saydıkları ateşi aydınlığın bir simgesi olarak görüyorlardı. Bu nedenle tapınaklarda bir ateş sürekli olarak din adamları tarafından yakılıyor ve kollanıyordu. Ateşin kutsallığı da Ahura Mazda'nın ruhu sayıldığından illeri geliyordu. Ateşin kurban olarak yakılması da onun kutsallığını belirtiyordu. Ateşin kutsal sayılmasının bir başka yanı insanların günah ve suçlarından arınmasıdır. ateşin Ahura Mazda'nın ruhu olması nedeniyle, insan ruhu da ateşten gelmekteydi. Ruh ateşten yaratıldığına göre, onu taşıyan canlının ölümlü halinde de ruh onu yaratan güç olan gökteki ateşe çekilecek onunla bütünleşir.

Önünde ateş yakılan mihraplar zamanla gelişerek büyük tapınaklara dönüşmüşlerdir. Bu tapınaklar genellikle kare şeklinde bir avlu, bu avluya bitişik üstü kubbeli bir odadan ibaretti. Ateş bu odada yakılıyordu. Tapınma için gelen topluluk kare şeklindeki avluda toplanma görevini yerine getiriyordu.

Karanlık mağaralarda yapılan Tanrı Mitra tapınakları yerine Zerdüş, temiz ve gün ışığında yapılan tapınmayı getirmiştir. Geniş bir ayana ateş mihrabı kurulur, bu mihrabın önünde ateş yakılır, eller havaya kaldırılarak dua edilirdi. Mihrabın önünde yakılan bu ateş Ahura Mazda'nın ateşi olarak niteleniyordu. Ateş tapınakları Zerdüş'ten iki bin yıl önce, Kürt kökeni boylardan Guti ve Lulular'ın yaşadıkları Zagros dağlarından taşarak Kürtler'in yaşadıkları diğer coğrafi alanlara taşmışlardır. Bu tapınaklardan

üç tanesi halen ayakta olan ve Tor bölgesinde bulunan Mar-din'deki Deyrul Zaharan, Midyat'taki Deyrulmur ve yeni Midyattaki Hal (Hax) manastırlarının yıkıntıları üstüne inşaa edilen ateş tapınaklarıdır. M.Ö. X.-XI. yy. Arap kaynakları Cibal eyaleti ve Musul'da ateş tapınaklarının varlığından söz ederler. Bu tapınaklar nedeniyle bu bölge Kürtleri'nin ateşperest oldukları, Dualist öncesi bir din olan büyük dinini sürdürdükleri bunun için de büyüclük yaptıkları söylenmektedir.

Zerdüş dini her türlü kanlı kurbanı yasaklamıştır. Hayvanların kurban edilmesi yerine ateş kurban edilmektedir. Ateş yakılarak kurban edilirdi.

Mazdaizm'in Din Kitabı Avesta

Eskilerden verdikleri bilgilere göre Persler, Medler'in kültürlerinden başka dinlerini de kendilerine mal etmişlerdir. Prof. Hoorn'a göre Avesta'nın şimdiye kadar gelmiş olan dili çok eski idi. Bugünkü Avesta ilk çalışmanın küçük bir bölümüdür. Avesta Sasaniler döneminde 21 kitaptan oluşmaktaydı. Zerdüştlüğün din kitabı eske Avesta'nın 17 ayeti bizzat Zerdüş tarafından yazılmıştır. Bu ayetlerin aslı nesir koşması veya vaizler şeklinde yazılmışlardır. Ayetler gerçekte şiir formunda işlenmişlerdir.

Avesta ifade ve içerik bakımından anlaşılması çok güç bir kitaptır. Bu nedenle, daha ilk zamanlarda Avesta'yı anlama problemleri doğmuş, bu nedenle ifade ve içeriğinin açıklama ve yorumunun yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Yapılan bu açıklama ve yorumlara "ZEND" yani (ilim) adı verilmiştir. Zamanla Zend ve Avesta kelimeleri yanyana gelerek birlikte söylenir olmuş, Zer-

düştlüğün din kitabı olarak da Zend Avesta lilitarture geçmiş-tir.

Bugün 21 kitaptan meydana gelen kutsal kitabın 19 kitabı olan Videvdat (cinlerden koruma kitabı), tam olarak elde bulunmamaktadır. Kutsal kitabın ana kısmını 72 bölümden meydana gelen ve ibadet kitabı olarak kabul edilen YASNA meydana getirir. Yasna'nın 28-34, 43-51. bölümlerden meydana gelen 16 bölüme, GATHALAR denir.

Zerdüştlüğün diğer halklar tarafından benimsenmesi**1- Persler'in Ahamenid Hanedanı döneminde Zerdüştlük**

Pers hanedanlarından Ahamenid krallarının ve bu krallar döneminde Persler'in dinine ilişkin belgeler çok az ve yetersizdirler. Ancak bu dönem Persler'in dini, kendilerinden daha uygar olan Elamlılar'ın dini olduğu kabul edilmektedir. Elam uygarlığı da, elam ülkesine egemen olan babillerin etkisinde kaldığı göz önüne alınırsa, Pers dininin bir miktar da Babil dininin etkisinde kaldığı söylenebilir.

Pers kralı Krus II. Med egemenliğini yıkarak Pers egemenliğini kurduğu zaman Pers aristokrasisi Maglar tarafından temsil edilen ve yoksullara elverişli görülen Zerdüş dinine sempati göstermişlerdi. Çoğu Medler'den oluşan bu Maglar, Med krallarının yaptığı gibi, ahamenidlerin yardımcıları olmamış, tersine Pers yönetimine karşı cephe kurarak halkı bu yönetime karşı isyana sevk etmiş, Persler'in yedi aristokrat soyunu yıllarca uğraştırmışlardır. Bunun sonucu olarak İran'ın eski Elam etkisi altında-

köylü ve yoksul direnişini durdurmadı. Musul ve Cizre'de direnişler yeniden başladı. Bu direniş kısa sürede toplumun bazı sınıf ve katmanlarında giderek alevlendi.

Tüm bunlara neden de, Omeyyidler döneminde olduğu gibi Abbasi döneminde de sürdürülen toprak mülkiyeti eşitsizliği idi. Bir yandan kişi ve aileler geniş topraklara sahip olurlarken onu işleyen köylü ve yoksulların ellerinde bir karış toprağın olmayışı bu hoşnutsuzluğu derinleştiriyordu. Onlara göre toprak özgür köylü ve yoksullar tarafından toplum adına kullanılmalıydı.

Hurremist hareket Abbasi halifelerinin hareketin egemen oldukları bölgeleri denetimlerine almaları sonucu Azerbaycan'daki Kürt bölgelerine kaydı. Hareket Babek tarafından yönetiliyordu. Yirmi süre ile etkinlikte bulunan Hurremist hareket kendi iç çelişkileri sonucu giderek zayıfladı. Hareket, halifelik ordusunun başında bulunduğu Türk kökenli Afşin tarafından, Ermeni prens Sahl İbn Simbat'ın da yardımı ile bastırıldı. Böylece Hurremist hareket aktif hareketten çekildi.

5- Yezidilik

Kürtler'in islamiyeti IX.-X. yy'larda kabul etmeye başladıkları kabul edilmektedir. Şeyh Adıyy, Kürtler'in kadim dini olan Zerdüştlüğü yazılı ilke ve kurallara bağlayarak bu inancı Yezidilik adı altında yeniden düzenlediği de kabul edilmektedir. Oysa Bazil Nikitin "Kürtler" adlı kitabında "Kürtlerin çeşitli etkilerle olgunlaşmış kendi öz inançlarından çıkardıkları dinsel görüşlerden ve dinsel evrim aşamalarından sadece biri olmuştur. Yezidi Kürtleri bu ortama yerleştirmişlerdir. Kürt müritler

• • • • •
Şeyh Adıyy, Kürtler'in kadim dini olan Zerdüştlüğü yazılı ilke ve kurallara bağlayarak bu inancı Yezidilik adı altında yeniden düzenlediği de kabul edilmektedir. Oysa Bazil Nikitin "Kürtler" adlı kitabında "Kürtlerin çeşitli etkilerle olgunlaşmış kendi öz inançlarından çıkardıkları dinsel görüşlerden ve dinsel evrim aşamalarından sadece biri olmuştur. Yezidi Kürtleri bu ortama yerleştirmişlerdir. Kürt müritler Adıyy'nin öğretisini kendi istedikleri gibi, çeşitli durumlara uyarlayarak, hiç te müslüman olmayan o ayrı biçimi ile yazılmıştır." demektedir.
• • • • •

Adıyy'nin öğretisini kendi istedikleri gibi, çeşitli durumlara uyarlayarak, hiç te müslüman olmayan o ayrı biçimi ile yazılmıştır." demektedir. Yazarın Kürtler'in dinsel görüşlerini olgunlaştırdığını söylediği Zerdüştlük ve sonrasında ortaya çıkan dini akımlar olduğu, öz inancı olarak değinmek istediği de Kürtler'in çoktanrıçılık dönemine ait din inançları olduğu kesindir.

Yezidiler tanrısal varlığı iyilik ve kötülük şeklinde algıladılar. Bununla da dini inançların dualist temelde oluşturmuşlardır. İyilik tanrı tarafından temsil edilirken, şeytanı çirkinlik ve kötülüklerin yaratıcısı olarak tanıtmışlardır. Bu nedenle tanrı ile şeytan arasında sürekli bir

savaş vardır. Oysa şeytan başlangıçta tanrı ile eşit nitelikleri taşımakta idi. Tanrı, şeytanı aralarındaki bu eşitsizlikten cennetten uzaklaştırması ve yeryüzüne indirmesi, tanrı ile şeytan arasındaki bu savaşıma neden olmuştur.

Melek Tavus (şeytan), Azrail, İshafil, Turasil, Cebrail ışığın ışıktan, ateşin ateşten yararlandığı gibi aynı yer ve cinsten yaratılmış kutsal güçlerdir. Kötülük, Melek Tavus tarafından yaratılan güçler olduklarından, şeytanla karşı savaşım bu nedenle yine tanrı tarafından yapılması gereğine inanılır.

Zerdüştinancında Ahura Mazda'ya yardımcı olarak tanınan yedi kutsal melekler Yezidilikte de rastlanmaktadır. Yezidilikte bu görevin Melek Tavus, Şeyh Sin, Şeyh Şems, Şeyh Bekir, Secaeddin, Nureddin, Fahreddin'e verildiğine inanılır. Aradaki fark bu güçlerin melek değil, ölümlü kişilerdir.

Yezidi öğretisinde iyiliğin ve her çeşidinden kötülüğün bağlandığı bir varlığın, yeni bir ruhun var olduğu düşüncesi yer almaktadır. Öğretide, kötü ruh yaratılış sırasında iyiliğin karşısına zorunlu olarak çıktığı, bunun bir ilke değil, bilinçaltı hareket eden bir doğa gücü olduğu yer almaktadır. Yine Yezidi öğretisi kötülüğün tanrıdan uzaklaşmasından illeri geldiği, sonuçta ve genel planda uzlaşmaya gidileceği, bunun bir özgülük belirtisi olduğu düşüncesine yer verilmektedir. Öğretide yer ve korumadan yoksun bırakılan kötülüğün yaratıcısı şeytanın göçe tekrar döneceği yer almaktadır.

Yezidi Dualizmi

Medler, Ahura Mazda'yı kanatlı olarak betimlemiş ve Besi-

tur dağındaki kaya kabartmasında göstermişlerdir. Yezidiler, Melek Tavus diye adlandırdıkları şeytani, horoz, tavus kuşu karışımı, başı genç ve güzel insan başına benzeyen bir yaratık şeklinde algılamaktadırlar. Bundan, Yezidiler horoz ve tavus kuşu kanat tüyleri ile süslü bir bibloyu Şeyh Adiyy'nin türbesi yakınındaki bir mağarda saklı bulundurur, dini günlerde ortaya çıkarırlar.

Yezidiler, Melek Tavus'u tavus kuşuna benzetmeleri tanrı Ahura Mazda'yı kutsadıklarını, yine Melek Tavus'u, Tavus-horoz karışımı göstermeleri de Zerdüşt'ün dualist görüşünü benimsediklerini ifade etmektedirler. Çünkü, bilindiği gibi horoz doğuşçu bir hayvan. Horoz'u tavus kuşu ile birlikte göstermeleri Ahura Mazda ile Ahriman arasındaki sürekli çatışmasını vurgulamaktadırlar. Dövüş figürünü kanatlı göstermeleri de Ahura Mazda ile Ahriman'ın ayrı nitelikli göstermelerinin bir göstergesidir.

Yezidilikte ateşin yeri

Yezidiler tanrının göklerden önce yaratıldığına inanırlar. Kendiliğinden var olan tanrı, kendisinden var olan güneş, ay, yıldız gibi ışık kaynaklarını yarattı. Bu nedenle güneş, ay, yıldız gibi ışık kaynağı varlıklar tanrıdan var olan güçten yaratılmışlardır. Tanrı gücünden yaratıldıklarından dolayı bu gök varlıkları Yezidiler tarafından kutsal sayılmaktadırlar.

Ateş'in Yezidiler tarafından kutsal sayılmasının nedeni de, ateşin bir ışık kaynağı olmasından ileri gelmektedir. Bu da ateşin bizzat bir tanrı gücü olduğu sonucuna götürür. Yezidiler bu kutsallığından ötürü tükürmez, su dökmez, kor halinde iken üstünden atlamazlar.

Yezidilerin ateşi sıcaklığın ve aydınlığın sembolü olarak görmelerinin yanında gerçeğin de güneşten doğmuş olduğuna inanırlar. Yezidilerin ateşi kut-samaları yanında, nur saçtıklarından dolayı güneş, ay, yıldızları da kutsarlar. Bunların karşıtı olan karanlık, soğuk ve bunların sonucu olan kötülük ve fenalıklardan nefret ediyorlar. Sabah ve akşam güneşlerine dua eden Yezidiler, sabah güneşinin öyleye kadar geçen zamanda bereket getirdiğine inanırlar.

Geçen yüzyılın başlarında, Mardin yöresinde Şemsiye (güneşe ilişkin) adı verilmiş olan Kürt toplulukları yaşamaktadırlar. Şemsiye Kürtleri, Yeidi ve diğer Kürtler güneşe dönerek tapınırlar, dualarını yaparlardı.

Ailenin sürekliliğini ateşin sürekli yanık kalmasına bağlayan Kürtler, ateşi sürekli yanık tutmayı bir gelenek haline getirmişlerdi. Bazil Nikitin, "Kürtler" adlı kitabında "Avrupalı gözlemci L.Krajeski, Yezidiler güneşe karşı olan davranışlarını şu şekilde belirtmişti" demektedir. "Yezidi hiç bir zaman dua etmez. Bununla birlikte güneş için bir ayrıcalık yapıldığını belirtelim. Güneş doğduğu zaman Yezidi üç kez onun önünde secde ederek şunları söylemek zorundadır:

- Günış üstüme yükseldi. Ey sefil kişi, kalk ta ibadetini yap. Tanrı birdir ve Şeyh Adiyy onun dostudur. Selam Şeyh Adiyy. Gök kubbenin altında o bulunmakta ve Yezid soyunun Şeyh Adiyy'nin kolları arasından tanıklık etmektedir. Bu duayı yaptıktan sonra ilk ışınların deydiği yeri öper ve toprağa Şeyh Adiyy'ninziyaretgahını temsil eden bir taş diker, onu üç ekz çevirir. Bunu yaparken başka bir dine bağlı hiç bir kimse-

ye bakmayacaktır. Emir Kamuran Ali Bedir Han'a göre Yezidiler güneşe tapmıyorlar. Ancak dindar Yezidilerin ağaç gövdelerinin üstüne düşen sabah güneşini öptüklerini kabul ediyor. Tüm bu belirtiler Kürtler'de bazı Zerdüşt kalıntıları'nın bulunduğunu göstermektedir..."

Yezidi inancında şeytan

İslami inancına göre şeytan ateşten yaratılmış bir melektir. Tanrı Adem'i yaratırken, meleklerden onun önünde secde etmelerini, yani onu tanımlarını istedi. Adem'in balçıktan kendisinin atşeten yaratıldığını, bu nedenle Adem'i tanımanın onun için onursuzluk olacağını söyleyen Şeytan, tanrının buyruğuna uymadı. Tanrı, buyruğuna uymayan şeytanın boynuna bir yanet halkası tatarak cennetten yeryüzüne indirerek cezalandırmıştır. Şeytan yeryüzüne indikten sonra tüm gücü ile insanları kendilerine buyurduğu iyi, doğru olanı yapmamalı konusunda yanıltmaya, kötü olanı yapmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Bu yaptırımlarından dolayı Araplar, Yezidiler'in şeytani tanımlarından ötürü, onları şeytana tapanlar olarak görmektedirler.

Yezidi adının anlamı

Kürtler, genelde tanrıya Huda (Xweda) ve Yezdan derler. Huda sözcüğü Kürtçe'de 'kendini yaratan', yezdan sözcüğü de Kürtçe'deki 'ezdam' sözcüğünden türer. Bu sözcük de 'beni yaratan' anlamına gelir. Bu iki sözcükten de analaşılabileceği gibi Kürtler tanrıyı kendinde var olan güçten var olduğuna inanırlar. Zerdüştükte de var olan bu düşünceden hareketle Kürtler yemin ettiklerinde, Türkçe'ye çevrildiğinde anlamını 'beni yaratan merhamet-

li tanrının adına' olan 'bi yezdanê dilovan' derler. Büyük olasılıkla Kürtler bu yemini islamlıktan önceki dönemlerde de ederlerdi. Çünkü Kürtler Arapların putlara tapmaları yani putperest oldukları dönemlerde, tek yaratıcı tanrı Ahura Mazda'yı kutsuyorlardı. Araplar islamlığı yaymak için Kürtlerin yaşadıkları bölgelere M.S. 637-639 yıllarında sefer düzenlediklerinde ilk kez Kürtlerle tanışmışlardı. Araplar, tanrıya yezdan dediklerinden Kürtler'e Yezdani dediler. Bu kelime daha sonra Yezidi sözcüğüne dönüşerek Zerdüştlüğü benimsemeye devam eden Kürt topluluklarına ad olarak verildi. Bu ad görüldüğü gibi bir ırkın adı olmaktan çok bir dine bağlı olan bir topluluğun adıdır. Müslüman Kürt denildiği gibi Yezidi Kürt ya da Yahudi Kürt de dinilebilir. Yezidiler, diğer dinleri benimseyen diğer Kürtler gibi Kürtçe konuşurlar. Dillerinin Kürtçe olması Yezidilerin Kürt olduklarını gösterir. Çünkü bir toplumun dili o toplumun kökenini belirler. Yezidiler, Kürtçe konuştukları gibi, topinmalarını da Kürtçe yaparlar. Örneğin, sabah duası, vaftiz ve sünnet duaları, ölümler için okunan telkin duaları, SENCİK denilen horoz-tavus karışımı heykelciğin tapınma yerine getirilişini müjdelem de Kürtçe yapılır. Hatta tanrının Kürtçe konuştuğu bir başka Yezidi inancıdır. Vaftiz olayı da Yezidilerin çoktanrıçılık dönemi bir inancın sürdürülmesidir. Kürt tanrıçası Anahita, yukarda değinildiği gibi, tüm ırmakların tanrıçası olması nedeniyle anahita adı temiz anlamına gelir. O, suyun temizleyici özelliğine sahipti. anahita, ana kucağındaki çocuğun, yeni evlenen çiftlerin temiz kalmalarını, temiz olmalarını sağlayan bir tanrıça.

Anahitanın bu temizleyici suyu Kürtler tarafından vaftiz suyu olarak tarihlerinin çoktanrıçılık döneminden beri kullanırlardı. Bu temizleyici su daha sonra Hristiyan topluluklara geçti. Bu gelenek günümüzde bile Yezidi ve Hristiyanlar tarafından kullanılmaktadır.

Yukarda değinildiği gibi Yezidiler ateşi ışığın kaynağı olduğu için kutsal sayarlar. İslam inancına göre şeytan ateşten yaratılmıştır. Bunadan hareketle müslümanlar bir genellemeye giderek, şeytan ateşten yaratılmıştır, Yezidiler de ateşi kutsal sayıyorlar. O halde Yezidiler şeytana topiyorlar, yargısına vardılar. Bu yargının sonucu olarak da Yezidilere "şeytana tapanlar" veya "ateşperestler" yakıştırmaları yapıldı. Yine bundan hareketle Yezidilerin yoğun olarak yaşadıkları, ta Gutiler'den beri bir Kürt bölgesi olan TOR bölgesine islamlıktan önce, şeytanların ülkesi anlamına gelen "Tor ul Şeyatin" denildi.

Yezidiler şeytana tapmadıkları gibi, putperest de değillerdir. Putperest bir topluluk tapınmak için en azından kutsadığı doğa üstü güç veya canlı, cansız varlığı şimgeleyen bir putunu yapması gerekir. Oysa Kürtler'in başlangıçtan Med döneminin dini inançlarına bakıldığında tanrıları insan şeklinde kendileri gibi, kendi aralarında gördüklerinden tanrıların resim yada heykellerini yapmamışlardır. Ancak Med döneminde kaya rölyeflerine rastlanır. Bu rölyeflerden Kürtlerin doğa tanrı, bu doğa tanrıları kutsadıkları görülür. Bu nedenle Kürtler şimdi bile yemin ettiklerinde, yer ve göğün tanrısı adına gelen "bi xwedayê erd û azmanan" derler. Ama Kürtler'in bir kaya rölyefini karşısı-

na alıp o rölyefi kutsadığı görülmemiş, hiç bir tarihi belge konuya tanıklık etmemiştir.

Yezidilerin horoz ve tavus kuşu kanat tüyleri ile süslü bir bibloyu Şeyh Adiyy'nin Laleş vadisindeki türbesinin yakınındaki bir mağarada saklı bulunduklarını, bunu dini günlerde okunduktan sonra iki elini birden başının üstünden geçirerek tapınmalarını tamamlarlar. Araştırmacının saptadığı Yezidi tapınma şekli ile Zerdüştların tapınma şekilleri karşılaştırıldığında, Yezidilikle Zerdüştlüğü karşılaştırma fırsatını verecektir.

Yezidiler'le Şeyh Adiyy ilişkisi

Doksan yaşında ölen Yezidiliğin kurucusu Şeyh Adiyy bin Musafir M.S. : 1073/1078 yılında, Suriye'nin Halep şehrinde doğdu. Şeyh Adiyy'nin babası, Emevi halifesi Mervan el Hakime dayanır. Yani Adiyy Arap kökenli ve de Müslümandır. Kürtlükle hiç bir ilişkisi yoktu. Bir başka deyişle, Şeyh Adiyy Bağdat'ta öğrenimini yaptıktan sonra Hakkari'ye gelerek Laleş vadisindeki Ba'adri köyüne yerleşti. Medrese arkadaşları ünlü islam mistiklerinden Abdulkadir Geylani ile birlikte Mekke'ye gidip hacı olan Şeyh Adiyy, yoksulluk içindeki yaşayışı ve mucizeler yaratması onun ilgi toplamasına neden oldu. Şeyh Adiyy öğretisini açıklayan iki eser bırakmıştır. bunlar Kitab ul Cilva (esinler kitabı) ve adı Kürtçe olan Mushafa Reş (ara kuran). Şeyh Adiyy bu iki kitabını Arapça olarak yazmıştır. Oysa din dilinin halk dili olması gerekir. Yezidiler Kürtçe konuşur ve Kürtçe düşünürler. Dilleri Kürtçe olan Yezidilerin din kitaplarının da Kürtçe olması gerekirdi. Üstünde düşünülmesi gereken konu

Şeyh Adiyy'nin Arapça yazılmış bu iki kitabının ne kadar Yezidi din kitapları olduğudur. Konunun bir başka ilginç yanı Şeyh Adiyy'nin müslüman olmanın beş koşulundan biri olan 'hac' görevini yapmış olması ve ölünceye dek müslüman kalmasıdır. Yani Yezid dininin müslüman bir şeyhi.

Yezidilik konusunda araştırma yapan Lescot'a göre "Şeyh Adiyy'nin öğretisi islamiyet ilkelerinden ayrılmaktadır. Şeyh Adiyy, Tanrı'nın her şeye kadar

göksel güç olduğu yorumunu getirmektedir. Şeyh Adiyy'e göre unutulmaması gereken konunun şeytan ve kötülüğün yaratıcısı tanrıdır. Eğer şeytan ve kötülükler tanrı tarafından yaratıldıysa bunlar tanrının iradesi dışında, bağımsız olmaları gerekirdi. Bu da tanrının güçsüzlüğü sonucunu doğurur. Oysa tanrı her şeyde güçlü ve yeterlidir. Yani eski deyimle kaadiri mutlaktır."

Bazil Nikitin bir başka belirlemede bulunmuş. "Kürtler'in te-

melde hiç de müslüman olamayan, ama çeşitli etkilerle olgunlaşmış kendi öz inançlarından çıkardıkları dinsel görüş ve uygulamalarından meydana gelen bir Kürt ortamı vardı. Yezidilik, dinsel erim aşamasından sadece biri olmuştur. Yezidi Kürtleri Yezidiliği bu ortama yerleştirmişlerdir. Kürt müritleri Adyy'nin öğretisini kendi istedikleri gibi, çeşitli durumlara uyarlayarak, hiç de müslüman olmayan o biçimi ile yaratılmıştır." (30)

1 ve 2. Bölümün Dipnotları

- 1 - Kürt Kökeni Büyük Boylar
Welatê Torî-Nêrgîza Torî
- 2 - Urartu Devletinin Yapısal Karakteri
Doç. Dr. M. Taner Tarhan
- 3 - 1) Beschavings Geschiedenis
Van Het Oude Oosten
J.D. Keizer. Çev :
Nêrgîza Torî
- 2) The Epic ou the Kings
Translated : by. Reuben Levy.
Çev: Welatê Torî
- 4 - Kumarbi Efsanesi
H.G. Güterbock
- 5 - Mezopotamya Silindir
Mühürlerinde Hurri-Mittani
Uslubu.
Doç.Dr. Mevrure Tosun / sa:
12-13
- 6 - age. sa : 19
- 7 - Kumarbi Efsanesi sa : 24
- 8 - Anadolu Uygarlıkları. sa:
188, M. Şemseddin Günaltay
- 11 - Anadolu Uygarlıkları
- 12 - Yakın Şark 2 Anadolu /201
- 13 - age. sa: 206
- 14 - Anadolu Uygarlıkları sa:
80
- 15 - age. sa: 105-207
- 16 - Yakın Şark 2 Anadolu sa:
218
- 17 - Kumarbi Efsanesi. sa:
- 47-82
- 18 - Doğu Anadolu ve Urartular
Prof. Dr. Afif Erzen
- 19 - Doğu Anadolu'da Yeni
Arkeolojik Keşifler
Oktay Belli
- 20 - Grundzuge Der Geschichte
und Kultur der Hurriter
Gernet Wilhelm
- 21 - Mithras/Cristian Adolphe
Wauters - Gebele. İsis,
Mithars / Dr. H. W. Obbink
/De Ervan F. Bohn- Hikik
Hiyeroglif Metinlerinde
Tanrıça Hepat / Prof. Dr. H.
Th. Bossert - Evidence on the
Ethnic Division of the
Hurrians / Dikonoff. sa :
77-89
- 22 - Stuties on the Civilization
and Culture of Nuzi and the
Hurrians. vol : 1 çev: Nadere
Işık
- 23 - age.
- 24 - age.
- 25 - Kürdistan'da Dini
İnanışlar ve Etkileri / sa :
63-64/ E. Xemgin
- 26 - Anadolu Uygarlıkları.
sa: 190-196
- 27 - Kürdistan'da Dini İnanışlar
ve Etkileri
- 28 - Kürt Kökeni Büyük Boylar
- 29 - Gebele, İsis, Mithras - Dr.
H.W. Obbink-De Erven F.
Bohn/Hiit Hiyeroglif
Metinlerinde Tanrıça
Hepat-Prof.Dr.H.Th.
Bossert/Anadolu Uygarlığı An-
siklopedisi- Doç.Dr.Ali M.Dih-
çol-Dr.Oktay Belli/Werelde
Godsdiensten-Prof.E.G.Parrin-
der.
- 30 - Het Land Van Zaradustra-
Drs.H. Verruggen
/Grundzuge der Geschicthe und
cultuur der Hurriten- Gerhar
Wilhelm/Şerefname Kürt Tari-
hi-Şeref Han/VII - x. yy'larda
Kürtler-Arşak Poladyan/Kürt-
ler'in Kökeni-İhsan Nuri Pa-
şal/Kürtler-Sosyolojik ve Tarihi
İnceleme- Bazil Nikitin / Kürt
Tarihi ve Uygarlığı - Dr.Cem-
şid Bender / Kürdistan'da Dini
inanışlar ve Etkileri / E. Xem-
gin / İran Tarihi Cilt : I.M.
Şemseddin Günaltay / Başlan-
gıçtan Günümüze Dinler Tarihi
- Doç.Dr.Ekrem Sarıkçıoğ-
lu/Yezidiler ve Süryaniler-
B.Murat Öztemir / Doğu ve Gü-
neydoğu Anadolu'da Tark Bey-
likleri - Nazmi Sevgen / Türkiye
Tarihi - Selçuklu Devri: I. Ana-
dolu'nun Fethi- Mükrimin Ha-
lil/ Kültürel Çevrebilim Açısın-
dan Anadolu / Sırrı Erinc (Ma-
kale)

DENG YAYINLARI

Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer/5. Baskı.....	Kamuran Ali Bedirxan.....	300.000
Dersên Zmanê Kurdi/5. Baskı.....	Baran.....	400.000
Kürdoloji Biliminin 200 Yıllık Geçmişi.....	Rohat.....	350.000
Dawiya Dehaq/Tiyatro.....	Kemal Burkay.....	150.000
Diwana Yekan-Diwana Duduyan-Sewra Azadi...	Cigerxwin.....	750.000
Ferheng (Sözlük) Kürtçe-Türkçe/Türkçe-Kürtçe.	D.İzoli.....	1.400.000
Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan 3. Baskı	Kemal Burkay.....	750.000
Coğrafya-Tarih-Edebiyat -Cilt-1 (Toplatıldı).....	Bazil Nikitin.....	650.000
Kürtler-1-2 Cilt-(Sosyolojik ve Tarihi İnceleme)	Malmisanij.....	500.000
Ferheng (Sözlük) Zazaca-Türkçe.....	Kemal Burkay.....	350.000
Yakulan Şiirin Türküsü.....	Kemal Burkay.....	400.000
Azadi û Jiyan-Özgürlük ve Yaşam.....	Cigerxwin.....	500.000
Diwana Sîsêyan-Diwana Çaran (Toplatıldı).....		300.000
Em Bîrvîsîn.....		300.000
Em Bîxwîn - 1.....		300.000
Em Bîxwîn - 2.....		300.000
Jiyana Bextewar.....	Ereb Şemo.....	400.000
Şivanê Kurd.....	Ereb Şemo.....	400.000
Kürt Sorunu Barış ve Demokrasi (Toplatıldı).....	Ali Dicleli.....	400.000
Kürtler.....	Zohoodi-El Dahoodi.....	400.000
Berf Fedi Dike (Şiêr).....	Kemal Burkay.....	350.000
Gula Çile.....	Ferhad Can.....	400.000
Seçme Yazılar -1 (Toplatıldı).....	Kemal Burkay.....	600.000
Seçme Yazılar -2.....	Kemal Burkay.....	600.000
Gülümse Ey Dersim -Cilt 1- (Toplatıldı).....	Munzur Çem.....	600.000
Mem û Zin (Toplatıldı).....	Ehmedê Xani.....	1.600.000
PSK 3. ve 4. Kongre Belgeleri (Tükendi).....		250.000
Gençlik Sorunu (Broşür Dizisi)-(Tükendi).....	Celal Özgür.....	200.000
Kadın Sorunu (Broşür Dizisi) - (Tükendi).....	Kemal Burkay.....	200.000
Sendikal Hareket(Brş. Dzs.) (Tükendi).....	İbrahim Metin.....	200.000
Din ve Siyaset (Broşür Dizisi) (Tükendi).....	Kemal Burkay.....	250.000
Alevilik.. (Brş. Dz.) (Tükendi).....	Munzur Çem.....	250.000
Kird,... (Brş. Dzs.) (Tükendi).....	Malmisanij.....	250.000
Evdalê Zeynikê.....	Ahmet Aras.....	400.000
Çarin (Rubailer)(Toplatıldı).....	Kemal Burkay.....	400.000
Hükümlü Yazılar.....	İbrahim Aksoy.....	400.000
Birandinê Mîn.....	Ahmedê Mirazi.....	400.000
İdyomên Kurdi.....	Ahmet Cengiz Çamlıbel.....	400.000
Ayak Topunun Sultanlığı(Türkçe-Kürtçe Mizah)	Cemali.....	600.000
Divana Pêncan-Divana Şeşan.....	Cigerxwin.....	750.000

TÜRKİYE GENEL DAĞITIM

DaDa Limited Şirketi
İstiklal Cad. İpek Sok No: 10
Beyoğlu / İSTANBUL
Tel : 0 (212) 249 51 11 - Fax : 0 (212) 251 44 49

DENG YAYINLARI

Tarlabaşı Cad. Kalyoncu Kulluğu Mah.
No: 232 D: 4
Beyoğlu / İSTANBUL
Tel: 0 (212) 235 53 82